

Mitt eget språk — vår kultur

En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014-2015

ISBN 978-952-93-5978-3 (hft.)
ISBN 978-952-93-5979-0 (PDF)
2. versionen
Layout: Moxio Ab

Mitt eget språk – vår kultur

En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014-2015

Maria Andersson-Koski

Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.

SAMMANDRAG

Det finlandssvenska teckenspråket är ett av Finlands mest utsatta minoritetsspråk. Ett tecken på språkets hotade ställning är att det i dag saknas både forskning i språket och grundläggande kännedom om språkanvändarna. Mot denna bakgrund beslöt Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. att låta göra en kartläggning av det finlandssvenska teckenspråkets faktiska situation i dag. Kartläggningen utgör ett steg i påtalandet av språkets akuta behov av en heltäckande revitaliseringsplan.

Denna kartläggnings primära syften är (1) att kartlägga antalet döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland i dag och (2) att kartlägga det faktiska antalet tillgängliga teckenspråkstolkar som behärskar både svenska och finlandssvenskt teckenspråk. Utöver detta är ett syfte med kartläggningen att ge en inblick i språkets vitalitet i dag. I studien kartläggs antalet döva finlandssvenska teckenspråkiga och antalet teckenspråkstolkar med hjälp av kedjeurval, det vill säga snowball sampling, som metod. Tolksituationen utreds ytterligare med en förfrågan som riktas till alla tolkserviceproducenter som anlitas av Folkpensionsanstalten (FPA) 2014-2015. Därtill klargör kartläggningen situationen för språkgruppen med hjälp av intervjuer och samtal med representanter från och kring den primära målgruppen.

Resultatet av kartläggningen visar att antalet döva finlandssvenska teckenspråkiga är betydligt mindre än tidigare uppskattat antal på 150. **I dag rör sig antalet på omkring 90 döva språkanvändare i Finland.** Eftersom situationen för finlandssvenska teckenspråkiga är väldigt komplex bör denna uppgift dock inte ses som statistisk fakta, utan som en vetenskapligt underbyggd och av flera faktorer bestyrkt situationsbedömning. **Bland de kartlagda döva språkanvändarna är närmare 70 procent födda på 1950-talet eller tidigare vilket visar på en hög medelålder.** Geografiskt är de döva språkanvändarna huvudsakligen utspridda i Svenskfinland med koncentration i landskapen Österbotten och Nyland. Utöver kartlagda döva språkanvändare i Finland finns dock ytterligare centrala språkanvändare i både Finland och Sverige som denna kartläggning inte kunnat ta ställning till.

Undersökningsresultatet av antalet teckenspråkstolkar som behärskar både finlandssvenskt teckenspråk och svenska visar på en **stor diskrepans i antalet tolkar som FPA och serviceproducenterna kontra språkanvändarna själva uppger.** Utifrån statistik grundad på tolkprofiler uppger **FPA och serviceproducenterna en förekomst på mellan 21 och 24 finlandssvenska teckenspråkstolkar. Antalet som språkanvändarna själva uppger rör sig däremot på enbart omkring tio (10) teckenspråkstolkar.** Orsaken till diskrepansen kan härledas till avsaknaden av en språklig utbildning som skulle ge nödvändiga verktyg för en språklig bedömning, men också till tolkprofilens begränsningar i förhållande till vardagsrealiteten där tolken i praktiken bör vara beredd att tolka mellan fyra olika språk.

Ytterligare visar kartläggningen att bristande samhällsstrukturer och nonchalans av språkgruppens behov, lett till att det finlandssvenska teckenspråket i dag kännetecknas av en stor intern variation. Trots en inre splittring vittnar ändå dagens finlandssvenska teckenspråkiga om en specifik grupptillhörighet som får dem att fortsätta kämpa för sina språkliga och kulturella rättigheter. Viljan och orken att kämpa för språket är dock direkt sammanlänkad med yttre attityder och språkets samhälleliga status. **Detta gör att en utsatt språkgemenskap som de finlandssvenska teckenspråkiga utgör, inte klarar sig utan samhällets stöd.** Stödet måste realiseras genom åtgärder som både garanterar språkets fortlevnad och samtidigt tryggar språkbrukarnas språkliga rättigheter (se kapitel 9 Förslag till åtgärder).

Nyckelord: finlandssvenska teckenspråkiga, finlandssvenskt teckenspråk, döva, teckenspråkstolkar, språkliga rättigheter, hotade språk, revitalisering

TIIVISTELMÄ

Suomenruotsalainen viittomakieli on yksi Suomen uhanalaisimmista vähemmistökielistä. Uhatusta asemasta kertovat muun muassa kielen vähäinen tutkimus ja se, ettei kielen käyttäjistä ole saatavilla perustietoja. Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. päätti tarttua jälkimmäiseen ja teetti kartoituksen suomenruotsalaisen viittomakielen tosiasiallisesta tilanteesta. Kartoitus tukee omalta osaltaan ymmärrystä siitä, että kielen kokonaisvaltaiselle elvytysuunnitelmalle on kiireellinen tarve.

Tämän kartoituksen ensisijaisina tavoitteina on (1) kartoittaa, paljonko kuuroja suomenruotsalaisia viittomakielisiä on Suomessa ja (2) selvittää todellinen käytettävissä olevien, sekä ruotsia että suomenruotsalaista viittomakieltä hallitsevien, viittomakielen tulkkien lukumäärä. Näiden tavoitteiden lisäksi kartoituksen päämääränä on kuvata kielen elinvoimaisuutta. Suomenruotsalaisten viittomakielisten kuurojen sekä viittomakielen tulkkien lukumäärä kartoitettiin ketjuotannan, eli niin kutsutun snowball sampling -metodin avulla. Tulkkutilannetta selvitettiin lisäksi tulkkipalvelun tuottajille suunnatulla kyselyllä. Kysely kohdistettiin Kansaneläkelaitoksen (Kela) vuosina 2014–2015 käyttämille tulkkipalvelun tuottajille. Edellä mainittujen lähestymistapojen lisäksi kieliryhmän tilannetta selvitettiin haastattelemalla ensisijaisen kohderyhmän edustajia.

Kartoituksen tulos osoittaa, että kuurojen suomenruotsalaisten viittomakielisten lukumäärä on huomattavasti aiemmin arvioitua 150 henkilöä pienempi. **Tällä hetkellä Suomessa on noin 90 kuuroa kielenkäyttäjää.** Koska suomenruotsalaisten viittomakielisten tilanne on kuitenkin hyvin monisyinen, tätä lukumäärää ei voida pitää selkeänä tilastollisena totuutena. Sen sijaan kyseessä on tieteellisin menetelmin koostettu ja useamman faktorin avulla todennettu tilannearvio. **Kartoitettujen kuurojen kielenkäyttäjien keski-ikä on korkea, sillä lähes 70 prosenttia heistä on syntynyt joko 1950-luvulla tai aiemmin.** Maantieteellisesti kuurot kielenkäyttäjät ovat sijoittuneet pääasiallisesti ruotsinkieliselle rannikolle, lähinnä Pohjanmaan ja Uudenmaan maakuntiin. Tällä kartoituksella ei ole voitu ottaa kantaa kaikkiin keskeisiin kielenkäyttäjisiin, joita kartoitettujen Suomessa asuvien kuurojen kielenkäyttäjien lisäksi asuu sekä Suomessa että Ruotsissa.

Suomenruotsalaista viittomakieltä ja ruotsia osaavien viittomakielen tulkkien osalta tutkimuksella saatiin Kelalta ja palveluntuottajilta ristiriitaista tietoa tulkkien lukumäärästä suhteessa kielenkäyttäjien omiin käsityksiin. **Kelan ja tulkkipalvelun tuottajien tiedot perustuvat tulkkiprofiileihin, joiden mukaan suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkeja on 21–24. Kielenkäyttäjät puolestaan arvioivat, että tulkkeja on vain noin kymmenen (10).** Eroavuuden taustalla lienee se, ettei tulkkien koulutus ole antanut riittäviä työkaluja kielellisten taitojen arviointiin, mutta myös se, että tulkkiprofiilit ovat kapeita eivätkä taivu kuvaamaan arkielämän todellisia tilanteita, joissa tulkin pitää käytännössä olla valmis tulkkamaan neljällä eri kielellä.

Lisäksi kartoituksesta käy ilmi, että yhteiskunnallisissa rakenteissamme on puutteita ja että kieliryhmän tarpeet sivuutetaan. Tästä johtuen suomenruotsalaisessa viittomakielessä on nykyään paljon sisäistä vaihtelua. Kielen sisäisestä epäyhtenäisyydestä huolimatta suomenruotsalaisten viittomakielisten keskuudessa vaikuttaa vallitsevan aivan erityinen yhteenkuuluvuuden tunne, joka saa heidät jatkamaan taistelua kielellisten ja kulttuuristen oikeuksiensa puolesta. Toisaalta tahto ja voima taistella kielen puolesta ovat suoraan kytköksissä yhteisön ulkopuolisten asenteisiin ja kielen yhteiskunnalliseen asemaan. **Mikään uhattu kieliyhteisö ei selviä ilman yhteiskunnan tukea, eivät myöskään suomenruotsalaiset viittomakieliset.** Tukitoimien toteutusten on oltava sellaisia, että ne samaan aikaan turvaavat sekä kielen eloonjäämisen että kielenkäyttäjien kielelliset oikeudet (ks. luku 9 Toimenpide-ehdotukset).

Avainsanat: suomenruotsalaiset viittomakieliset, suomenruotsalainen viittomakieli, kuurot, viittomakielen tulkit, kielelliset oikeudet, uhatut kielet, kielen elvyttäminen

Förord

I september 2014 inledde min anställning som projektforskare vid Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. Vid projektets början hade jag inga nämnvärda personliga relationer till vare sig dövgemenskap eller teckenspråk, bortsett från de begränsade kunskaper en kortkurs i finskt teckenspråk gett mig. Det jag däremot hade i bagaget var en språkexamen, en entusiasm att ta itu med utmaningarna som arbetsuppdraget innebar, samt en målmedveten iver att förkovra mig i en ny språk- och kulturvärld. I och med detta är det med särskild tacksamhet och stolthet över förtroendet som jag sammanställt denna kartlägningsrapport. Det är också med tacksamhet jag kan konstatera att arbetsprocessen de facto gett mig en unik insyn i en för mig tidigare obekant värld, mitt i min egen finlandssvenska närmiljö.

Att komma in som utomstående har naturligtvis både sina för- och nackdelar. Till nackdelarna hör bland annat att det tar tid att lära känna en ny kultur, såsom det också tar mer tid än projektet tillåtit att lära sig ett nytt språk. Till de stora fördelarna hör däremot att man som utomstående inte kan ta något för givet, vilket är av högsta relevans då man inte bara granskar situationen, utan också sammanställer en rapport som ska vara begriplig för utomstående som inte har tidigare insyn i de finlandssvenska teckenspråkigas komplexa språkliga verklighet. Som utomstående hade jag dock inte fått den nödvändiga insyn och förståelse som kartläggningen förutsatt utan stöd av språkgruppen och personer verksamma kring gruppen. Ett särskilt tack vill jag därför rikta till arbetsgruppen för kartläggningen som under hela arbetsprocessen bidragit med sitt kunnande och gett mig redskap för att verkställa kartläggningen. Tack Birgitta Wallvik, Janne Kankkonen, Magdalena Kintopf-Huuhka, Karin Hoyer, Annika Aalto och Satu Siltaloppi! Utan era synpunkter, idéer, kunskaper och ert stöd hade denna rapport inte funnits. Ett alldeles speciellt tack vill jag tillägna Karin Hoyer för all den tid du lagt på, för mig ovärderliga, samtal och kommentarer som öppnat mina ögon för fenomen inom teckenspråksgemenskapen och det finlandssvenska teckenspråket! Ett stort tack vill jag också rikta till representanter från och kring språkgruppen som ställt upp på samtal och intervjuer och dessutom med värme tagit emot mig i sina hem för att diskutera situationen för det finlandssvenska teckenspråket.

En kartläggning som denna hade heller inte varit möjlig utan finansiellt stöd. Därför vill jag tacka Svenska kulturfonden, Svenska folkskolans vänner, Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne och Stiftelsen Tre Smeder. Ett speciellt tack vill jag och hela arbetsgruppen också rikta till Viittomakielialan Osuuskunta Via som på eget initiativ anmält intresse för att stödja kartlägningsarbete. Utöver samarbetspartner som bidragit med finansiellt stöd har också Finlands Dövas Förbund r.f. visat både stort intresse och engagemang för kartlägningsarbetet. Tack till hela förbundet och ett speciellt tack till Pirkko Selin-Grönlund och Leena Savolainen för värdefulla reflektioner och kommentarer!

Ytterligare vill jag tacka professor Jan-Ola Östman som ursprungligen introducerat mig för det finlandssvenska teckenspråket och också visat intresse för kartläggningen. Därtill tackar jag arbetskamrat Lena Wenman för både vardagliga och arbetsrelaterade samtal på kontoret. Slutligen riktar jag ett tack till Teckenspråksnämndens finlandssvenska representanter som också visat sitt stöd bland annat genom att bistå med pärmbildens illustrationer.

Maria Andersson-Koski
Helsingfors, maj 2015

INNEHÅLL

1 Om kartläggningen	9
1.1 Bakgrund	9
1.2 Syften och avgränsning	9
1.3 Metod	10
1.4 Kartläggningens etiska aspekter	11
1.5 Disposition	11
2 Bakgrund	12
2.1 Allmänt om teckenspråk	12
2.2 Historisk bakgrund	13
2.2.1 Carl Oscar Malm och statliga dövskolor	13
2.2.2 Oralismen	13
2.2.3 Dövskolor och språk	13
2.3 Tidigare forskning	14
3 Det finlandssvenska teckenspråket	17
3.1 Bakgrund – attityd, utveckling och status	17
3.2 Från dialekt till språk	18
3.3 Språkpåverkan och språkliga särdrag	21
3.4 Språket i dag	22
4 Språkanvändare och språkgemenskap	25
4.1 Döva – begrepp och perspektiv	25
4.1.1 Inifrånperspektiv – språk, identitet och gemenskap	25
4.1.2 Utifrånperspektiv – handikapp och/eller kulturgrupp	27
4.2 Finlandssvenska teckenspråkiga – vem är de egentligen?	29
KARTLÄGGNINGENS RESULTAT	33
5 Döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland i dag – antal, åldersfördelning och spridning	33
5.1 Materialinsamling	33
5.2 Antal, åldersfördelning och spridning	35
5.3 Tillförlitlighet	37
5.3.1 Antal	37
5.3.2 Åldersfördelning och spridning	37
5.4 Sammanfattning och diskussion	38
6 Tolsituationen i dag	40
6.1 Tolkningstjänst, tolkprofiler och praxis	41
6.2 Antalet teckenspråkstolkare som behärskar finlandssvenskt teckenspråk och svenska	42
6.2.1 Antal enligt serviceproducenter	43
6.2.2 Antal enligt språkanvändare	45

6.2.3 Sammanfattning och diskussion	45
6.3 Synpunkter på tolkningstjänst	46
6.3.1 Ur tolkperspektiv	46
6.3.2 Ur kundperspektiv	48
6.3.3 Sammanfattning och diskussion	49
7 Tillgång till finlandssvenskt teckenspråk	50
7.1 Habiliteringspraxis i dag	50
7.1.1 Reflektioner kring habiliteringspraxis i relation till finlandssvenska döva och hörselskadade	51
7.1.2 Sammanfattning och diskussion	53
7.2 Finlandssvenskt teckenspråk som modersmål	54
7.2.1 Registrering av finlandssvenskt teckenspråk som modersmål	55
7.2.2 Språkmiljöer i dag	57
7.2.3 Sammanfattning och diskussion	62
8 Behov av fortsatt kartläggning och forskning	63
9 Förslag till åtgärder	64
Litteraturförteckning	68
Bilagor	
Bilaga 1: Förfrågan till serviceproducenter	75
Bilaga 2: Svensk-finsk ordlista, begrepp i döv världen	77
Bilaga 3: Nedslag i finlandssvenska teckenspråkigas historia	78
Bilaga 4: Forskning och litteratur i/om finlandssvenskt teckenspråk och finlandssvenska teckenspråkiga	81
Bilaga 5: Språkplan, version 6.0	85
Figurer	
Figur 1 Språk i vardagen	23
Figur 2 Intern språkvariation bland elever som gått i Borgå dövskola	24
Figur 3 Markku Jokinens (2000:85) illustration över olika aktörer i dövgemenskapen	27
Figur 4 Vem är de egentligen? Intern variation och heterogenitet bland finlandssvenska teckenspråkiga i dag	30
Figur 5 Heterogenitet bland den yngre generationens finlandssvenska döva	31
Figur 6 Åldersfördelning bland döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland i dag	35
Figur 7 Spridningen av döva finlandssvenska teckenspråksanvändare i Finland i dag	36
Figur 8 Tolkars språkkunskaper enligt svar av 49 av 61 FPA-anlitade serviceproducenter 2014–2015	44
Figur 9 Tidsaxel: Nedslag i finlandssvenska teckenspråkigas historia	80

1 Om kartläggningen

1.1 Bakgrund

Sedan Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. grundades 2002 har föreningen på olika sätt jobbat för finlandssvenska döva och teckenspråkiga. Ett centralt arbetsfält har varit att arrangera verksamhet som bidrar till att bevara gruppens språk, kultur och gemenskap. Ett av föreningens främsta språkstödande initiativ togs 2012 då föreningen med stöd av lingvistisk expertis från Finlands Dövas Förbund r.f., utarbetade en *Språkplan för finlandssvenskt teckenspråk* (2012, version 5.0¹). Språkplanen har som långsiktigt mål att ”hindra det finlandssvenska teckenspråket från att försvinna genom att revitalisera och stödja det finlandssvenska teckenspråket av i dag” vilket som språkplanen redovisar, förutsätter mångsidiga åtgärder och resurser. För att genomföra den nödvändiga språkstödande verksamhet som beskrivs i språkplanen, ansökte Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. 2013 om understöd från diverse fonder och beviljades samma år en liten del av det ansökta beloppet. Eftersom det beviljade beloppet var betydligt mindre än vad genomförandet av hela den ursprungliga planen förutsatt, var föreningen tvungen att begränsa genomförandet till delmomentet att kartlägga situationen för språket i dag. Detta utgör bakgrunden till kartläggningen som denna rapport beskriver.

Den 1 september 2014 anställdes filosofie magister Maria Andersson² för att inleda kartläggningen. Som stöd för kartläggningen tillsattes också en arbetsgrupp bestående av följande personer: Magdalena Kintopf-Huuhka (ordförande, Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.), Janne Kankkonen (vice ordförande, Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.), Birgitta Wallvik (f.d. sekreterare för svenska ärenden, Finlands Dövas Förbund r.f.), Karin Hoyer (specialsakkunnig språkforskare, Finlands Dövas Förbund r.f.) och Annika Aalto (koordinator för finlandssvenska teckenspråkiga ärenden, Finlands Dövas Förbund r.f.). Från april 2015 ingick också Annika Aaltos efterträdare Satu Siltaloppi i arbetsgruppen.

Kartläggningen utgör en oerhört viktig grund med tanke på fortsatt revitaliseringsverksamhet men trots detta är det finlandssvenska teckenspråket fortsättningsvis i akut behov av ett heltäckande revitaliseringsprogram för att överleva.

1.2 Syften och avgränsning

Inom arbetsgruppen beslöt vi att kartläggningen skulle ha följande primära syften:

- 1) att kartlägga **antalet döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland i dag** och samtidigt få en uppfattning om deras ålder och spridning
- 2) att kartlägga det faktiska **antalet tillgängliga teckenspråkstolkare** som enligt språkanvändarna behärskar både svenska och finlandssvenskt teckenspråk på en tillfredsställande nivå

Utöver ovannämnda primära syften beslöt vi att kartläggningen också ska klargöra språkets vitalitet i dag genom att lyfta fram språkets funktionsdomäner, tillgången till språket i dag samt i mån av möjlighet ta ställning till antalet hörande språkanvändare samt andra potentiella språkbrukare som är avgörande med tanke på språkets fortlevnad.

Utöver kartläggningens huvudsakliga syften finns det ytterligare mängder av frågor som borde utredas

¹ Språkplanen uppdaterades våren 2015 (version 6.0), se *Bilaga 5*.

² Hädanefter skriver jag i *jagform* som kartläggare samt omnämner arbetsgruppen för kartläggningen som *vi*.

och fördjupas i relation till finlandssvenska teckenspråkiga (se kapitel 8). Men i och med att kartläggningen både tids- och finansieringsmässigt är begränsad, avgränsas kartläggningen till att fokusera på ovannämnda primära syften.

1.3 Metod

Som rapporten beskriver är situationen för dagens finlandssvenska teckenspråkiga väldigt komplex. Komplexiteten ligger dels i språkgruppens stora interna splittring och variation som uppkommit som en följd av bristande samhällsstrukturer, dels i den totala avsaknaden av aktuell forskning i både språket och dess språkbrukare i dag. Men trots den interna variationen vittnar dagens finlandssvenska teckenspråkiga om en specifik gruppstillhörighet och språkgemenskap som de *identifierar sig med* (se t.ex. kapitel 4.2). I och med detta blir omfattande begrepp som *kultur* och *identitet* oundvikliga i avsikten att klargöra antalet och situationen för dagens finlandssvenska teckenspråkiga. Det som gör just kultur- och identitetsfrågor så komplicerade är att de alltid måste besvaras på individnivå samtidigt som begreppen ständigt existerar i relation och växelverkan med andra. Inom kartläggningens arbetsgrupp var vi i och med detta ense om att det alltid är **individens rätt att själv avgöra vem hon eller han är eller vill vara** och att det på motsvarande sätt alltid är **gruppens rätt att avgöra vem som ingår i gemenskapen**. Individens och gruppens rätt till självdefinition utgör således grundläggande principer för denna kartläggning.

Men, eftersom hela syftet med denna kartläggning är att klargöra uppgifter som inte funnits tillgängliga från förut, blir det paradoxalt nog omöjligt att ge varje individ möjlighet till självdefinition. Ifall varje individ skulle ges möjlighet till att uttala sig förutsatt det antingen att det redan existerade en ”förteckning” över finlandssvenska teckenspråkiga som man kunde använda sig av för att få kontakt med rätt personer, eller att alla individer som har någon sorts anknytning till finlandssvenskhet och teckenspråk i vårt land tillfrågades personligen³. Det senare alternativet faller också på sin egen omöjlighet eftersom det inte heller är uppenbart vem som i så fall skulle tillfrågas. Att rådfråga gruppen som odefinierbart kollektiv är således minst lika omöjligt.

Det som vi inom arbetsgruppen kom fram till att i sin tur låter sig göras är att börja nysta de lösa ändrar som redan finns, vilket förde in på *snowball sampling*, det vill säga *snöbollsurval* eller *kedjeurval*⁴ (se t.ex. Bryman 2011) som metod. Denna responsstyrda insamlingsmetod bygger på att först identifiera en eller fler medlemmar av en gemenskap som man sedan ber identifiera andra medlemmar av gemenskapen, varpå de nya personerna kontaktas och rådfrågas om ytterligare medlemmar och så vidare. På detta vis samlas information om gemenskapens medlemmar likt snön på en rullande snöboll eller likt nya länkar i en kedja. Insamlingsprocessen fortsätter tills man nått ett ”tillfredsställande sampel individer” eller tills nya personer inte längre dyker upp i samtalen med individerna man redan känner till. (Chromy 2008:823) Fördelen med metoden är att den ger ramar för grupp-gemenskapen som helhet, åtminstone såvida gruppen man undersöker utgör en liten minoritet på ett begränsat geografiskt område, vilket döva finlandssvenska teckenspråkiga gör med tanke på gruppens omfattning och spridning inom Finlands gränser. Till metodens nackdelar hör i sin tur att isolerade medlemmar av gruppen sannolikt aldrig nämns av de andra och att olika gruppmedlemmar kan ha olika uppfattningar om vem som ingår i gemenskapen. I denna avsikt kan man som kartläggare aldrig veta säkert när insamlingsprocessen är ”tillräckligt färdig” för att verkligen vara representativ.

I fallet kring denna kartläggning har metoden också begränsats tillsammans med kartläggningens projekttid. Det vore önskvärt att alla personer som dyker upp i samtal med gruppmedlemmar man redan

³ Finlandssvenska teckenspråkiga kan både vara döva, hörselskadade och hörande personer med väldigt varierande bakgrund.

⁴ Hädanefter använder jag mig av *kedjeurval* eftersom jag finner att detta bättre beskriver arbetsprocessen än direktöversättningen *snöbollsurval*.

känner till också skulle tillfrågas personligen så att de fick rätt till självdefinition. Inom ramarna för denna kartläggning har detta inte varit möjligt på grund av två orsaker. För det första skulle det förutsätta att jag som kartläggare fick de exakta kontaktuppgifterna till varje individ för att kontakta dem personligen, vilket hade krävt ytterligare efterforskningar. För det andra bör man hålla i minnet att svenska vanligen utgör ett andra språk för döva finlandssvenska teckenspråkiga vilket betyder att initiativet till den personliga kontakten borde tas på personernas eget språk för att försäkra sig om korrekt ömsesidig förståelse. I praktiken hade det senare enbart låtit sig göras genom att jag tillsammans med en teckenspråkstolk hade besökt alla omnämnda personer personligen vilket inte minst hade varit tids- och resurskrävande.

Hur jag mer exakt använder mig av kedjeurvalsmetoden för att besvara kartläggningens primära frågor 1) och 2) redogör jag för i samband med resultatpresentationen (se kapitel 5 till 7). Både för att få en uppfattning om antalet döva finlandssvenska teckenspråkiga och antalet teckenspråkstolkare som behärskar både svenska och finlandssvenskt teckenspråk använder jag mig dock av kedjeurvalsmetoden. För att få exaktare uppgifter om teckenspråkstolkarna kompletterar jag dessutom metoden med en förfrågan som skickas till alla tolkföretag som anlitas av Folkpensionsanstalten i Finland i dag (se kapitel 6).

1.4 Kartläggningens etiska aspekter

Finlandssvenska teckenspråkiga i Finland utgör en mycket liten grupp. År 2005 uppskattades det sammanlagda antalet finlandssvenska teckenspråkiga till 300 varav ungefär hälften, det vill säga 150 personer uppskattades vara döva språkanvändare (Hedren m.fl. 2005:113–114). Denna kartläggning visar att antalet döva språkanvändare i dag är märkbart mindre än den tidigare uppskattningen. Eftersom gruppen döva finlandssvenska teckenspråkiga är så liten är också risken att identifiera personer utifrån väldigt få kännetecken oundvikligen stor. Detta är orsaken till att jag i kartläggningsrapporten behandlar alla uppgifter om språkgruppens medlemmar så anonymt och ospecifict som möjligt. I rapporten ges exempelvis inga uppgifter om gruppmedlemmarnas kön och ej heller information om hemort och ålder på ett sinsemellan förenbart sätt. Utöver själva språkanvändarna är också kretsarna kring själva språkanvändarna små. Detta är orsaken till att jag i mån av möjlighet och vid behov också anonymiserar uttalandet av personer som verkar kring språkgruppen.

1.5 Disposition

Efter detta inledande kapitel går jag i kapitel 2 in på en mer allmän bakgrund till teckenspråk och teckenspråken i Finland, relevant att känna till med tanke på det finlandssvenska teckenspråket i dag. Som en del av samma kapitel presenteras också tidigare forskning som berör det finlandssvenska teckenspråket och finlandssvenska teckenspråkiga (2.3). En närmare inblick i själva det finlandssvenska teckenspråket ges i kapitel 3 varpå språkanvändarna och begrepp relaterade till dessa, presenteras i kapitel 4. I kapitlen 5 till 7 presenteras kartläggningens resultat. I det första resultatkapitlet (kapitel 5) presenteras döva finlandssvenska teckenspråkigas antal, åldersfördelning och spridning i Finland i dag. I det andra resultatkapitlet (kapitel 6) beskrivs tolksituationen, antalet finlandssvenska teckenspråkstolkare samt synpunkter på tolkningstjänsten och i det sista resultatkapitlet (kapitel 7) ges en inblick i finlandssvenska teckenspråkigas tillgång till sitt språk i dag. Efter resultatpresentationen lyfter jag i kapitel 8 fram behovet av fortsatt kartläggning och forskning i språket och dess användare. I rapportens sista nionde kapitel för arbetsgruppen för kartläggningen slutligen fram förslag till åtgärder, nödvändiga för att stärka det finlandssvenska teckenspråket samt trygga språkanvändarnas mänskliga- och språkliga rättigheter.

2 Bakgrund

2.1 Allmänt om teckenspråk

I och med att det bland allmänheten råder stor okunskap om teckenspråk i allmänhet och om vårt lands två teckenspråk i synnerhet finner jag det befogat att i början av denna rapport eliminera eventuella missuppfattningar och fördomar genom klargöra centrala fakta. För det första är teckenspråk naturliga språk som spontant uppstått i en specifik kulturell kontext bland språkanvändarna (Östman 2005:9). Detta betyder alltså att teckenspråk inte är "internationella" utan varje teckenspråk är lika kulturellt kontextbundet som varje talat språk. Döva i olika länder och kulturer använder således olika teckenspråk (och ofta också olika handalfabet) som sinsemellan kan vara lika svår- (eller lätt-) begripliga som förhållandet mellan olika talade språk. Att teckenspråken är naturliga betyder också att de inte "bygger" på något talat språk. Teckenspråk är alltså inte "bokstaverad svenska", lika lite som det är "tecknad svenska" där tecknen skulle följa ordföljden i talade språk (Malm & Östman 2000:17–19). Grammatiken i tecknade språk skiljer sig från grammatiken i flera talade språk. I teckenspråken styrs teckenföljden av det som skapar en meningsfull framställning i en visuell och kontextbunden kommunikation. I en visuell kommunikation går det alltså inte att gå över en bro förrän man "konstruerat den" framför sig. Att det finns vissa likheter i grammatiken mellan olika tecknade språk gör att teckenspråkiga ofta kan ha lättare än användare av olika talade språk, att hitta ett gemensamt kommunikationssätt även om teckenförrådet skiljer sig åt (Hoyer 2004a:166).

Såsom orden är byggstenar i talade språk, utgör tecknen byggstenar i tecknade språk. Men utöver de enskilda tecknen⁵, består teckenspråken minst lika mycket av kroppsanvändning, ansiktsuttryck, munrörelser och tempo (se t.ex. Jantunen (red.) 2010). Såsom personer i hörande sammanhang kan få beröm för sin värtalighet kan döva få beröm för sitt vackra och tydliga tecknande. Det är inte heller något som skulle vara "för svårt" eller abstrakt för att diskutera på teckenspråk utan likt vilket annat modersmål erbjuder teckenspråken ousinliga möjligheter till språkligt djup, språklig kreativitet och lekfullhet (Malm & Östman 2000:17). Därmed säger det också sig självt att det förekommer variation mellan språkanvändare av samma teckenspråk. Denna språkvariation kan ta sig i uttryck i register- och genrevariation, men likaväl innebära olika dialekter bundna till specifika dövskolor och geografiska områden eller varierad språkanvändning beroende på ålder och kön. Liksom för andra språk som saknar en standardiserande skriven form (det vill säga majoriteten av världens språk), är riklig intern språkvariation utmärkande för teckenspråken (Hoyer 2012:18–19).

Dövas världsförbund (wfdeaf.org⁶) uppskattar att det finns omkring 70 miljoner döva i världen, varav över 80 procent är bosatta i utvecklingsländer där myndigheter inte har kännedom om dövas behov. Dessa 70 miljoner motsvarar alltså inte antalet teckenspråkiga i världen. Detta beror både på att många döva i världen aldrig får tillgång till något tecknat språk, men också på att teckenspråk också används av ett stort antal hörande personer. I Finland uppskattas antalet döva som använder teckenspråk till omkring 4 000–5 000 medan antalet hörande teckenspråkiga uppskattas till allt mellan 6 000 och 9 000 (Seilola & Widberg-Palo 2012:28).

5 Inom grammatiken kan tecknen spjälkas upp i mindre betydelsebärande element som handform, artikulationsställe, rörelse, orientation och icke-manuella element (Hoyer 2004a: 166).

6 <http://wfdeaf.org/whoarewe> (hämtat 5.12.14)

2.2 Historisk bakgrund

2.2.1 Carl Oscar Malm och statliga dövskolor

I Finland används två olika teckenspråk, det finska och det finlandssvenska teckenspråket. Dessa två är nära besläktade med varandra (Hoyer 2013:232), såsom båda även är besläktade med det sverigesvenska teckenspråket⁷. Det är allmänt vedertaget att teckenspråken som används i Finland härstammar från Carl Oscar Malm (1826-1863) som brukar kallas ”det finländska dövsamfundets fader” (se t.ex. Wallvik 2005:25, Hoyer 2005:55, Rainò 2000:35-47). Malm var själv finlandssvensk döv, född i Euraåminne, men fick sin utbildning vid Manillaskolan i Stockholm. Efter skolgången och några år av undervisning återvände Malm till Finland 1846 och grundade samma år Finlands första dövskola i Borgå. Malm rörde sig i kulturkretsarna i Borgå och arkiverade skriftliga samtal (Hoyer 2010:67) visar bland annat på att han hade nära kontakt med Johan Ludvig Runeberg som också uppmuntrade Malm i hans kamp för statlig dövundervisning i Finland (Wallvik 2005:25-29). Malm var en föregångare på många plan. Då Borgå dövskola grundades var Malm enbart 20 år gammal och drygt tio år senare, 1858, godkände senaten Malms föreslagna läroplan för dövundervisning vilket under 1860-talet resulterade i fler nygrundade dövskolor i Finland (Londen 2005:89). Därtill hade Malm en stor insikt i dövas behov av en tvåspråkig undervisning och utmaningarna som ligger i att lära sig läsa och skriva på ett språk som så drastiskt skiljer sig från det tecknade modersmålet (Hoyer 2004a:164). Denna insikt försummandes och glömdes bort under större delen av 1900-talet då enbart orala metoder förespråkades i dövundervisningen (se kapitel 2.2.2). Malm dog ung, 37 år gammal, i lunginflammation. Inom dövsamhället uppmärksammas Carl Oscar Malms minne årligen, på hans födelsedag den 12 februari och festligheterna kan i storleksgrad jämföras med firandet av Runebergsdagen i det hörande samhället (Wallvik 2005:30).

2.2.2 Oralismen⁸

Undervisningsspråket i Finlands första dövskola var teckenspråk. Eftersom Malm hade lärt sig teckenspråket i Sverige var det också detta språk han förde vidare till sina elever i Finland och som med hans elever spred sig till nygrundade dövskolor i bland annat Åbo och Jakobstad. Teckenspråket fick näring och spridning i och med en uppblomstrande dövgemenskap som tog sig i uttryck i nygrundade dövföreningar och skolor (Hoyer 2005:55). Parallellt med detta löpte dock oralistiska strömningar som under 1800-talets andra hälft spred sig från Centraleuropa till de nordiska länderna. Det oralistiska synsättet byggde på tanken att teckenspråk var mer primitiva och underlägsna de talade språken, varpå alla döva skulle tränas i tal och läppavläsning för att bli så lika hörande som möjligt (Wallvik 1997:161-162). Eftersom döva sågs som defekta och teckenspråket inte ens sågs som ett språk, avskedades döva lärare i dövskolorna och teckenspråket förbjöds (Hoyer 2010:68). Genom historien har döva vittnat om otaliga övertramp, grymma bestraffningar och lidanden de utsatts för under den oralistiska tiden. Förtrycket ledde i sin tur till att döva kom samman i föreningar, förbund⁹ och organisationer i kampen mot oralismen och i kampen om rätten till sitt språk (Wallvik 1997:218). I Finland började oralismen lättast först på 1970-talet efter att den moderna språkforskningen påvisat att teckenspråken är naturliga språk och inte bara ”tillfälliga pantomimiska gester” vilket varit den rådande uppfattningen under oralismen (Hoyer 2004a:163-165).

2.2.3 Dövskolor och språk

De oralistiska strömningarna ledde i Finland till att dövskolor började indelas enligt undervisningsspråken

⁷ Släktskapsförhållandet mellan tecknade språk har således inget gemensamt med släktskapsförhållandena mellan talade språk. Amerikanskt och brittiskt teckenspråk är t.ex. två separata språk och inte ömsesidigt förståeliga medan det amerikanska och franska teckenspråken däremot är besläktade (Hoyer 2004a:165).

⁸ Tid då undervisningsmetoden för döva fokuserade på oral träning (talundervisning).

⁹ Finlands Dövas Förbund r.f. grundades 1905 under det dåvarande namnet ”Finlands Dövstumförbund”. (<http://www.kl-deaf.fi/Page/529d87d8-3432-4ea9-bfa1-60de1971cce8.aspx> hämtat 5.12.2014)

finska och svenska. Skolorna där svenska användes i tal och skrift var Borgå och Jakobstad dövskola, men efter att dövskolan i Jakobstad lades ner 1932 var Borgå dövskola det enda kvarstående svenska skolalternativet (Hoyer 2013:234). Detta innebar att döva barn från hela Svenskfinland kom till Borgåskolan där de bodde på internat. I boken *Du måste vara döv för att förstå* skriver Birgitta Wallvik (2005:57–72) om vardagen i skolan och citerar döva som berättar om sina upplevelser. Många barn kom i praktiken språklösa till skolan och fick först i sjuårsåldern lära sig teckenspråk och om dövkultur av sina äldre klasskamrater¹⁰. Som främsta språkliga förebilder fungerade de döva barnen med döva föräldrar som tillägnat sig teckenspråk som modersmål. Även om teckenspråk var förbjudet under lektionerna, tecknade eleverna med varandra under fritiden varpå språket fördes vidare. På detta vis fyllde Borgå dövskola en synnerligen viktig språkbevarande funktion. Tyvärr insåg många skolans viktiga roll med tanke på språket först efter skolans stängning 1993¹¹ (Hoyer 2013:234). Den officiella orsaken till skolans stängning var för få elever. Men det drastiskt minskade antalet elever under 90-talet¹² berodde på föräldrarnas ökade missnöje med undervisningens kvalitet vilket slutligen resulterade i att majoriteten av föräldrarna valde andra undervisningsalternativ än Borgåskolan för sina döva barn. Trots att lärarna sedan slutet av den oralistiska tiden på 70-talet börjat använda alltmer tecken i undervisningen var deras kunskaper i teckenspråk så bristfälliga att forna elever senare vittnat om att de fritt kunde samtala med varandra utan att läraren förstod vad som tecknades. Den huvudsakliga orsaken till den krassa undervisningsnivån var således lärarnas knappa kunskaper i teckenspråk (Hoyer 2005:51).

2.3 Tidigare forskning

Det råder stor brist på forskning i det finlandssvenska teckenspråket. En central orsak till detta utgör att det aldrig funnits och inte heller i dag finns någon instans som skulle bära ansvar för vare sig forskning eller undervisning i språket. Sedan 1990-talets början fram till i dag kan dock några centrala studier lyftas fram som belyst det finlandssvenska teckenspråket och situationen för finlandssvenska döva.

Den mest betydande forskaren när det kommer till lingvistisk forskning i det finlandssvenska teckenspråket är språkforskare Karin Hoyer. I slutet på 1990-talet skrev Hoyer sin avhandling pro gradu om språklig variation bland finlandssvenska döva med titeln *Variation i teckenspråk – en studie i släktskapsterminologi i teckenspråk hos finlandssvenska döva* (Hoyer 2000). Parallellt med pro gradu-avhandlingen medverkade Hoyer i det första finlandssvenska forskningsprojektet någonsin med huvudsyftet att ”kartlägga och dokumentera det finlandssvenska teckenspråket och studera språket på teckennivå” (Hoyer 2005:56). Projektet genomfördes vid Finlands Dövas Förbund r.f. mellan åren 1998 och 2002 och resulterade 2002 i ett trespråkigt ordboksmaterial med 38 teckenartiklar och hundratals finlandssvenska tecken som utkom under titeln *Se vårt språk! Näe kielemme!* Som redaktör för ordboksmaterialet fungerade, utöver Hoyer som ansvarig forskare, den nativa språkbrukaren Karin Kronlund-Saarikoski som också agerade forskningsassistent under projektet (Hoyer & Kronlund-Saarikoski (red.) 2002). Våren 2015 lanserades ordboksmaterialet i nätordboken *Suvi* (se suvi.teckensprak.net). Under 2000-talet har Hoyer aktivt jobbat för att stärka det finlandssvenska teckenspråkets ställning samt skrivit varierande artiklar och inlägg om språket (se *Bilaga 4*). Tre artiklar med fokus på det finlandssvenska teckenspråket ingick i Hoyers doktorsavhandling *Dokumentation och beskrivning som språkplanering – perspektiv från arbete med tre tecknade minoritetsspråk* (Hoyer 2012) som färdigställdes vid Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet 2012. Som en av handledarna för Hoyers doktorsavhandling fungerade Jan-Ola Östman, professor i nordiska språk, som också jobbat för att synliggöra det finlandssvenska teckenspråket

¹⁰ Den språklösa tiden i de döva barnens liv brukar bland döva kallas ”de sju vita åren” (Wallvik 2005:57).

¹¹ Då skolan stängde var dess officiella namn ”Svenska skolan för hörselskadade” men eftersom detta namn aldrig använts av döva själva, använder jag genomgående ”Borgå dövskola” eller ”dövskolan i Borgå” i denna rapport.

¹² Enligt en utredning som utbildningsstyrelsen lät göra 1992 hade skolan 24 elever 1989, 19 elever 1990, 12 elever 1991, 7 elever 1992 och uppskattningsvis mellan en och fyra elever 1993.

bland annat genom att ordna kurser och skapa underserien *Teckensspråksstudier* till publikationsserien *Nordica Helsingiensia*, som också Hoyers avhandling ingår i.

Inom pedagogisk forskning kan Monica Londen lyftas fram som den enda forskaren på finlandssvenskt håll som uppmärksammat finlandssvenska döva i relation till språkval, inläring och undervisning. Redan 1992 skrev Londen sin avhandling pro gradu med titeln *Döva barn och deras språk. Teckensspråkets betydelse för det döva barnets utveckling och undervisning* (Londen 1992). Under 2000-talet fördjupade sig Londen i val av språk och skola för finlandssvenska döva barn i doktorsavhandlingen *Communicational and Educational Choices for Minorities within Minorities: The Case of the Finland-Swedish Deaf* (Londen 2004). Avhandlingen utkom vid Pedagogiska institutionen, Helsingfors universitet, 2004. Tillsammans med Jan-Ola Östman och Karin Hoyer har Londen också medverkat i serien *Teckensspråksstudier* både som medförfattare och redaktör.

Utöver Hoyers och Londens doktorsavhandlingar arbetar Anna-Maria Slotte för närvarande med en doktorsavhandling om uppfattningen och konstruktionen av identitet och medborgarskap bland den yngre generationens finlandssvenska döva (annamariaslotte.wordpress.com). Avhandlingen skrivs inom socialt arbete vid Svenska social- och kommunalhögskolan, Helsingfors universitet. Inom samma läroämne skrev Slotte 2008 sin avhandling pro gradu med titeln "*Samförstånd när händerna fungerar*" – tillgänglighet och delaktighet ur finlandssvenska teckensspråkiga dövas synvinkel. Vid sidan om nämnda doktors- och pro gradu-avhandlingar har det ytterligare utkommit en dryg handfull slutarbeten som berör finlandssvenska teckensspråkiga. Anmärkningsvärt våren 2014 var att två tolkstuderande, utan att känna till varandra, valde att skriva slutarbeten relaterade till tolkning och tolksituationen för finlandssvenska döva (se Pynnönen 2014 och Ajanti 2014).

Då det kommer till historisk dokumentation av finlandssvenska dövas liv utgör Birgitta Wallvik en förgrundsgestalt. Wallvik, som själv har döva föräldrar, gav tillsammans med Döva och hörselskadade barns stödförening r.f. ut boken *...ett land utan folk...* år 1997. Denna bok behandlar dövas historia på ett mer allmänt och internationellt plan men tar också upp centrala gestalter och händelser i den finländska dövhistorien. En historik som däremot uttryckligen behandlar finlandssvenska dövas historia är *Du måste vara döv för att förstå. Finlandssvenska dövas fotspår i historien* som utgavs 2005 av Finlandssvenska teckensspråkiga r.f. Betydande för boken är att Wallvik, utöver att beskriva historiska fakta och personporträtt i den finlandssvenska dövhistorien, också låter finlandssvenska döva själva komma till tals och beskriva den personliga upplevelsen av att leva som finlandssvensk döv.

Sedan Finlandssvenska teckensspråkiga r.f. grundades 2002 har föreningen också låtit göra utredningar, ordnat seminarier och sammanställt rapporter med anledning av finlandssvenska teckensspråkigas situation. Ett av de mest omfattande projekten som föreningen genomfört var *Projekt Lyktan* 2003-2005 som bland annat hade som målsättning att "kartlägga finlandssvenska dövas livssituation" samt att "jämföra svenskspråkigas tillgänglighet av service med de finskspråkigas" (Finlandssvenska teckensspråkiga 2005:4). Som en uppföljning på Projekt Lyktan genomförde föreningen åren 2006-2008 *Projekt Kompetens* som utgående från resultaten av Projekt Lyktan hade som mål att förbättra servicetillgången för finlandssvenska döva. Inom ramarna för föreningens verksamhet har ytterligare projektet *Signwebb* och projektet *VisualBridge Nyland* genomförts 2009-2012 samt 2013-2014.

Utöver föreningens projekt och slutrapporter finns det också en mängd andra undersökningar, rapporter och dokument som berör situationen för finlandssvenska döva. Bland dessa kan bland annat nämnas Justitieministeriets utredning av *Teckensspråkigas språkliga rättigheter* (Justitieministeriet 24/2011), *Betänkande av arbetsgruppen för beredningen av en teckensspråkslag* (Justitieministeriet 43/2014) och Statsrådets berättelser om tillämpningen av språklagstiftningen (Justitieministeriet 2006,

2009, 2013). Bland dokument och utredningar som utkommit under pågående decennium och som också tangerar behovet av service för finlandssvenska döva kan bland annat följande lyftas fram: *Språkpolitiskt program för teckenspråken i Finland* (2010), *“Hei, kato mua!” Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä* (Kiili & Pollari (red.) 2012), *Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärä ja opetusjärjestelyt. Selvitys lukuvuoden 2013–14 tilanteesta* (Martikainen, Rainò & Selin-Grönlund 2014) och *Sisäkorvaistutetta käyttävien lasten ja nuorten kuntoutus- ja tulkkaukspalvelujen toteutuminen ja tarve tulevaisuudessa* (Martikainen & Rainò 2014).

3 Det finlandssvenska teckenspråket

3.1 Bakgrund – attityd, utveckling och status

Faktumet att skolorna under oralismen började åtskiljas och delas in enligt undervisningsspråk har spelat en mycket väsentlig roll för utvecklingen av Finlands två teckenspråk. I de finska dövskolorna användes talad och skriven finska medan eleverna i Jakobstad och Borgå undervisades i muntlig och skriven svenska. Således har det finlandssvenska teckenspråket främst influerats av svenska och samtidigt förankrats i svenska och finlandssvenska kulturtraditioner, medan det finska teckenspråket främst influerats av finska (Hoyer 2005:55–56). Detta tyder på att teckenspråket som Malm använde sig av i medlet av 1800-talet, redan i ett tidigt skede började utveckla sig i olika riktningar och samtidigt distansera sig från det sverigesvenska teckenspråket. Denna teori bekräftas av att studier av teckenspråkiga ordböcker från tidigt 1900-tal i Sverige och Finland visar på att teckenspråken som användes i Sverige och i Finland redan vid denna tidpunkt märkbart skiljde sig från varandra (Jantunen 2001).

I Finland talade man dock länge om förekomsten av *ett* teckenspråk, nämligen det finländska teckenspråket. Trots detta har dock språkbrukarna efter att dövskolorna grundats, varit ense om att det förekommer variation i användarnas språkbruk och att denna variation varit speciellt utmärkande för olika dövskolor. Således har språket i dövskolorna representerat olika teckenspråksdialekter och många döva säger sig kunna urskilja skolbakgrunden utifrån användningen av skolspecifika tecken (Hoyer 2005:55–56). De tecken som uppfattades som kännetecknande för finlandssvenska döva¹³ som gått i Borgå dövskola kallades till en början *Borgåtecken* (se t.ex. Hoyer 2005, Hoyer 2013:238) och omtalades som en av många dialekter av det finska teckenspråket. Det var först 1985 som språkvetaren Terhi Rissanen uppmärksammade att teckenspråket som finlandssvenska döva använder märkbart skiljer sig från finska dövas språk. Detta gjorde Rissanen (1985:14) i den första lingvistiska beskrivningen av det finska teckenspråket i boken *Viittomakielen perusrakenne* där det finlandssvenska teckenspråkets särart uppmärksammas på följande sätt:

Suomalaisessa viittomakielessä on kaksi päämurretta; suomenruotsalaisten kuurojen viittominen nimittäin poikkeaa selvästi suomea puhuvien kuurojen viittomisesta¹⁴.

Då Rissanen konstaterade detta var det dock inte språklig eller regional variation i teckenspråket som låg i den hörande majoritetens intresse. Det stora samtalsämnet kring 1970- och 80-talet kretsade istället kring skillnaden mellan *egentligt teckenspråk* som döva använde sinsemellan och *tecknat tal* (det vill säga främst tecknad finska) som lärdes ut på teckenspråkskurser. Av dessa varianter uppfattades tecknat tal som den ”finare” varianten och det var först i slutet av 1980-talet då denna trend vände så att dövas teckenspråk fick status som undervisningsspråk varpå det plötsligt blev brist på lärare som kunde undervisa i teckenspråk och inte bara i tecknad finska. Eftersom detta var attitydklimatet som rådde var det ingen som nämnvärt skulle ha uppmärksammat ”svenskspråkiga döva” i Finland. Överlag fanns det lite svensk service för döva att tillgå, och då de få exemplen på ”svenskt teckenspråksmaterial” skapades gjordes detta genom att översätta finska textsnuttar till svenska medan man varken reviderade eller tog ställning till själva teckenspråket (Hoyer 2005:42–49).

Ökad teckenspråksforskning i kombination med en överlag positivare inställning till språklig och kulturell mångfald i samhället ledde under sent 1900-tal också till ett positivare attitydklimat gentemot teckenspråk i

13 Före 1980-talet talade man inte om finlandssvenska döva utan om *svenska, svenskspråkiga* eller *svensktalande döva* (Hoyer 2005:42). Tecknet som motsvarar betydelsen *finlandssvensk* på finlandssvenskt teckenspråk har dock använts betydligt längre.

14 I fri översättning: Det finska teckenspråket har två huvudvarieteter: de finlandssvenska dövas tecknande skiljer sig nämligen märkbart från finsktalande dövas tecknande.

Finland. Detta märks tydligt framför allt i en grundlagsförändring 1995 i och med vilken också teckenspråk erkänns som språk (Hoyer 2005:22–23). Denna förändring var också avgörande för att finlandssvenskt teckenspråk senare skulle erkännas som eget språk (se kapitel 3.2).

3.2 Från dialekt till språk

I vardagen skiljer vi närmast oreflekterat mellan dialekter och språk. För väldigt olika språk som varken är besläktade eller sinsemellan begripliga, som exempelvis finska och svenska, orsakar en gränsdragning språken emellan inget större huvudbry. För närbesläktade språk är fallet däremot ett annat. Rent språkligt är det exempelvis inget som säger varför en dialekt på ena sidan av den svensk-norska landsgränsen räknas som svenska och på den andra som norska. Olika språk kan i denna bemärkelse rentav uppfattas som sinsemellan mer lättbegripliga än regionala dialekter av samma språk¹⁵ (Einarsson 2009:29–32).

Eftersom det således lingvistiskt är närmast omöjligt att dra gränser mellan närbesläktade dialekter och språk grundar sig gränsdragningen på en mängd andra faktorer än de rent språkliga. Inte minst handlar det om politiska uppgörelser som kan grunda sig på allt från historiska, geografiska, kulturella och sociologiska till subjektiva faktorer (Hoyer 2004b:7). Således kan alltså kulturella faktorer, såsom gruppidentitet och upplevelse av gemenskap, väga tyngre än teoretiska lingvistiska faktorer då en varietets språkliga status definieras¹⁶ (Hoyer 2004b:10). Men oberoende vilken som är orsaken till omdefinierandet av en varietets språkliga status innebär ett dylikt ställningstagande ett *språkpolitiskt beslut* som får *språkpolitiska konsekvenser* som tar sig i uttryck i just *språkpolitik*, *språkplanering* och *språkliga rättigheter* (Dahl 2000:80). I relation till språkpolitik och språkliga rättigheter bör det dock framhävas att det alltid är (eller åtminstone borde vara) språkanvändarna själva som har rätten att definiera sig själva och sitt språk (Östman 2005:14).

För det finlandssvenska teckenspråkets del har utvecklingen från dialekt till språk möjliggjorts i takt med ett i övrigt förändrat attitydklimat gentemot teckenspråk i Finland. Den finländska lagstiftning som berör döva och/eller teckenspråk från 1970-, 80- och tidigt 90-tal grundar sig genomgående på uppfattningen om döva som handikappade och synen på teckenspråk som en kommunikationsstrategi för handikappade (Lappi 2000:71). I och med detta kan grundlagsförändringen som trädde i kraft 1995 ses som en drastisk attitydförändring i och med att den inte enbart fokuserar på handikapp utan lyfter fram teckenspråket i paragrafen om ”Rätt till eget språk och egen kultur”. I nuvarande grundlag utgör avsnittet paragraf 17:

Rätt till eget språk och egen kultur

Finlands nationalspråk är finska och svenska.

Vars och ens rätt att hos domstol och andra myndigheter i egen sak använda sitt eget språk, antingen finska eller svenska, samt att få expeditioner på detta språk skall tryggas genom lag. Det allmänna skall tillgodose landets finskspråkiga och svenskspråkiga befolknings kulturella och samhälleliga behov enligt lika grunder.

Samerna såsom urfolk samt romerna och andra grupper har rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Bestämmelser om samernas rätt att använda samiska hos myndigheterna utfärdas genom lag. Rättigheterna för dem som använder teckenspråk samt dem som på

15 Inom Svenskfinland finns det exempelvis en mängd olika dialekter som regionalt kan uppfattas som sinsemellan svårbegripliga och i Sverige lyfts ofta t.ex. älvdalskan fram som en varietet som kan anses skilja sig mer från standardsvenska än både danska och norska (Dahl 2008).

16 Citat av Karin Hoyer (2004b:10) som i original skriver: “Cultural factors such as group identity and the feeling of togetherness can be stronger than theoretical linguistic factors when defining the status of a variety.”

Grundlagen säger däremot inget om vilket eller vilka teckenspråk lagen avser. På 90-talet talade man officiellt om förekomsten av ett teckenspråk i Finland även om *finlandssvenskt teckenspråk* blev ett vanligare begrepp i döv världen. Inom Finlands Dövas Förbund r.f. grundades på 1980-talet en svensk arbetsgrupp med finlandssvenska döva som arbetade för service och verksamhet för svenska döva i Finland. Tack vare arbetsgruppen ökade de finlandssvenska dövas synlighet inom förbundet vilket också gjorde att Finlands Dövas Förbund r.f. 1984 anställde en sekreterare i svenska ärenden¹⁸. Det var därtill på arbetsgruppens initiativ som seminarier om det finlandssvenska teckenspråket arrangerades under 1990-talet. Oron över att det finlandssvenska teckenspråket skulle försvinna efter Borgå dövskolas stängning 1993 resulterade ytterligare i Karin Hoyers och Karin Kronlund-Saarikoskis forskningsprojekt i det finlandssvenska teckenspråket 1998-2002 som i sin tur utföll i ett teckenspråkigt ordboksmaterial med dokumenterade finlandssvenska tecken (se kapitel 2.3). Fram till tidigt 2000-tal drevs således den finlandssvenska verksamheten inom ramarna för Finlands Dövas Förbund r.f. Under tidigt 2000-tal började dock nya verksamhetsformer ta form inom förbundet vilket innebar en bidragande orsak till att finlandssvenska döva år 2002 grundade en egen förening, *Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.* (Wallvik 2005:122–125). Även om föreningen grundades har dock Finlands Dövas Förbund r.f. fortsatt jobba med finlandssvenska frågor och bevakar än i dag de finlandssvenska dövas rättigheter jämsides med andra intressebevakningsfrågor.

Grundandet av en egen förening 2002 innebar dock ett viktigt steg i synliggörandet av finlandssvenska teckenspråket och teckenspråkiga som språk- och kulturgrupp. Några år efter grundandet, i februari 2005, mottog föreningen en begäran om utlåtande av delegationen för språkärenden¹⁹ vid Justitieministeriet. I utlåtande begärde delegationen föreningen att ta ställning till frågor som specifikt berörde finlandssvenska teckenspråkigas språkliga vardag. Denna begäran om utlåtande gav för första gången finlandssvenska teckenspråkiga möjligheten (och ansvaret) att själva officiellt ta ställning till frågor som berörde det egna modersmålet. Utlåtandet sammanställdes av representanter från Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. tillsammans med representanter från Helsingfors universitet. Speciellt nämnvärt för utlåtandet, som föreningen sände till Justitieministeriet den 23 februari 2005, är att det omfattar en uppskattning av antalet finlandssvenska teckenspråkiga samt en historiskt sett första definition av begreppet *finlandssvensk teckenspråkig*. Antalet personer som dagligen använder ”finlandssvenskt teckenspråk i naturliga situationer i Finland” uppskattar Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. till omkring 300 personer varav ungefär hälften är döva (Hedré m.fl. 2005:113–114). Definitionen som ges i utlåtandet lyder i sin tur som följande:

En finlandssvensk teckenspråkig har teckenspråk som sitt modersmål och har antingen finlandssvenska döva föräldrar eller minst en förälder eller vårdnadshavare som är svenskspråkig. Svenskan är således (ett av) denna persons hemspråk och han eller hon använder i huvudsak svenska som sitt andraspråk för läsning och skrivning (Hedré m.fl. 2005:114).

Finlandssvenska teckenspråkiga r.f:s utlåtande beaktades i *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2006* (Justitieministeriet 2006) som utgjorde den första i sitt slag. Efter berättelsen från 2006 har det utkommit ytterligare två berättelser om tillämpningen av språklagstiftningen, 2009 och 2013. I alla tre berättelser omnämns det finlandssvenska teckenspråkets men i olika utsträckning. I den första berättelsen från 2006 omtalas det finlandssvenska teckenspråket i den löpande texten men trots detta refererar berättelsen i den absoluta majoriteten av fallen till *teckenspråk* eller *teckenspråket i Finland* i

¹⁷ Egen understrykning.

¹⁸ Tjänsten finns fortsättningsvis kvar som en översättningstjänst på deltid.

¹⁹ Delegationen för språkärenden har i uppgift att varje valperiod, sedan 2006, på uppdrag av regeringen, göra en redogörelse över språklagstiftningens tillämpning i praktiken som sedan överlämnas till riksdagen. (<http://oikeusministerio.fi/sv/index/ministeriet/delegationerochnamnder/delegationenforsprakarenden.html>) (hämtat 18.5.2015)

singular istället för plural. En förändring i detta märks i berättelsen från 2009 där rubriken under vilken Finlands teckenspråk behandlas, uttryckligen lyder ”Teckenspråken” (Justitieministeriet 2009:70) i plural. I *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2013* (Justitieministeriet 2013) synliggörs slutligen det finlandssvenska teckenspråket med ett eget kapitel. Hur vårt lands teckenspråk omnämns i Statsrådets berättelser och vilken plats det finlandssvenska teckenspråket ges kan i sig exemplifiera en attitydförändring och språkpolitiskt platstagande för det finlandssvenska teckenspråkets del.

Innan Statsrådets tredje berättelse om tillämpningen av språklagen kom ut 2013 inföll dock några andra nämnvärda händelser med tanke på det finlandssvenska teckenspråkets språkliga status. År 2010 gav teckenspråksutskottet från Finlands Dövas Förbund r.f. i samarbete med Teckenspråksnämnden från Forskningscentralen för de inhemska språken²⁰ ut ett *Språkpolitiskt program för teckenspråken i Finland* (2010) med 36 konkreta rekommendationer för att förbättra både det finska och det finlandssvenska teckenspråkets ställning i Finland²¹. Även om det skulle dröja fram till 2012 innan Forskningscentralens teckenspråksnämnd fick finlandssvenska teckenspråkiga representanter (Hoyer 2013:246) lyfts det finlandssvenska teckenspråket tydligt fram i det språkpolitiska programmet. Programmet riktar sig primärt till beslutsfattare och ger grundläggande och lättillgänglig information om Finlands två teckenspråk och språkanvändarnas behov. En av de mest centrala rekommendationerna som programmet ger för att trygga teckenspråkigas rättigheter är att grunda en separat teckenspråkslag (2010:71). Som ett steg i rätt riktning tillsatte Justitieministeriet, efter att det språkpolitiska programmet publicerats, en arbetsgrupp med uppgift att reda ut teckenspråkigas språkliga rättigheter och hur de förverkligas i praktiken. Arbetsgruppens utredning utmynnade i rapporten *Teckenspråkigas språkliga rättigheter* (Justitieministeriet 24/2011) i vilken det språkpolitiska programmets rekommendationer ges understöd och det finlandssvenska teckenspråkets utsatthet uppmärksammas som ett separat kapitel.

Samma år som *Teckenspråkigas språkliga rättigheter* publicerades fattade Finlands riksdag också beslut om att göra ändringar i medborgarskapslagen. Den relevanta ändringen för teckenspråkiga gjordes i paragraf 13 som behandlar beviljandet av finskt medborgarskap. I och med lagändringen kom kunskaper i finskt eller finlandssvenskt teckenspråk att väga lika tungt vid ansökan om medborgarskap som kunskaper i finska eller svenska. Innan lagändringen förutsatts teckenspråkiga utöver teckenspråkskunskaper även ha tillfredsställande kunskaper i skriven finska eller svenska (Migri.fi²²).

Med tanke på det språkpolitiska programmets förslag till en teckenspråkslag skulle det dock dröja ytterligare tre år tills Justitieministeriet hösten 2014 kom med *Betänkande av arbetsgruppen för beredningen av en teckenspråkslag* där en särskild teckenspråkslag föreslås med syftet ”att främja förverkligandet av de teckenspråkigas språkliga rättigheter” samt öka ”myndigheternas kännedom om de teckenspråkigas rättigheter” och stödja ”beaktandet av de teckenspråkiga som en språk- och kulturgrupp” (Justitieministeriet 43/2014:5). Lagförslaget var på remissrunda samma höst, behandlades i både kultur- och grundlagsutskottet våren 2015 och godkändes av riksdagen utan ändringar som *kortfattad allmän lag* den 12 mars 2015 (Eduskunta.fi²³). I april stadfästes lagen av republikens president och den 1 maj 2015 trädde lagen i kraft (Oikeusministerio.fi²⁴).

20 Nuvarande *Institutet för de inhemska språken*.

21 Ett motsvarande språkpolitiskt program (*Kuurojen kielipoliittinen ohjelma*) kom också ut 1993 men publicerades enbart på finska och omfattade inte det finlandssvenska teckenspråket.

22 http://www.migri.fi/for_media/meddelanden/pressmeddelanden/pressmeddelanden/1/0/medborgarskapslagen_forandras_1_9_2011_14578 (hämtat 5.1.2015)

23 <http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/vex3000.sh?kaanna=ru&TUNNISTE=he+294/2014> (hämtat 30.3.2015)

24 <http://www.oikeusministerio.fi/sv/index/aktuellt/tiedotteet/2015/04/viittomakielistenoikeuksiaedistavaviittomakielilakivoimaantoukokuunalusta.html> (hämtat 29.4.2015)

3.3 Språkpåverkan och språkliga särdrag

Som ovan framgått är det finlandssvenska teckenspråket nära besläktat med det finska teckenspråket. Språkligt syns detta inte minst i ett stort gemensamt teckenförråd. Men likväl finns det också en hel del faktorer som skiljer språken åt. Dessa faktorer har primärt blivit uppmärksammade av språkforskare Karin Hoyer som tillsammans med Karin Kronlund-Saarikoski genomförde det första forskningsprojektet i finlandssvenskt teckenspråk vid Finlands Dövas Förbund r.f. under åren 1998-2002 (se kapitel 2.3). Mer ingående redogör Hoyer (2004b) för resultaten av forskningsprojektet i artikeln "The Sociolinguistic Situation of Finland-Swedish Deaf People and Their Language, Finland-Swedish Sign Language" där hon synliggör särdrag för det finlandssvenska teckenspråket.

Inledningsvis bör det lyftas fram att det finns specifika finlandssvenska tecken som enbart används i det finlandssvenska teckenspråket, liksom det även finns specifika finska tecken som enbart används i det finska teckenspråket. Många av de specifikt finlandssvenska tecknen finns presenterade i ordboksmaterialet *Se vårt språk! Näe kielemme!* som framställdes som resultat av Hoyers och Kronlund-Saarikoskis forskningsprojekt 2002. Utöver specifikt finlandssvenska tecken finns det också tecken som till utseendet är identiska med tecken i det finska teckenspråket men som semantiskt, det vill säga betydelsemässigt, har helt eller delvis olika betydelser i språken. Dessa kan på ytan lätt uppfattas som finska tecken men på närmare anblick också skapa förvirring för en som är kunnig i finskt teckenspråk. Tecken som används i båda språken och har samma betydelse kan slutligen också vara strukturellt liknande men skilja sig åt fonetiskt i handform, rörelse eller artikulation. Mellan språken finns det således olika former av variation på teckennivå. Men utöver denna variation finns det också påfallande skillnader mellan språken som uppstått som följd av språkpåverkan av de talade språken.

Det kanske mest uppenbara kännetecknet på språkkontakt från talade språk är finska munrörelser i det finska teckenspråket och svenska munrörelser i det finlandssvenska teckenspråket. Speciellt framträdande är dessa munrörelser för döva som fått sin skolgång under oralismen under vilken man fokuserade på talproduktion. Utöver munrörelserna märks den svenska språkpåverkan i det finlandssvenska teckenspråket också på flera andra plan. Hoyer (2004b:12-17) lyfter bland annat fram översättningslån, initialtecken, *lexikaliserade bokstavingar* och skillnader i *teckens semantik* som kännetecknande inslag på språkpåverkan.

Som exempel på översättningslån ger Hoyer bland annat *sportlov* som på finlandssvenskt teckenspråk består av teckensammansättningen (SPORT+LOV²⁵) medan motsvarigheten på finskt teckenspråk består av teckenkombinationen (HIIHTO+LOMA), det vill säga "skidlov". *Initialtecken* syftar i sin tur på tecken som grundar sig på den första bokstavshandformen av tecknets talade motsvarighet. Mer konkret betyder detta till exempel att man på finlandssvenskt teckenspråk tecknar *fredag* med hjälp av bokstavshandformen för *f* medan det finska teckenspråket motsvarighet för fredag tecknas med bokstavshandformen för *p* efter finskans *perjantai*. *Lexikaliserade bokstavingar* innebär bokstaving av korta svenska ord som blivit etablerade som en del av det finlandssvenska teckenförrådet. Som exempel på dessa ger Hoyer bland annat tecknen för *by*, *van*, *tur* och *sås*. Slutligen märks också språkpåverkan i skillnader i *teckens semantik*, det vill säga betydelse. Påverkan av ett talat språk märks ofta genom en breddad semantisk betydelse på det ena teckenspråket för ett tecken som förekommer i båda språken. Hoyer exemplifierar detta genom tecknet för *disciplin* som används i både finskt och finlandssvenskt teckenspråk. Den semantiska skillnaden är dock den att betydelsen i finlandssvenskt teckenspråk enbart är *disciplin* medan betydelsen i finskt teckenspråk utvidgats till att också omfatta innebörden *kur* som följd av att finskans *kuri* (disciplin) och *kuuri* (kur) är fonetiskt närliggande. Motsvarande semantiska skillnad återfinns i tecknet för *ond* (fi: *ilkeä*) som också

25 I skrift återges tecken med hjälp av s.k. glossor i form av versaler.

förekommer i båda språken men i det finlandssvenska teckenspråket utvidgats till att också omfatta betydelsen (göra) *ont* på grund av ordens fonetiska likhet i svenskan.

Utöver ovannämnd språkpåverkan från svenskan ger Hoyer dessutom exempel på direkta inlån av svenska fraser som *känna igen* och *gå bra* i det finlandssvenska teckenspråket. I det finlandssvenska teckenspråket kan man dessutom urskilja en särskild grupp av inlån som kallas *N-tecken*. Dessa N-teckens svenska motsvarighet börjar alla på nasal (n-ljud), som till exempel *nål*, *nej*, *Norge*, *ny*, *november* och har i det finlandssvenska teckenspråket sin artikulationsplats vid näsan. Detta utgör en rest av den oralistiska undervisningen då eleverna uppmanades känna den nasala vibrationen i näsan samtidigt som de uttalade de svenska orden (Hoyer 2004b:12–18).

3.4 Språket i dag

Sedan Borgå dövskola stängdes 1993 har det i princip inte funnits någon naturlig språkmiljö där det finlandssvenska teckenspråket kunde överföras från en generation till en annan. I och med faktumet att 90 procent av alla döva barn föds till hörande föräldrar utan kunskaper i teckenspråk (Seilola & Widberg-Palo 2012:27) gör nämligen skolan ännu viktigare som språkmiljö och språköverförare. Stängningen av Borgå dövskola gjorde att många finlandssvenska familjer med döva eller hörselskadade barn valde att flytta till Sverige för att barnen skulle få möjlighet till en teckenspråkig skolgång med svenska som skriftspråk. Efter 1993 blev alternativen för döva och hörselskadade barn som stannade i Finland nämligen att delta i den allmänna undervisningen med hjälp av tolk eller gå i finsk dövskola och undervisas i skriven finska. För många blev Sverige ett naturligare alternativ främst i och med den språkliga kulturanknytningen och skriftspråket men också i och med att det redan under Borgå dövskolas tid varit relativt vanligt att finlandssvenska döva efter grundskolan åkte till Sverige för fortsatt utbildning. Bland dem som enbart avlade yrkesexamen i Sverige var det dock betydligt vanligare att de återvände till Finland än bland dem som under de senaste årtiondena fått hela sin skolgång i Sverige. Att många har stannat i Sverige har lett till att det i dag saknas så gott som en hel mellangeneration av finlandssvenska döva i Finland. Majoriteten av de nativa språkbrukarna i Finland är födda på 50-talet eller tidigare och dagens unga finlandssvenska hörselskadade och döva har väldigt svårt att naturligt möta språkliga förebilder i vardagen (Hoyer 2013:234–235). Något som ytterligare gjort språksituationen mer komplex efter 90-talet är den tekniska utvecklingen. Avancerade hörapparater och *kokleaimplantaten* (CI) (se kapitel 7.1) har nämligen gjort att hörande föräldrar till döva och hörselskadade barn, efter 90-talet i allt högre grad börjat använda tal och tecken som stöd, framom teckenspråk med sina barn (Hoyer 2012:80). Alla dessa faktorer har starkt präglat det finlandssvenska teckenspråket och språkanvändarna i dag.

Finlandssvenska teckenspråkiga utgör en väldigt liten minoritet med tillgång till få språkliga domäner (det vill säga användningsområden, se t.ex. Einarsson 2009:32). Detta gör det omöjligt för finlandssvenska döva att enbart klara sig på sitt modersmål i vardagen. Utmärkande för finlandssvenska döva är därigenom en mångfasetterad identitet (Hoyer & Kronlund-Saarikoski (red.) 2002:4). Utöver att identifiera sig med finska döva känner finlandssvenska döva en nära anknytning till den finlandssvenska hörande kulturen, samtidigt som de upplever en egen språkgemenskap och gruppidentitet. Som andra språk lär sig finlandssvenska döva vanligen skriven svenska, men i och med att svensk service sällan kan garanteras i alla vardagliga servicesituationer i Finland är ofta kunskaper i skriven finska också en nödvändighet. Vid sidan om skriftspråken svenska och finska har många finlandssvenska döva både finska och sverigesvenska döva i sin umgängeskrets vilket gör att många också möter dessa två teckenspråk i sin vardag. I och med den totala avsaknaden på medieutbud på finlandssvenskt teckenspråk är det dessutom vanligt att finlandssvenska döva tyr sig till nyheter och andra program på finskt och/eller sverigesvenskt teckenspråk. För en finlandssvenskt

döv är det därmed inte helt sällsynt att under en vardag vara i kontakt med upp till fem olika språk (Hoyer 2013:235–236) (se figur 1).

Figur 1 Språk i vardagen

Som tidigare framgått (se t.ex. kapitel 2.2.1) är finlandssvenskt teckenspråk nära besläktat med både finskt och sverigesvenskt teckenspråk. Med tanke på språkens interna släktskapsförhållande placerar Karin Hoyer (2004b:20) det finlandssvenska teckenspråket någonstans emellan det finska och det sverigesvenska teckenspråket eftersom det finlandssvenska teckenspråket har fler gemensamma drag med båda språken än vad det finska och sverigesvenska teckenspråket har sinsemellan. Som en parallell från talade språk jämför Hoyer (2005:56–57) i sin tur förhållandet mellan finskt och finlandssvenskt teckenspråk med förhållandet mellan talad svenska och danska. Som tillägg till detta skriver Hoyer ”Som svenskspråkig förstår man danska betydligt bättre om man känner till den del av ordförrådet som skiljer sig så mycket från det svenska att man inte ens kan gissa sig till vad orden betyder” (2005:57). Liksom hörande upplever förståelsen av olika nordiska språk som en varierande utmaning, varierar också den interna förståelsen av finlandssvenskt, finskt och sverigesvenskt språkanvändarna emellan. I sin pro gradu-avhandling *Variation i teckenspråk – en studie i släktskapsterminologi i teckenspråk hos finlandssvenska döva* konstaterar Hoyer (2000:47–49) som resultat av intervjuer med finlandssvenska döva informanter att förståelsen av finskt respektive sverigesvenskt teckenspråk varierar regionalt bland finlandssvenska döva. Som en tendens bland informanterna finner Hoyer att finlandssvenska döva bosatta i Österbotten har lättare att förstå sverigesvenskt teckenspråk än finlandssvenska döva bosatta i södra Finland. Tendenserna för förståelsen av finskt teckenspråk är i sin tur de motsatta, det vill säga de döva informanterna i södra Finland uppger sig ha lättare för finskt teckenspråk än för sverigesvenskt teckenspråk. Av detta drar Hoyer slutsatsen att det finska teckenspråket i högre grad dominerar de dövas vardag i södra Finland medan det kulturella (t.ex. vanligt att följa med sverigesvenska tv-kanaler) och geografiska avståndet till Sverige däremot är mindre i Österbotten vilket gör det lättare att hålla kontakten över viken. Avgörande för språkförståelsen är således språkkontakten, både vad gäller personliga språkkontakter och språklig bakgrund men också vad gäller val av medieutbud.

Språkförståelsen varierar dock också beroende på av vem och i vilket sammanhang språket används. Finlandssvenska döva kan exempelvis uppge att det är svårare att förstå en tolk som använder finskt teckenspråk än det är att förstå en finsk döv. Detta beror på att språket i en tolkningssituation lätt blir influerat av det talade språket (eller språken) och därigenom sällan blir rent teckenspråkigt vilket försvårar förståelsen (Hoyer 2005:58). Därtill är det inte alltid möjligt att i en tolkningssituation anpassa sig till mottagaren och försäkra sig om den ömsesidiga förståelsen i motsvarande utsträckning som i ett direkt samtal. Generellt är finlandssvenska döva, i och med sin flerspråkighet, väldigt skickliga och vana att språkligt anpassa sig till olika samtalssituationer och samtalspartner. I praktiken betyder detta att de ofta byter till finskt teckenspråk

i samtal med finska döva vilket innebär att utomstående sällan ser det finlandssvenska teckenspråket i sin mest "renodlade" form (Hoyer & Kronlund-Saarikoski (red.) 2002:4–5).

Utöver skillnader i språkförståelse och variation mellan finlandssvenska teckenspråkiga på olika håll i Svenskfinland visar Hoyer (2005:58–67) också på språkliga skillnader mellan olika generationer av finlandssvenska döva. Den största skillnaden finner Hoyer mellan döva som gått i Borgå dövskola på 80-talet (födda på 70-talet) och de som gått i Borgå tidigare och således är födda innan 1970. Hoyers studie "Vi kallade dem Borgåtecken Det finlandssvenska teckenspråket i går och i dag" visar att den äldre generationen finlandssvenska döva, i betydligt högre grad än de yngre, använder sig av tecken som också används i det sverigesvenska teckenspråket i dag. De yngre använder i sin tur fler finska tecken vilket tyder på ökad språkkontakt med finskt teckenspråk under 1970- och 80-talet (se figur 2).

Figur 2 Intern språkvariation bland elever som gått i Borgå dövskola

Orsakerna till ökad finsk språkkontakt är många, men en av dem som Hoyer lyfter fram är att teckenspråkigt undervisningsmaterial på 70- och 80-talet började översättas från finska till svenska. I dessa översättningar beaktades textavsnitten men bilderna på tecken varken reviderades eller kommenterades. Då hörande föräldrar till finlandssvenska döva barn skulle lära sig teckenspråk blev det därför "finska tecken på svenska" de lärde både sig själva och sina döva barn. Först betydligt senare vaknade diskussionen om ett finlandssvenskt teckenspråk (se kapitel 3.2) på allvar och då var redan de finska tecknen starkt rotade i den yngre generationens språk.

Att teckenspråken länge inte ens uppfattades som språk har också satt en stark prägel på både det finska och finlandssvenska teckenspråket. Denna prägel syns fortsättningsvis i dag i teckenspråkens ofta låga språkliga status. Exempelvis uppfattas det ofta som acceptabelt att undervisa i ett teckenspråk, även om man nödvändigtvis inte har flytande kunskaper i språket (Hoyer 2005:70). Ett annat tecken på låg språklig status i samhället utgör också att den hörande majoriteten ofta ser reduktion av variationen i språkens teckensförråd som något önskvärt i och med att det gör dem "lättare att lära sig" (Hoyer 2012:33).

Dagens finlandssvenska teckenspråk kännetecknas av en riklig intern variation. Som ovan beskrivs är orsakerna till denna variation många. Utmaningen med variation är dock att säga vad som faktiskt är variation och vad som är tecken på språkbyte och ett försvinnande språk. Speciellt utmanande är denna fråga för tecknade språk för vilka stor språklig variation på både individ- och gruppnivå, utgör kännetecknande drag för språken i sig (Hoyer 2013:245–249). För att språket på sikt ska kunna växa sig starkare krävs således, utöver samhällets stöd, starkt språkligt medvetande bland språkbrukarna. Som Hoyer skriver i sin doktorsavhandling "Det vore intressant att studera om det inom språkgemenskapen finns konsensus om hur den språkform ser ut som överhuvudtaget kan definieras som finlandssvenskt teckenspråk." (2012:80). Den stora frågan för det finlandssvenska teckenspråkets del är därmed "hur en allmänspråklig form av språket kunde definieras, och ännu viktigare: vem har rätt att definiera denna form?" (Teckenspråksnämndens

protokoll 25.3.2014²⁶) Vilken riktning denna fråga än tar är en öppen och uppmuntrande attityd i kombination med tolerans för olika sorters sätt att teckna en nödvändighet för att språkets hotade läge stabiliseras. Sedan 2013 finns finlandssvenskt teckenspråk med på listan över hotade teckenspråk uppgjord enligt UNESCOs kriterier. På listan har finlandssvenskt teckenspråk graden *severly endangered language*, det vill säga *allvarligt hotat språk* (uclan.ac.uk²⁷), som utgör den nästaakuta ”hotningsgraden” i en skala på noll till fem.

4 Språkanvändare och språkgemenskap

4.1 Döva – begrepp och perspektiv

Begrepp som används i relation till döva och hörselskadade är varken entydiga eller uppenbara. Detta beror inte minst på att myndigheter internt använder varierande begrepp²⁸ men också på att myndigheternas begrepp ofta skiljer sig från begrepp döva och hörselskadade själva använder. Ur myndighetsperspektiv beskrivs ofta dövhet som funktionsnedsättning eller handikapp och det mest frekvent använda begreppet för döva är *hörselskadade* eller *gravt hörselskadade*. Men döva själva ser sig primärt varken som ”skadade” eller handikappade utan som medlemmar av en språklig och kulturell minoritet (Jokinen 2000:84). Den elementära skillnaden i begreppsanvändningen består således i med vilket perspektiv man närmar sig döva. Traditionellt har myndigheter oftare närmat sig döva ur ett medicinskt och därmed handikapp-orienterat perspektiv medan döva själva lyfter fram det språkligt kulturella perspektivet. I och med detta finns det personer med hörselnedsättning som inte har någon relation till varken teckenspråk eller det kulturella perspektivet på dövhet och därför primärt kallar sig hörselskadade. Å andra sidan finns det också personer med hörselnedsättning som är teckenspråkiga och delaktiga i dövsamhället men i en del sammanhang kallar sig hörselskadade och i andra döva²⁹. En varierad begreppsanvändning likt denna är möjlig just i och med att dövhet som begrepp är bundet till identitet och identifikation med en specifik gemenskap. Identitetsbegrepp är i sin tur aldrig statiska utan förändras över tid och rum med varje individs identitetsuppfattning. Om en person identifierar sig som döv, hörselskadad eller något annat kan alltså variera enligt behov, umgänge och status.

Med tanke på terminologi som berör teckenspråkiga bör det slutligen understrykas att ”begrepp” i denna kontext inte enbart avser *ord* på finska eller svenska utan också *tecken* på finlandssvenskt och finskt teckenspråk. Även om de två senare språken alltför sällan förekommer i offentliga sammanhang är det ett faktum att begreppsdiskussioner borde föras på fyra olika språk, vilket naturligtvis gör diskussionen än mer mångfasetterad. Inom ramarna för denna rapport finns det tyvärr inte utrymme för en detaljerad begreppsdiskussion på alla fyra språk men i kapitel 4.1.1 och 4.1.2 presenteras begrepp som används på svenska ur ett inifrån och utifrånperspektiv.

4.1.1 Inifrånperspektiv – språk, identitet och gemenskap

I denna rapport har begreppet *döv* redan förekommit ett flertal gånger och i många olika kombinationer, till exempel *dövskola*, *dövsamhälle*, *dövgemenskap*, *dövkultur* och så vidare. Inom dövgemenskapen ses just begreppet döv som en neutral eller positiv benämning på individer som tillhör ”oss”. Begreppets

26 Nämndens protokoll finns tillgängliga på Institutet för de inhemska språkens webbplats: http://www.kotus.fi/kielitieto/kielipolitiikka/kotimaisten_kielten_keskuksen_kielilautakunnat/viittomakielen_lautakunta/poytakirja-arkisto (hämtat 13.5.2015)

27 Se: http://www.uclan.ac.uk/research/explore/projects/sign_languages_in_unesco_atlas_of_world_languages_in_danger.php (hämtat 19.1.2015)

28 I pro gradu-avhandlingen *Kuulovammaiset ja viittomakielen käyttäjät Suomen koulutuspoliittisissa teksteissä* visar exempelvis Arttu Liikamaa (2014) på att variationen i begreppsanvändningen är stor även inom samma verksamhetsområde.

29 Detsamma gäller för personer med kokleaimplantat som i praktiken rent fysiskt är döva då de kopplar bort implantatet.

innebörd har således breddats så det inte enbart syftar på ett fysiskt tillstånd utan också återspeglar de dövas historiska bakgrund, kamp om rättigheter och den gemensamma upplevelsen av en visuell verklighet. Detta blir framträdande på engelska där *Deaf* i denna bemärkelse kan skrivas med stort *D*. Ett begrepp som tidigare förekom var *dövstum*. Detta begrepp bör dock undvikas eftersom det i dag uppfattas som direkt förolämpande av en del döva. Begreppets negativa laddning härstammar från senare delen av oralismen³⁰ då dövstum kom att bära på bibetydelser som enfaldig eller primitiv i och med avsaknad av muntligt tal. Därmed bär begreppet fortsättningsvis på negativa associationer och är därtill direkt missvisande eftersom döva vanligen inte har något fel på sina stämband utan kan producera ljud även om många väljer att inte göra det då de inte hör sin egen röst. Ytterligare är teckenspråkiga döva inte stumma i bemärkelsen att de har tillgång till ett rikt och uttrycksfullt språk i teckenspråket (Malm & Östman 2000:10–11).

Ett relativt nytt begrepp som blivit allt vanligare i Finland sedan slutet av 1990-talet är *teckenspråkig*. En orsak till att begreppet vunnit mark är att det tar fasta på döva som en språk- och kulturminoritet. Därtill har döva noterat att den hörande majoriteten ofta förhåller sig positivare till begreppet teckenspråkig än till dövbegreppet (Jokinen 2000:79). En orsak till detta kan vara att hörande ofta felaktigt uppfattar begreppet *döv* som utpekande eller förolämpande och därför väljer, i egen mening, mer politiskt korrekta termer som *hörselskadad* eller *personer med hörselhandikapp*. Eftersom döva, inom den egna gemenskapen, varken ser sig som skadade eller handikappade är dock dövbegreppet att föredra. Men i och med hela denna diskussion kan det för många uppfattas som lättare att helt enkelt använda teckenspråkig som neutral term. En fördel med begreppet teckenspråkig är att det mer uppenbart syftar till en bredare gemenskap som inte har något att göra med graden av hörselskada (Malm & Östman 2000:11). Enligt Markku Jokinen (2000:79) definierade Finlands Dövas Förbund r.f. 1999 *viittomakielinen*, alltså det finska begreppet för *teckenspråkig* som en döv, hörande eller hörselskadad person vars modersmål eller första språk är (finskt) teckenspråk³¹. Till *teckenspråksgemenskapen*³² hör alltså inte enbart döva utan också exempelvis hörande barn till döva föräldrar eller hörande med döva syskon som tillägnat sig teckenspråk som modersmål/första språk. Utöver nativa *teckenspråksanvändare* som personer som lärt sig teckenspråk som modersmål eller första språk utgör, kan man dessutom tala om andra teckenspråksanvändare för att syfta på personer som lärt sig teckenspråk som andra eller främmande språk (Jokinen 2000:80).

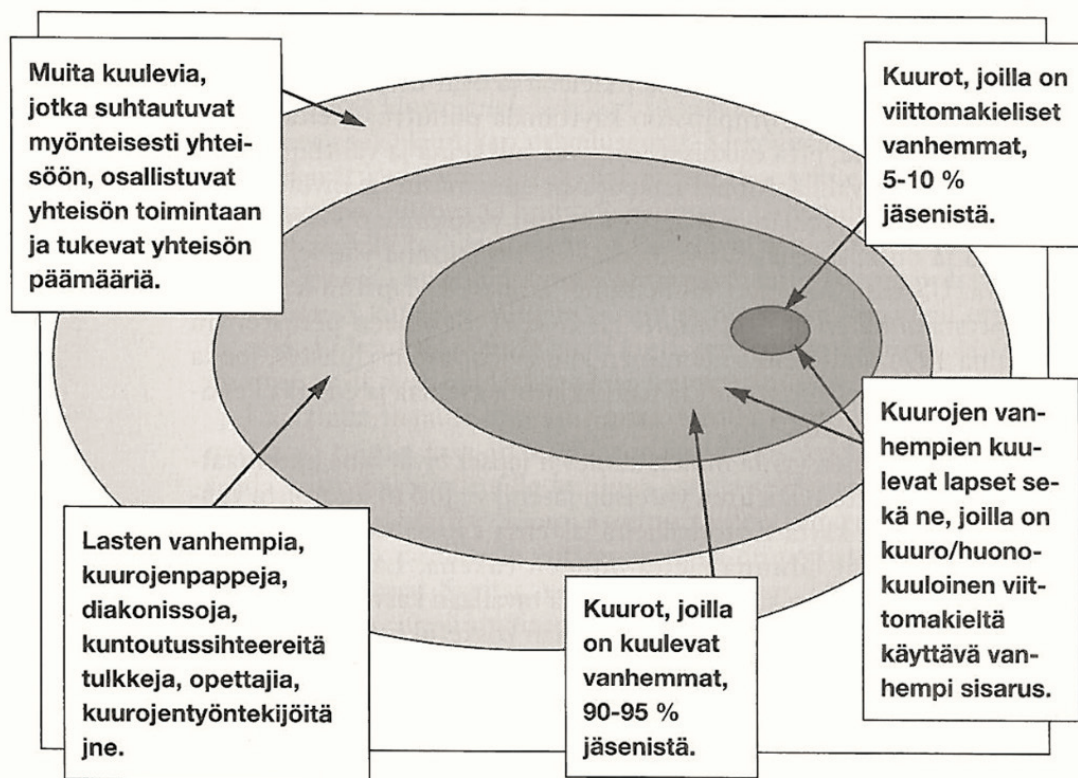
Dövgemenskapen utgör därmed en mångfasetterad grupp. I artikeln ”Kuurojen oma maailma – kuurous kielenä ja kulttuurina”³³ åskådliggör Markku Jokinen (2000:85) olika aktörer och deras roll i dövgemenskapen med hjälp av en illustration (se figur 3).

30 Finlands Dövstumförbund bytte namn till Finlands Dövas Förbund r.f. år 1950 (<http://www.kl-deaf.fi/Page/529d87d8-3432-4ea9-bfa1-60de1971cce8.aspx>) (hämtat 12.5.2015)

31 Finsk ursprungstext: ”*viittomakielinen* on kuuro/kuuleva/huonokuuloinen henkilö, jonka äidinkieli tai ensikieli on suomalainen viittomakieli”.

32 I samband med den svenska översättningen av det Språkpolitiska programmet 2010 diskuterades begreppen ”dövsamhälle” och ”teckenspråksgemenskap” som motsvarigheter till finskans ”kuurojen yhteisö” och ”viittomakielinen yhteisö” (Hoyer 2011). Efter detta har begreppen fått starkare fotfäste i svenskan i Finland.

33 I fri översättning: ”Dövas egen värld – dövhet som språk och kultur”.

Kuva 2.
Kaavio kuurojenyhteisöstä ja siihen kosketuksissa olevista ihmisryhmistä

Figur 3 Markku Jokinen (2000:85) illustration över olika aktörer i dövgemenskapen

I illustrationen utgör döva med teckenspråkiga föräldrar (det vill säga endast omkring 5-10 procent av alla döva) den innersta kärnan i dövgemenskapen. De är ofta dessa som har en stark språkkänsla och stor kulturkännedom vilket ger dem stor trovärdighet språkligt sett. I en cirkel näst intill kärnan placeras han i sin tur döva med hörande föräldrar (som utgör 90-95 procent av alla döva). I båda de innersta kärnorna kan man placera hörande barn till döva föräldrar och syskon till döva som båda varit i kontakt med dövkultur och teckenspråk sedan födseln. Längre ut i kretsen placeras Jokinen i sin tur andra teckenspråksanvändare som till exempel hörande föräldrar till döva barn samt teckenspråkstolkar, präster, lärare med mera som kommit i kontakt med dövkulturen och teckenspråk som andra eller främmande språk. Ytterst i Jokinens cirkelillustration finner man andra hörande som förhåller sig positiva till dövgemenskapen, deltar i gemenskapens aktiviteter och stöder gemenskapens målsättningar. Alla dessa olika aktörer kan således räknas ingå i dövgemenskapen, även om det är de döva och teckenspråkiga själva som utgör kärnan i den.

4.1.2 Utifrånperspektiv – handikapp och/eller kulturgrupp

Som framgår i kapitel 3.2 grundade sig all finländsk lagstiftning som berörde döva och teckenspråk innan 90-talet på uppfattningen om döva som handikappade. Eftersom ändringar i lagstiftningen ofta innebär långsamma och utdragna processer lever handikapperspektivet starkt med än i dag även om teckenspråkiga sedan grundlagsförändringen 1995 också i lagstiftningen fått större synlighet som språk- och kulturgrupp. Överlag är hela diskussionen om dövas status som handikapp- och/eller språk- och kulturgrupp väldigt komplex. Som redan tidigare framkommit ser sig döva inte som handikappade inom sin egen gemenskap eftersom verkligheten inom dövgemenskapen fungerar på visuella premisser där avsaknad av hörsel inte på något vis är handikappande. Tvärtom förenar den gemensamma kulturen, språket och historien individerna inom gemenskapen. Men faktum kvarstår att döva omges av ett hörande samhälle, anpassat för hörande individer, men mer sällan anpassat för döva visuellt orienterade individer. Och det är här handikappaspekten träder fram. I och med att döva representerar ”avvikelsen från normen” i det hörande samhället behöver döva redskap för att kunna verka i samhället på så lika premisser som majoriteten som möjligt. I denna bemärkelse

tillhör döva både en språk- och kulturgrupp och en handikappgrupp. Men perspektiven i denna fråga är nog lika många som åskådarna. Uppenbart är i alla fall att döva inte utgör någon lättdefinierbar grupp vare sig begreppsmässigt eller juridiskt. Det som därmed blir lagstiftningens både styrka och svaghet är dess tendens att försöka definiera individen så exakt som möjligt för att försäkra sig om att maktutövningen utfaller så rättvist som möjligt (Suksi 2006:3–4). För dövas del blir den juridiska komplexiteten framträdande i att det i dag finns väldigt många olika bestämmelser och lagar som på något vis berör dövas rättigheter i olika livsskeden³⁴. Dessa olika lagar representerar i sin tur olika perspektiv på döva, teckenspråkiga och teckenspråk. I och med detta skulle en täckande begreppsanalys förutsätta en utredning för sig. Nedan låter jag därför en lagtext i kombination med Folkpensionsanstaltens webbplats exemplifiera en del av handikappterminologin som myndigheterna använder om döva. Avslutningsvis för jag ytterligare fram kulturperspektivet som under de senaste åren fått allt större synlighet i lagstiftningen.

Rätt till tolkning är en mycket central rättighet och ett centralt hjälpmedel som döva berättigas till i och med handikappaspekten. Döva beviljas rätt till ett visst antal tolktimmar årligen i och med *Lagen om tolkningstjänst för handikappade personer*. I lagen definieras tolkning som ”förmedling av budskap på teckenspråk eller med någon metod som förtydligar kommunikationen” (paragraf 4) och tolkning tillfaller enligt lagen personer som är ”synhørselskadade, hörselskadade eller talskadade som på grund av sin funktionsnedsättning behöver tolkning för att kunna arbeta, studera, utträta ärenden, vara samhällligt delaktiga, för hobbyn eller rekreation.” (paragraf 5). Begreppen som används i lagtexten vid åsyftandet av döva är således *hörselskadade* (eller synhørselskadade) och hörselskadan framställs som en *funktionsnedsättning*. Vad gäller teckenspråket för lagtexten inte explicit fram teckenspråkets status som språk utan presenterar det tillsammans med andra ”metoder som förtydligar kommunikationen”.

Den myndighet som i Finland ansvarar för tolkningstjänsten är Folkpensionsanstalten (FPA). I och med att rätten till tolkning tryggas genom *Lagen om tolkningstjänst för handikappade personer* är det också ett starkt handikapp-orienterat perspektiv man finner på FPA:s webbplats (kela.fi³⁵). Sidan som beskriver tolkningsrätten har rubriken ”Tolknings tjänster för personer med funktionsnedsättning” och som exempel på funktionsnedsättningar nämns motsvarande ”skador” som i lagtexten. Det som däremot kan framhåvas på FPA:s webbplats är att sidans text mer explicit formulerar det som lagen enbart implicit uttrycker om teckenspråk. På FPA:s webbplats nämns nämligen finskt och finlandssvenskt teckenspråk specifikt som en av många alternativa ”kommunikationsmetoder” för personer med funktionsnedsättning. Formuleringen kan tänkas vara en praktiskt förenklad lösning för en mer komplex verklighet men för den som enbart bekantar sig med detta perspektiv på teckenspråk får en förvrängd bild. För det första fräntas teckenspråket status som språk och för det andra osynliggörs alla teckenspråkiga som ur medicinsk synvinkel inte bär på någon funktionsnedsättning. Även om lagen om tolkningstjänst inte exempelvis gäller hörande som har teckenspråk som modersmål, förmedlar begreppsanvändningen ändå ett specifikt perspektiv på både döva och på teckenspråk.

Men som redan tidigare framkommit representerar *Lagen om tolkningstjänst för handikappade personer* och FPA:s webbplats bara ett myndighetsperspektiv på döva och teckenspråk. I den nya teckenspråklagen framhävs uttryckligen teckenspråkiga som språk- och kulturgrupp. Lagtexten använder sig dock inte av begreppet *teckenspråkig* utan av *den som använder teckenspråk*³⁶ med specifikationen att formuleringen avser ”en person vars eget språk är teckenspråk” (paragraf 1, moment 2). Den nya lagen tar således inte alls fasta på funktionsnedsättning av något slag utan motiverar tvärtom i betänkandet lagtextens formulering *den som använder teckenspråk* med att gruppen som avses är brokig och omfattande och därför inte kan

34 En sammanfattning på lagstiftning som i Finland berör döva och teckenspråk finner man t.ex. i Justitieministeriets *Betänkande av arbetsgruppen för beredning av teckenspråkslag* (43/2014), kapitel 2.1.

35 <http://www.kela.fi/web/sv/tolknings-tjanster> (hämtat 19.1.2015)

36 D.v.s. samma formulering som grundlagens paragraf 17 (se kapitel 3.2).

begränsas till ”vissa objektiva kriterier”. Därför har de som avses istället ”i bestämmelsen getts en så kallad kollektiv autonomi att själva definiera den egna gruppens medlemmar” (Justitieministeriet 43/2014:16–17), liksom det även blir var individs ensak att avgöra ifall teckenspråket är ”ens eget språk” eller inte. Perspektivet som antas här i och med begreppen är således ett helt annat än i exempelvis lagen om tolkningstjänst.

4.2 Finlandssvenska teckenspråkiga – vem är de egentligen?

Som framkommit i tidigare kapitel är det många faktorer som i dag gör situationen för finlandssvenska teckenspråkiga väldigt komplex. En faktor som bör framhåvas är språkanvändarnas avsaknad av en naturlig språkmiljö där språket och kulturen kunde överföras från en generation till en annan. För de flesta språkliga minoriteter utgör hemmet och kontakten till de egna föräldrarna en av de viktigaste länkarna till språket, men i och med att omkring 90-95 procent av alla döva och hörselskadade föds till hörande föräldrar som inte har förhandskunskaper i teckenspråk, saknas denna länk. Utan sociala strukturer som tryggar språktillgången för döva barn är det alltså inte enbart risk för att barnen aldrig kommer i kontakt med sitt naturliga modersmål, utan också risk för att barnen blir språklösa. I dag finns det stora brister i de sociala strukturer som borde trygga både språktillgången och språkutvecklingen för finlandssvenska döva. Som exempel på detta råder det i dag total avsaknad på programutbud på finlandssvenskt teckenspråk i media. Likaså saknas instanser som bär ansvar för utbildning och forskning i språket. För språkets del är dylika brister förödande i och med att språkanvändarna inte får det stöd som krävs för att en allmänspråklig form av det finlandssvenska teckenspråket ska kunna utvecklas.

Avsaknaden av naturlig kontakt språkanvändarna emellan, jämsides med diverse strukturbrister, leder till splittring inom gruppen som inte bara påverkar själva språket utan samtidigt också kulturen och identiteten. Språk utgör aldrig isolerade fenomen utan är alltid starkt sammanbundna med kultur, identitet och gemenskap. Att definiera dessa begrepp är allt annat än enkelt eftersom identitet, utöver språk, kulturarv och upplevd gemenskap handlar om normer, självuppfattning och andras uppfattning om både *jag*:et och *vi*:et (Einarsson 2009:35–42). Och det är detta, i kombination med en stor variation inom språkgruppen, som gör definitionen av finlandssvenska teckenspråkiga så mångfasetterad i dag. Sedan Borgå dövskolas stängning har finlandssvenska döva, språkligt sett, valt väldigt olika vägar vad gäller utbildning och andra centrala livsskedan. I detta kapitel redogör jag för olika tänkbara vägar, som personer som i dag av sig själva och av gruppgemenskapen identifieras som finlandssvenska teckenspråkiga, kan ha valt (se *figur 4* och *5*). Men inledningsvis ger jag en tillbakablick i hur uppfattningen om finlandssvenska döva och teckenspråkiga förändrats över tid.

Under större delen av 1900-talet representerade personer som gått i antingen Borgå eller Jakobstad dövskola Finlands ”svenska döva” (se kapitel 3.1). Det var ju i skolan som barn med icke-teckenspråkskunniga föräldrar fick tillgång till både språk och dövkultur vilket gjorde just skolorna kännetecknande för en specifik finlandssvensk teckenspråkgemenskap. Men även senare, efter Borgå dövskolas stängning 1993, definierades finlandssvenska döva främst som personer ”med svenskspråkig bakgrund som deltagit i undervisningen i Borgå dövskola” (Hoyer 2004b:4). Bland finlandssvenska döva förekommer delvis denna uppfattning än i dag, men samtidigt började denna ”definition” av en finlandssvensk teckenspråkig person också luckras upp i takt med att det klarnade att ingen de facto kommer att ta tag i varken återupprättandet av Borgå dövskola eller grundandet av en ny skola för finlandssvenska döva. Om man höll fast vid dövskolan som ett ”kriterium” skulle det alltså betyda att alla finlandssvenska döva födda efter sent 80-tal föll utanför den nuvarande gemenskapen. Inom gruppen kan man skönja en attitydförändring i frågan under 2000-talet, vilken tar sig i uttryck i grundandet av föreningen Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. samt i föreningens försök till definition av en finlandssvensk teckenspråkig 2005 (se kapitel 3.2). Föreningens namnval, *Finlandssvenska*

teckenspråkiga framom till exempel *Finlandssvenska döva*, antyder i sig om ett ställningstagande för en bredare målgrupp, liksom även definitionen av en finlandssvensk teckenspråkig som lämnar utrymme för både tolkning och variation³⁷. Det definitionen framhåller är att en finlandssvensk teckenspråkig har teckenspråk som modersmål och svenska som (ett av sina) hemspråk och/eller andra språk, men definitionen säger däremot inget om hur, var eller när en finlandssvensk teckenspråkig har tillägnat sig teckenspråk som modersmål och vad detta betyder i praktiken. Fördelen med definitionens inexacthet blir därmed att den inte utesluter någon av alla de ”undergrupper” man i dag kan dela in finlandssvenska teckenspråkiga i.

I dag kan man skilja på olika typer av finlandssvenska teckenspråkiga utifrån bakgrund och språkkontakt. Som framkommer i kapitel 4.1.1 står begreppet teckenspråkig också för hörande personer som lärt sig teckenspråk som modersmål men i detta avsnitt fokuserar jag på döva teckenspråksanvändare. Inledningsvis finns det döva språkanvändare som fått sin utbildning i Borgå dövskola. Bland dessa kan det finnas personer som fått hela grundskoleutbildningen i Borgå och sådana som av olika skäl enbart varit några terminer eller år i skolan. Efter slutförd grundskola kan dessa personer i sin tur ha stannat i Finland och fått fortsatt utbildning på finskt teckenspråk eller flyttat till Sverige för att få teckenspråkig yrkesutbildning med svenska som skriftspråk. Som beskrivs i kapitel 3.4 kan forna elever från Borgå dövskola dessutom indelas i två olika åldersgrupper eftersom det finns uppenbara språkliga skillnader mellan finlandssvenska döva födda på och efter 70-talet och döva födda innan 70-talet.

Figur 4 Vem är de egentligen? Intern variation och heterogenitet bland finlandssvenska teckenspråkiga i dag

Då Borgå dövskola lades ner valde familjer med finlandssvenska döva barn mellan att flytta till Sverige för teckenspråkig utbildning på sverigesvenskt teckenspråk och svenska, gå finsk dövskola och lära sig skriven finska eller integrerat delta i den allmänna undervisningen med hjälp av tolk³⁸ (se höger sida i figur 4). Många valde Sverige. Av dessa har en del flyttat tillbaka till Finland men många har också stannat och etablerat sig i Sverige. De som flyttade till Sverige i tidig skolålder har tillägnat sig en hel del språkliga tanke- och diskussionsverktyg på det sverigesvenska teckenspråket, också sådana som de kanske saknar på det finlandssvenska teckenspråket. Den nära anknytningen till språket och kulturen i kombination med språkets många funktionsdomäner i förhållande till det finlandssvenska teckenspråket, gör det därför naturligt att stanna. Å andra sidan visar förekomsten av *Föreningen Teckenspråkiga Finlandssvenskar* i Sverige på att identifikationen med det finlandssvenska teckenspråket och den finlandssvenska dövskulturen fortsättningsvis är stark bland de inflyttade³⁹.

Bland finlandssvenska döva som stannade i Finland efter Borgåskolans nedläggning kan man konstatera att de i dag utgör en mycket heterogen grupp. Bland dem som inledde skolgången i finsk dövskola har en del anammat den finska dövskulturen och ser sig i dag som finska döva, medan andra kommit i kontakt

³⁷ I relation till namnval och begrepp kan det också påpekas att finlandssvenska teckenspråkiga uttryckligen kallar sig *finlandssvenska teckenspråkiga* och inte till exempel *teckenspråkiga finlandssvenskar*.

³⁸ Eftersom det inte grundats någon ny skola för finlandssvenska döva är det dessa alternativ som gäller än i dag.

³⁹ Det saknas dock forskning i de utflyttade finlandssvenska teckenspråkigas exakta antal, språkanvändning och hur de t.ex. kommunicerar med sina barn.

med det finlandssvenska teckenspråket och format en finlandssvensk identitet utanför skolan. Det finns också exempel på döva barn från helt svenskspråkiga hem som först i tonåren fått kännedom om att det överhuvudtaget existerar en finlandssvensk teckenspråksgemenskap. Dessa har således först som unga vuxna på eget initiativ börjat etablera kontakter och kämpa för att bygga upp en identitet som de upplever borde ha varit deras (se t.ex. Lähtenmäkis (2013:9–11) artikel i *Dövas tidskrift* 1/2013). En minst lika brokig skara utgör döva och hörselskadade som integrerats i den allmänna undervisningen⁴⁰. För det första kan dessa, beroende på hemspråksförhållanden, ha integrerats i antingen svensk eller finskspråkig skola vilket påverkar både skriftspråket och tolkvalet vilket i sin tur formar den språkliga identiteten. För det andra beror barnens kunskaper i teckenspråk överhuvudtaget, och i finlandssvenskt teckenspråk i synnerhet, på föräldrarnas intresse, kunskap och kontakter till dövvärlden i allmänhet. Ifall barnet inte har övriga kontakter till dövvärlden kan teckenspråkstolken bli den enda språkliga förebilden i vardagen vilket gör tolken till både språk- och kulturförmedlare av ett språk som med stor sannolikhet inte är tolkens modersmål.

Figur 5 Heterogenitet bland den yngre generationens finlandssvenska döva

Hur och om dagens finlandssvenska döva bygger upp en finlandssvensk teckenspråkig identitet eller inte beror på mängder av omkringliggande omständigheter och på slumpen. För många döva är det inte heller "en väg" som gäller utan många har kombinerat olika utbildningsalternativ och växlat vardagspråket enligt land, partner och umgänge. Eftersom antalet finlandssvenska döva är så litet är det snarare regel än undantag att livspartner hittas utanför den egna minoriteten. Också personer som gått i Borgå dövskola, som av tradition uppfattades som de "äkt" finlandssvenska teckenspråkiga, kan alltså vara gift med en finsk döv, röra sig i finska dövretsar och inte ha använt finlandssvenskt teckenspråk på tjugo år. Så vem har då rätt att egentligen kalla sig finlandssvensk teckenspråkig? Och än mer kontroversiellt: vem har rätt att utestänga någon från gemenskapen och med vilka motiv? Kan någon utestängas på grund av otillräckliga språkkunskaper för att man först i tonåren fått kännedom om det som borde ha varit ens modersmål, på grund av fel bakgrund och bristande kulturkunskaper eftersom ens föräldrar satt en i finsk dövskola, på grund av fel umgänge eftersom man har kokleaimplantat och pratar med hörande, på grund av bristfällig identifikation för att man inte i alla lägen presenterar sig som finlandssvensk teckenspråkig?

När det kommer till identifikation finns det varken rätt eller fel svar. Det går inte heller att utifrån (eller ovanifrån) placera in folk i fack och "vägra släppa ut dem". När det kommer till identitet måste var och en ha rätt att bestämma själv. Och när det kommer till språklig identitet och språkgemenskap måste gruppen ha rätt att bestämma själv. Utmaningen med en så hotad och utsatt språkgrupp som den finlandssvenska teckenspråkiga är dock att inom gruppen finna en balansgång mellan restriktivt avgränsande och acceptans

⁴⁰ Ett barn från ett enspråkigt svenskt hem har med största sannolikhet integrerats i svenska skolor, men barn från tvåspråkiga hem kan också ha deltagit i undervisningen i finska skolor.

eftersom för mycket av det ena kan stjälpa det sköra som står kvar av språket. Språkbrukarnas vilja till att ena sig och fortsätta arbeta för språket hänger i sin tur samman med samhällets attityd till språket, det vill säga språkets status i samhället. Därför klarar sig inte en språkgemenskap i gungning utan samhällets stöd.

Men trots en stor intern variation vittnar ändå dagens finlandssvenska teckenspråkiga om en specifik grupptillhörighet som får dem att fortsätta kämpa för sina språkliga och kulturella rättigheter. Och så länge de gör det är det samhällets skyldighet att stödja gruppen i kampen om mänskliga rättigheter. Detta ansvar för minoriteten kan inte bortförklaras med att gruppen är för liten till antalet eftersom varje människa utgör en hel människa med ”hundra procentiga behov” (Östman 2005:13) oberoende av hur liten minoriteten är som hon hör till. Likaså kan ansvaret ej heller bortförklaras med att gruppen är splittrad och ”inte ens själva vet vem som tillhör gruppen och använder språket” eftersom denna splittring uttryckligen uppkommit som en följd av bristande samhällsstrukturer och passiv nonchalans av gruppens behov.

KARTLÄGGNINGENS RESULTAT

Kartläggningens huvudsakliga syften som nämns i kapitel 1.2 är:

- 1) att kartlägga **antalet döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland i dag** och samtidigt få en uppfattning om deras ålder och spridning
- 2) att kartlägga det faktiska **antalet tillgängliga teckenspråkstolkare** som enligt språkanvändarna behärskar både svenska och finlandssvenskt teckenspråk på en tillfredsställande nivå

samt utöver detta ytterligare klargöra språkets vitalitet i dag. I kapitel 5 presenteras resultaten av kartläggningens första syfte och i kapitel 6 presenteras resultaten av kartläggningens andra primära syfte. I kapitel 7 ges en inblick i språkets vitalitet genom att bland annat presentera dagens dövas och hörselskadades tillgång till det finlandssvenska teckenspråket.

5 Döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland i dag – antal, åldersfördelning och spridning

Med utgångspunkt i den inte minst mångfacetterade situation som finlandssvenska teckenspråkiga befinner sig i i dag (se kapitel 3 och 4) är det definitivt ingen lätt uppgift att kartlägga antalet språkanvändare. Detta är en av orsakerna till att vi i arbetsgruppen för kartläggningen beslöt att inom tidsramarna för denna kartläggning fokusera på döva finlandssvenska teckenspråksanvändare i Finland. Som beskrivs i kapitel 1.3 har dessas antal kartlagts med hjälp av *snowball sampling* eller *kedjeurval* som metod. I kapitel 5.1 beskriver jag mer exakt hur metoden använts för att få information om döva finlandssvenska teckenspråksanvändare och i kapitel 5.2 presenterar jag resultaten för att sedan diskutera resultatens tillförlitlighet i kapitel 5.3 och sammanfatta i kapitel 5.4.

5.1 Materialinsamling

Ett viktigt utgångsläge för kartläggningen av döva finlandssvenska teckenspråksanvändare utgjorde att jag i egenskap av anställd projektforskare för Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. fick tillgång till föreningens medlemsregister. I föreningens register fanns i september 2014 sammanlagt 168 medlemmar. Eftersom det är fritt att ansluta sig till föreningen oberoende av bakgrund, språkkunskaper och tidigare kulturkännedom om finlandssvenska teckenspråkiga fanns också en hel del personer som föll utanför min faktiska målgrupp bland föreningens medlemmar. Av denna orsak inledde jag arbetet med att gå igenom medlemsregistret tillsammans med representanter från föreningens styrelse⁴¹ som hjälpte mig plocka fram personer som enligt dem föll inom kategorin ”döva finlandssvenska teckenspråksanvändare bosatta i Finland”. Efter genomgången hade listans namnantal krympt till ungefär en tredjedel av det ursprungliga antalet. En stor fördel med föreningens medlemsregister var att jag i och med det inte bara fick tillgång till personers namn utan också uppgifter om personers födelseår och hemkommun.

Föreningens döva finlandssvenska teckenspråkiga medlemmar utgjorde stommen för den namnlista jag för eget bruk sammanställde i samband med kartläggningen. Men även om Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. är en nationell förening med medlemmar bosatta i hela Finland är det naturligtvis frivilligt att ansluta sig till föreningen, vilket betyder att medlemsantalet döva finlandssvenska teckenspråkiga inte kan ses som

41 Styrelsens medlemmar hösten 2014 finns på föreningens webbplats <http://www.dova.fi/verksamhet/styrelse> (hämtat 18.2.2015)

representativt för hela gruppens antal. I och med detta utgjorde den genomgångna medlemslistan uttryckligen en stomme för fortsatta efterforskningar. Och utöver att listan fylldes på i takt med fortsatta efterforskningar flyttades också namn till andra listor i takt med processen, exempelvis i samband med att jag fick kännedom om att personer flyttat till Sverige, avlidit eller efter att personer av flera andra gruppmedlemmar omnämnts som till exempel finska döva. I samband med arbetsprocessen kom jag således, för att själv hålla reda på diverse personer som dök upp i processen, att skapa olika listor för olika ”kategorier” av språkanvändare (och delvis också potentiella språkanvändare). De många olika rubrikerna för kategorierna som uppstod visar i sig på språkanvändarnas komplexa mångsidighet. De olika kategorierna eller listorna jag skapade såg ut som följande:

- a) döva finlandssvenska teckenspråkiga bosatta i Finland
- b) döva finlandssvenska teckenspråkiga bosatta i Sverige
- c) döva finlandssvenska teckenspråkiga som avlidit
- d) hörande finlandssvenska teckenspråkiga (i Finland)
- e) hörande svenskspråkiga personer i Finland med kunskaper i finlandssvenskt teckenspråk/nära kontakt till språkgemenskapen
- f) sverigesvenska döva i Finland med kunskaper i finlandssvenskt teckenspråk
- g) finska döva med kunskaper i finlandssvenskt teckenspråk/nära kontakt till språkgemenskapen
- h) döva från andra länder med kunskaper i finlandssvenskt teckenspråk/nära kontakt till språkgemenskapen

Och utöver alla dessa hade jag dessutom en kategori för ”hörselskadade som inte använder teckenspråk (men eventuellt stödtecken eller tecknad svenska)” samt en kategori med ”oklara fall”. Utöver att indela namn som dök upp enligt olika listor strävade jag också efter att i mån av möjlighet få kännedom om ifall omnämnda personer gått i Borgå dövskola samt vilka språkkunskaper personerna besitter (med fokus på finlandssvenskt teckenspråk, finskt teckenspråk och sverigesvenskt teckenspråk). Kategoriseringen i olika listor fungerade som ett viktigt stödverktyg för att själv hålla reda på de stora namn- och informationsmängderna.

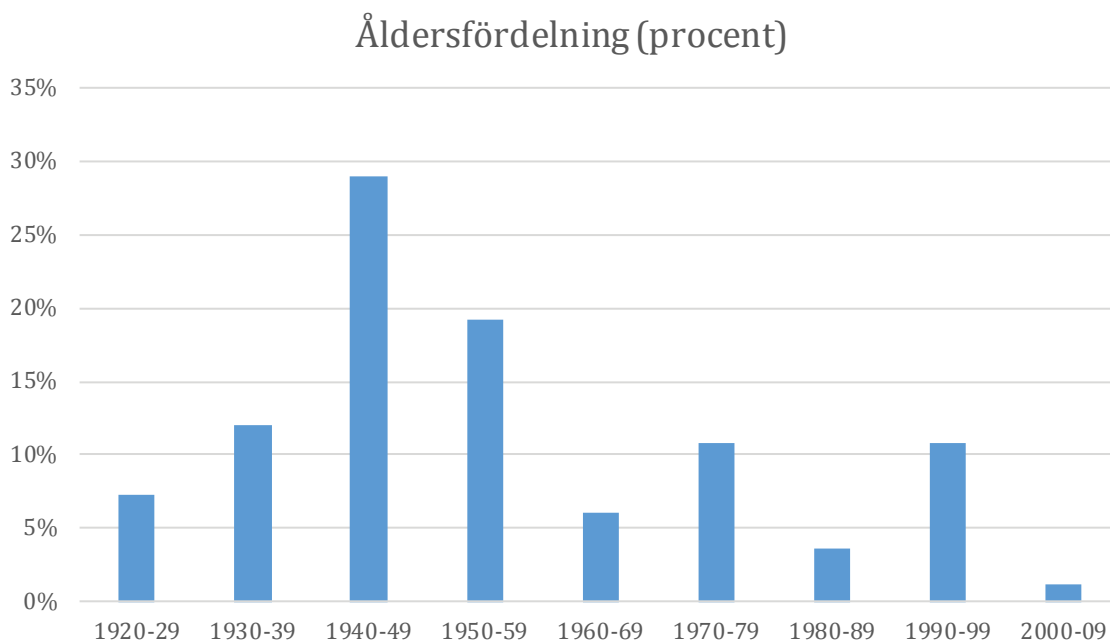
Kompletteringen av ”huvudlistan” *döva finlandssvenska teckenspråkiga bosatta i Finland* skedde med en mängd olika hjälpmedel. I enlighet med kedjeurvalsmetoden träffade jag så många finlandssvenska teckenspråkiga som möjligt för att genom dessa få kännedom om ytterligare gruppmedlemmar. Under hösten 2014 förde jag mer ingående samtal med 18 personer i Svenskfinland som antingen tillhörde den primära målgruppen⁴² eller i övrigt stod i nära kontakt till språket och målgruppen (se kategori d-f). Med dessa fördes fria samtal dels om språkgruppens och språkets situation i allmänhet, dels om gemenskapens omfattning och personer. Som samtalsgrund för komplettering av personer inom gemenskapen använde jag mig av föreningens gästböcker, gamla protokoll, annonser och tidningar samt bilder på personer från föreningens bildarkiv, Facebook-grupper och tidningar⁴³. Samtalens längd varierade mellan en och tre timmar. Utöver dessa 18 mer ingående samtal har dock vardagliga och mer tillfälliga möten med personer inom och kring gemenskapen också bidragit med värdefull information. På detta vis är det betydligt fler personer, än dessa 18, som lett mig fram till kartläggningens resultat.

⁴² Samtal med hjälp av tolk.

⁴³ *Finlandssvenska Dövas Blad*, *Dövas Församlingsblad* och *Dövas tidskrift*

5.2 Antal, åldersfördelning och spridning

Med hjälp av tillvägagångssättet som beskrivs i kapitel 5.1 visar kartläggningen att dagens antal döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland rör sig om omkring 90 (nittio) språkanvändare⁴⁴. Detta antal innebär en dryg tredjedel färre språkanvändare än Finlandssvenska teckenspråkiga r.f:s uppskattning på 150 personer från 2005 (se kapitel 1.4). I *figur 6* synliggörs åldersfördelningen bland dessa omkring 90 språkanvändare och i *figur 7* åskådliggörs språkgruppens spridning med hjälp av en karta.

Figur 6 Åldersfördelning bland döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland i dag

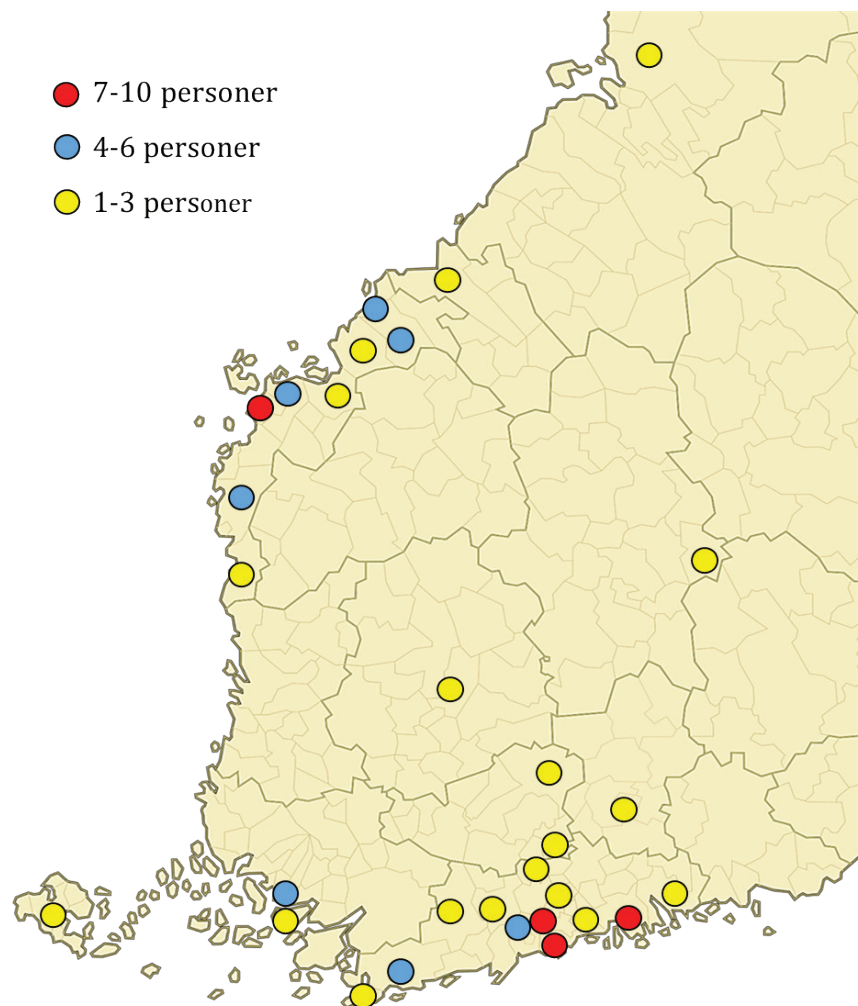
I *figur 6* anger den vågräta axeln födelseårtal enligt årtionde. Längst till vänster finns personer födda 1920-1929 och mot höger stiger årtalen för att längst till höger ange antalet personer födda 2000-2009. Den lodräta axeln och staplarna anger den procentuella åldersfördelningen enligt årtionde då personer är födda. Som figuren visar är den största andelen av dagens döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland födda på 1940-talet (29 procent) och den näst största åldersgruppen utgör personer födda på 1950-talet (19 procent). Sammanlagt utgörs närmare 70 procent av dagens döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland av personer födda på 1950-talet eller tidigare. Detta betyder att majoriteten döva språkanvändare är äldre än 55-åringar.

Som beskrivs i kapitel 3.4 och 4.2 var det många föräldrar till finlandssvenska döva som efter Borgå dövskolas stängning började se sig om efter andra utbildningsalternativ för sina barn. De primära alternativen som stod till buds var att flytta till Sverige för att gå i dövskola på sverigesvenskt teckenspråk, gå i finsk dövskola eller integrerat delta i den allmänna undervisningen i Finland. Inga av dessa alternativ säkrar tillgången till finlandssvenskt teckenspråk för de finlandssvenska döva barnen vilket gör att många med stor sannolikhet i dag antingen fjärmats från språket eller aldrig kommit i kontakt med det. Detta syns också i åldersfördelningen. Bland personer som inlett sin skolgång i Borgå dövskola på 70- och 80-talet, var det många som avbröt skolgången redan innan skolans nedläggning 1993 i och med den dalande undervisningskvaliteten. Bland dessa fanns det särskilt många som flyttade till Sverige och som också stannat där vilket utgör en central orsak till den skeva åldersfördelningen.

I och med Borgå dövskolas stängning försvann också en av de viktigaste naturliga språkmiljöerna för finlandssvenska teckenspråkiga. Tidigare sågs skolan som den förenande länken mellan språkanvändarna men efter att denna försvann har olika generationers finlandssvenska teckenspråkiga svårt att både identifiera

⁴⁴ Se diskussionen om antalets tillförlitlighet i kapitel 5.3.

och få kontakt med varandra. Detta påverkar oundvikligen också resultatet av åldersfördelningen. Det är alltså möjligt att det existerar fler yngre individer som i dag identifierar sig som finlandssvenska teckenspråkiga som jag helt enkelt inte fått kännedom om i och med klyftan mellan generationer och i och med att yngre inte nödvändigtvis heller känner till varandra eftersom de aldrig haft möjlighet att träffas på ett naturligt sätt (till exempel i utbildningssammanhang).

Figur 7 Spridningen av döva finlandssvenska teckenspråksanvändare i Finland i dag

I figur 7 åskådliggörs spridningen av dagens döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland med hjälp av en karta. På kartan är antalet döva språkanvändare utmärkta med färgprickar inom kommungränser. Prickarnas olika färger står för olika antal språkanvändare bosatta inom de olika kommunerna. De gula prickarna står för 1-3 språkanvändare, de blå för 4-6 språkanvändare och de röda för 7-10 språkanvändare inom samma kommun. Som kartan visar är majoriteten av de döva språkanvändarna bosatta inom Svenskfinland, främst i Nyland och Österbotten men delvis också i Egentliga Finland. Enstaka språkanvändare finns också bosatta i Mellersta Finland, Birkaland, Päijänne-Tavastland, Norra och Mellersta Österbotten samt på Åland. Det lilla antalet finlandssvenska teckenspråkiga på Åland hänger samman med att åländska döva i högre grad är i kontakt med det sverigesvenska dövsamhället än det finländska, varpå majoriteten tillägnar sig sverigesvenskt teckenspråk framom finlandssvenskt.

Även om majoriteten språkanvändare är koncentrerade inom landskapen Nyland och Österbotten, visar kartan att dagens döva språkanvändare är väldigt spridda inom dessa landskap men också övrigt i Finland. Gruppens interna spridning innebär i sig en utmaning med tanke på språkkontakt och anordnandet av utbildning och service för språkgruppen. Men trots detta borde fysisk distans inte berättiga till negligering av mänskliga rättigheter. Och med tanke på dagens tekniska möjligheter utgör fysiska avstånd inte heller några hinder.

5.3 Tillförlitlighet

5.3.1 Antal

Resultatet att dagens döva finlandssvenska teckenspråkiga rör sig om ungefär nittio språkanvändare i Finland ska ses som en vetenskapligt underbyggd och riktgivande situationsbedömning framom en specifik uppgift om antal. Orsakerna till att siffran inte kan ses som absolut statistisk sanning hänger samman med en mängd faktorer. Som tidigare kapitel beskriver befinner sig dagens finlandssvenska teckenspråkiga inledningsvis i en komplex situation av intern splittring vilken i sig gör en statistisk bokföring över personer omöjlig. Frågan om vem som är finlandssvensk teckenspråkig är med andra ord insnärjd i en invecklad identitetsdiskussion som påverkar resultaten. I användningen av kedjeurval som metod förlitar jag mig framför allt på gruppgemenskapens utvärdering om individen. Olika personers uppfattning om vem som ingår i gemenskapen kan dock variera och alla personer på min lista över döva finlandssvenska teckenspråkiga personer kanske inte skulle vara ense om att alla namn på min lista verkligen ska stå där. Av denna orsak kunde man fortsätta träffa personer, diskutera gemenskapen, lägga till och ta bort namn från listan utan att någonsin komma fram till "ett slutgiltigt resultat".

Något som påverkar de finlandssvenska teckenspråkigas uppfattning om varandra kan exempelvis hänga samman med i vilken kontext personer mötts. I ett sammanhang där både finska och finlandssvenska döva träffas kan till exempel en finlandssvensk döv som är van att växla mellan språk ha väldigt lätt för att anpassa sig efter samtalspartnern. En annan som länge haft nära kontakt med finska döva kan i sin tur finna det svårt att plötsligt byta språk vilket i sin tur kan få den andra att tycka att personen inte är finlandssvensk utan snarare finsk döv. I en annan kontext kan situationen däremot vara en annan beroende på personernas egen språkliga medvetenhet och beroende på så att säga vilka språk som finns "aktiverade" i bagaget. Som beskrivs i kapitel 4.2 finns det dessutom risk för att en gruppmedlem utesluter en annan i och med egna personliga "kriterier" som nödvändigtvis inte är förenhetliga med dagens verklighet. Ytterligare reflektioner kring dagsläget tillsammans med språkbrukarna kunde därmed också resultera i delvis annorlunda resultat. Som påpekas i samband med åldersfördelningen ovan resulterar dessutom bristen på en naturlig språkmiljö i att språkanvändare och potentiella språkanvändare aldrig får kännedom om varandra vilket gör att de heller inte kan uppge varandra som medlemmar av samma gemenskap.

Att dagens antal döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland rör sig om under hundra personer bestyrks dock av åtminstone tre vägande faktorer. För det första (1) ligger språkanvändarnas egen uppskattning om antalet på "högst 100 personer". För det andra (2) bestod Finlands Dövas Förbunds habiliteringssekreterares svenska klientantal i oktober 2014 av sammanlagt 74 personer i hela landet (Nevalainen 2014). Och för det tredje (3) uppgav Folkpensionsanstalten (2013) i ett utlåtande till riksdagens justitieombudsman (med anledning av klagomål om bristfällig information på finlandssvenskt teckenspråk på FPA:s webbplats) att det enligt statistik från 31.12.2012 fanns 89 svenskspråkiga kunder med hörsel- eller syn- och hörselskada berättigade till tolkningstjänster i Finland.

5.3.2 Åldersfördelning och spridning

I anknytning till åldersfördelningen och spridningen av dagens döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland vill jag lyfta fram faktorer som kan ha haft inflytande på resultaten. Som nämnt i kapitel 5.1 utgjorde föreningens genomgångna medlemsregister stommen för min lista över döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland. I registret hade personer själva uppgett både födelseår och hemort vilket innebär att uppgifterna är relativt exakta (bortsett från att personer naturligtvis kan ha flyttat utan att meddela föreningen om adressändringen). Men för personer som lades till på listan genom samtal med representanter för språkgemenskapen bygger uppgifterna om födelseår och hemkommun på gruppmedlemmars kännedom om

varandra. I vissa fall har andra gruppmedlemmar bestyrkt sin egen eller varandras ålder och hemort, men för vissa på listan har jag enbart fått uppgiften om att han eller hon ”väl är född någon gång i slutet på 40-talet” med följden att jag bokfört personen inom ålderskategorin ”född på 40-talet”. Men eftersom det handlar om en uppskattning kunde personen likaväl tänkas vara född i början på 50-talet och hade då hamnat i kategorin ”född på 50-talet” vilket delvis hade påverkat staplarna i *figur 6*. Men oberoende av eventuella ungefärliga uppskattningar om både ålder och hemort, anser jag inte dessa nämnvärt påverka kartläggningens mest centrala resultat. För oberoende av vissa felmarginaler visar kartläggningen både att 1) majoriteten av dagens döva språkanvändare i Finland tillhör en äldre generation och att 2) de döva språkanvändarna primärt är utspridda i Svenskfinland med Nyland och Österbotten som huvudorter.

5.4 Sammanfattning och diskussion

I och med att dagens döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland utgör en heterogen grupp med stor intern variation är det omöjligt att slå fast ett exakt antal språkanvändare. Kartläggningen visar dock att dagens antal är betydligt mindre än uppskattningen från 2005 som låg på 150 döva språkanvändare. Dagens antal ligger snarare på 100, eventuellt kring 90 språkanvändare, vilket bestyrks av språkanvändarna själva, habiliteringssekreterarnas klientuppgifter samt Folkpensionsanstaltens statistik om tolkningstjänster. Av dessa omkring 90 språkanvändare tillhör majoriteten en äldre generation språkanvändare. Detta visar kartläggningen i och med att närmare 70 procent av de kartlagda individerna är födda på 50-talet eller tidigare. Om språkanvändarna kan vidare konstateras att de trots sitt lilla antal är utspridda i, men också delvis utanför, Svenskfinland. Majoriteten av döva språkanvändare är dock bosatta i landskapen Österbotten och Nyland.

I relation till antalet språkanvändare bör det understrykas att resultatet uttryckligen står för antalet döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland. Utöver denna grupp finns ytterligare språkanvändare som utgör viktiga bärare av både språket och kulturarvet, men som inte varit möjliga att omfatta inom ramarna för denna kartläggning. Bland dessa kan framför allt följande grupper nämnas: hörande barn till döva finlandssvenska teckenspråkiga föräldrar, syskon till döva finlandssvenska teckenspråkiga personer samt döva och hörande finlandssvenska teckenspråkiga personer bosatta i Sverige. De nämnda grupperna är särskilt viktiga med tanke på språkgruppen som helhet eftersom de med stor sannolikhet⁴⁵ tillägnat sig språket som modersmål eller första språk. Viktiga språkbärare, som denna studie inte heller omfattar, är personer som lärt sig finlandssvenskt teckenspråk som andra eller främmande språk. Bland dessa kan nämnas finska och sverigesvenska teckenspråkiga personer, teckenspråkiga av andra nationaliteter och hörande föräldrar till döva teckenspråkiga personer som använder finlandssvenskt teckenspråk i vardagen. För att få exaktare uppgifter om alla de ovannämnda grupperna krävs ytterligare kartläggningar och forskning i språket. Likaså krävs ytterligare efterforskningar för att kunna nå ut till så kallade *potentiella språkbrukare* för att på sikt öka antalet finlandssvenska teckenspråkiga. Till potentiella språkbrukare hör personer som exempelvis i och med sin bakgrund har särskild motivation eller kunskap och därigenom potential att lära sig finlandssvenskt teckenspråk. Häribland kan till exempel nämnas finska döva med en finlandssvensk kulturidentitet i bakgrunden och finlandssvenska hörselskadade och CI-opererade unga med kunskaper i tecken som stöd eller tecknad svenska.

Avslutningsvis vill jag lyfta fram en kulturskillnad mellan hörande och döva personer värd att känna till med tanke på motsvarande framtida kartläggningar. Denna kulturskillnad hänger samman med hur personer från olika gemenskaper identifierar och beskriver varandra. Ur ett icke-teckenspråkigt perspektiv var jag som kartläggare van vid att primärt identifiera personer med för-, efternamn samt kännetecken som kan bindas

45 Det finns dock också exempel på t.ex. hörande barn till döva teckenspråkiga föräldrar som aldrig lärt sig teckenspråk.

till utseende, ålder, yrkesroll eller motsvarande. I en teckenspråkig gemenskap utgör däremot det officiella för- och efternamnen vanligen inte det primära kännetecknet utan personer identifieras huvudsakligen med hjälp av *persontecken* (se beskrivning av persontecken i t.ex. Rainò 2004). Om persontecknet är obekant kan det hända att det officiella namnet bokstaveras, men mer sannolikt är det att personen i fråga beskrivs utifrån bakgrund, intressen, utseende och så vidare tills personen är identifierbar. Denna praxis, i kombination med att skriven svenska i allmänhet utgör ett andra språk för finlandssvenska döva, gör att också relativt närstående personer som enbart uppträder med sitt officiella namn i skriven form, kan förefalla helt obekanta. För att så effektivt som möjligt samla grundläggande uppgifter om en teckenspråkig minoritet med hjälp av kedjeurval som metod, rekommenderas därför att studien antingen görs av eller tillsammans med en representant från språkgemenskapen (som är bekant med gemenskapen och persontecknen från förut) eller att kartläggaren i mån av möjlighet använder sig av fotografier och andra hjälpmedel som stöd för samtal och identifikation. En metod vore också att bokföra personer enligt persontecken men detta skulle förutsätta både teknisk utrustning och varje informants tillåtelse för att filma tecknen.

6 Tolksituationen i dag

För närvarande finns det ingen utbildning för finlandssvenska teckenspråkstolkar (Justitieministeriet 43/2014:57). Den senaste tolkutbildningen för finlandssvenska tolkar hölls vid Borgå folkhögskola 1990-1993. Denna utbildning inleddes dock med bristfällig planering och kritiserades hårt av de elva kursdeltagarna redan under utbildningens gång. Kursdeltagarnas missnöje framgår tydligt i seminariearbetet *Studiemotivation och evaluering. Faktorer som påverkat studiemotivationen under teckenspråksutbildningen åren 1990-1993 vid Borgå folkhögskola* i vilket kursdeltagaren Mia Käld (1993) sammanställt respons på utbildningen. Utöver kursdeltagarnas återkommande respons på utbildningens oklara målsättningar och bristfälliga planering citerar Käld (1993:13) också en kursdeltagare som uppger följande ”Bristen på svenskspråkigt material och svenskspråkiga föreläsare samt att nästan alla föreläsare, fram till att vi fick en kurssekreterare, var osäkra på vad de skulle undervisa i och vad vi egentligen behövde har också sänkt studiemotivationen.” Det kursdeltagaren uppger i citatet har senare visat sig utgöra utbildningens största missar med tanke på det finlandssvenska teckenspråket. Kombinationen av majoriteten finska lärare och bristfälligt undervisningsmaterial⁴⁶ gjorde att personerna som deltog i utbildningen huvudsakligen lärde sig finskt teckenspråk och finska tecken som de senare själva undervisat⁴⁷ som ”finlandssvenska”. Detta har oundvikligen påverkat språket och bidragit till ”förfinskningen” av det finlandssvenska teckenspråket (Hoyer 1998:7). Till dags dato har det dock inte funnits möjlighet att förbättra utbildningen utifrån kursdeltagarnas evaluering eftersom den fleråriga finlandssvenska teckenspråkstolkutbildningen hittills förblivit en engångsföreteelse.

I dag erbjuds tolkutbildning i finska och finskt teckenspråk. Utbildningens omfattning har varierat men i dag avlägger teckenspråkstolkar en fyraårig yrkeshögskoleexamen. Utöver denna är det sedan 2009 dessutom möjligt att avlägga en högre högskoleexamen i tolkning (finskt teckenspråk) (Språkpolitiskt program 2010:41-44). Men eftersom det varken erbjuds någon motsvarande utbildning eller vidareutbildning i finlandssvenskt teckenspråk⁴⁸ hänger de finlandssvenska teckenspråkstolkarnas existens i dag på tolkarnas personliga intresse för språket. Tolkar som önskar tillägna sig kunskaper i finlandssvenskt teckenspråk måste alltså vidareutbilda sig för att lära sig språket genom att själva söka sig till sammanhang där språket används. I och med detta är det också tolkarna själva som avgör när de anser sig behärska finlandssvenskt teckenspråk ”tillräckligt bra” för att anta tolkningar på språket. I praktiken leder bristen på utbildning i språket till att yrkesaktiva tolkar som har intresse för att lära sig finlandssvenskt teckenspråk ofta gör det genom att utan större förkunskaper ”kasta sig in” i tolkningssituationer de inte fullt behärskar. Detta kräver både mod och beslutsamhet av teckenspråkstolken. Samtidigt är risken mycket stor för att kunden blir lidande och därtill att tolken upplever en känsla av misslyckande vilket kan ha ett negativt inflytande på både språkintresset och yrkesstoltheten.

Avsaknaden av inte bara tolkutbildning utan också av utbildning i det finlandssvenska teckenspråket överlag har bidragit till både språksplittringen inom gruppen och till den stora tolkbristen som råder i dag. Trots att bristen på finlandssvenska teckenspråkstolkar upprepade gånger konstaterats, bland annat

46 Som beskrivs i kapitel 3.4 innebar ”svenskt undervisningsmaterial” på 80- och fortsättningsvis under tidigt 90-tal, i huvudsak svenska översättningar av finskt teckenspråkigt material, vilket i praktiken innebar ”finska tecken på svenska”.

47 Många teckenspråkstolkar ansvarar också för undervisning i språket.

48 Det är inte heller möjligt att studera finskt teckenspråk med svenska som undervisningsspråk.

i Statsrådets alla berättelser om tillämpningen av språklagstiftningen⁴⁹, har konkreta förbättringsåtgärder lyst med sin frånvaro. Det hittills tveklöst största initiativet till förbättringsåtgärd togs i november 2014 då regeringen i ett kompletterande budgetförslag beslöt om att bevilja 250 000 euro för ”programmet för att vitalisera det svenska teckenspråket” (budgetti.vm.fi⁵⁰). I praktiken avses pengarna tillägnas planeringen av en utbildning av finlandssvenska teckenspråksinstruktörer som på sikt ska leda till en utbildning av finlandssvenska teckenspråkstolkare.

I detta kapitel redogör jag inledningsvis kort för hur tolkningstjänsten är upplagd (kapitel 6.1) för att sedan gå in på antalet teckenspråkstolkare som behärskar finlandssvenskt teckenspråk och svenska enligt serviceproducenterna (6.2.1) och enligt kunderna (6.2.2). I kapitel 6.3 presenterar jag synpunkter på tolkningstjänsten som framkommit i samband med kartläggningen, ur både tolk- (6.3.1) och kundperspektiv (6.3.2).

6.1 Tolkningstjänst, tolkprofiler och praxis

Enligt nuvarandelagstiftning beviljas döva och hörselskadade tolkningstjänst genom *Lagen om tolkningstjänst för handikappade personer* (se kapitel 4.1.2). Den nuvarande lagen, som berättigar hörsel- eller talskadade personer till minst 180 tolkningstimmar och synhörselskadade till minst 360 tolkningstimmar per kalenderår (paragraf 6), trädde i kraft 2010. Men även innan nuvarande lagstiftning har samhället sedan 1979 erbjudit ”handikappade” avgiftsfri tolkning. Denna tolkning har möjliggjorts genom utbildning av teckenspråkstolkare som på finskt håll inleddes 1978 (Språkpolitiskt program 2010:41–44).

År 2010 genomgick tolkservicen en stor administrativ förändring i och med att tjänsten överfördes från socialsektorn till Folkpensionsanstalten (FPA). Efter att kommunerna tidigare burit ansvar för att förena tolkar och kunder inom samma kommun började FPA 2010, i och med att *Lagen om tolkningstjänst för handikappade personer* trädde i kraft, sörja för att förena tolkar och kunder inom alla regioner i Finland. Enligt FPA:s statistik fanns det 2013 sammanlagt 5 313 personer berättigade till tolkningstjänster. Och uppskattningen är att antalet stiger till omkring 5 600 personer 2015 (Justitieministeriet 43/2014:52). Det stora antalet personer talar i sig för att det inte är något lätt pussel att förena rätt tolkförmågor med rätt kundbehov. FPA strävar dock efter att göra detta så smidigt som möjligt genom att använda så kallade *kund- och tolkprofiler*. Då en ny kund anlitar FPA för tolkningstjänster fyller denna också i en profil, det vill säga ett formulär, där man bland annat anger vilka språk eller kommunikationssätt man själv använder i tolkningssituationer och vilka språk eller kommunikationssätt man önskar att tolken ska använda sig av (se *profilblankett TU 10* på FPA:s webbplats⁵¹). På motsvarande sätt fyller alla FPA-anlitade tolkar i en tolkprofil⁵² där de anger språkkunskaper, kommunikationssätt och bakgrund. Till sin utformning är tolkprofilen mer ingående än kundprofilen. Utöver grundläggande bakgrundinformation ska tolken också ange vilka talade

49 I berättelserna uppges följande:

”De teckenspråkiga som använder det finlandssvenska teckenspråket uppges som särskilt problem bristen på svenskspråkiga tolkar, vilket hindrar användningen av tolktjänster hos myndigheterna” (Justitieministeriet 2006:63)

”Bristen på teckenspråkstolkare som kan svenska och finlandssvenskt teckenspråk hindrar finlandssvenska teckenspråkiga från att delta i vidareutbildning, att erbjuda samhällelig service till exempel i form av läkarbesök samt att vara i kontakt med olika myndigheter på sitt eget språk. Därför ser många finlandssvenska teckenspråkiga sig tvungna att anlita finska teckenspråkstolkare.” (Justitieministeriet 2009:73)

”Det råder brist på tolkar som kan finlandssvenskt teckenspråk och svenska. De sista tolkarna utbildades 1990–1993. I offentligheten har man också uppgett att många kommuner i stället för teckenspråkstolkare anställer assistenter, vars bristande kunskaper i teckenspråk påverkar barnens språkutveckling och gör det svårare för dem att delta i undervisningen och klara sig i klassrummet. De hörselskadade barnens individuella behov av tolkning blir inte tillräckligt väl tillgodosett.” (Justitieministeriet 2013:101)

50 <http://budjetti.vm.fi/indox/download.jsp?lang=sv&file=/2015/taet/hallituksenEsitysRuotsi/YksityiskohtaisetPerustelut/29/29.pdf> (hämtat 12.5.2015)

51 http://www.kela.fi/web/sv/tolkningstjanster_sok-ratt-till-tolkningstjanst (hämtat 26.2.2015)

52 http://www.kela.fi/documents/10180/1169666/TU52r_W+13.11.13.pdf/3af5a066-3678-4482-9f66-db0b173ac6d6 (hämtat 26.2.2015)

språk samt vilka kommunikationsmetoder⁵³ för mottagande och förmedling hon eller han är beredd att använda i tolkningssituationer. I profilen går det därtill att kryssa för vilka tolkningssituationer⁵⁴ man har kompetens för, men däremot går det inte att specificera vilka språk eller språkpar de olika situationerna gäller. Det går inte heller att specificera på vilken nivå man behärskar de olika talade eller tecknade språken som man är beredd att använda i tolkningssituationer. Det enda språket man tydligt kan välja nivå för är engelska som har förvalsalternativen ”mellannivå” och ”högsta nivå”.

Som *anordnare av tolkningstjänster* anlitar FPA tolkar genom att köpa tjänster av *producenter av tolkningstjänster*⁵⁵, det vill säga tolkföretag och andra som kan bistå med önskvärd yrkeskunnighet. För att så kostnadseffektivt som möjligt erbjuda kunderna tolkning har FPA sedan de tog över ansvaret för tjänsten, konkurrensutsatt *tjänsteproducenter* enligt deras anbud. De tjänsteproducenter som FPA gjort upp avtal med för perioden 1.1.2014–31.12.2015 finns listade på FPA:s webbplats⁵⁶ där de är indelade enligt de två upphandlingsområdena södra och västra Finland samt östra och *norra Finland*. Dessa är i sin tur indelade enligt tolkningens art (för hörselskadade, synhörselskadade, talskadade osv.), kravnivå (grundläggande och krävande), längd, med mera. Till sin omfattning varierar serviceproducenterna mellan enmansföretag till större tolkfirmor med heltids-, deltid- och timanställda. Under pågående avtalsperiod (2014-2015) finns det i södra och västra Finlands upphandlingsområde sammanlagt 59 serviceproducenter som erbjuder tolkning för hörsel- och synhörselskadade. I östra och norra Finlands upphandlingsområde är motsvarande serviceproducenter 20 till antalet. Serviceproducenterna i de olika upphandlingsområdena överlappar dock varandra vilket gör att det sammanlagda FPA-anlitade serviceproducenterna som i början av avtalsperioden erbjöd tolkning för hörsel- och synhörselskadade i Finland var 65 till antalet. Under avtalsperioden har dock fem serviceproducenter förenats inom en gemensam koncern (evantia.fi⁵⁷) vilket gör att man i dag kan räkna med 61 serviceproducenter.

Då en kund är i behov av teckenspråkstolk gör denna en beställning till FPA:s förmedlingscentral. Kunden bestämmer själv hur beställningen görs (t.ex. per telefon, e-post, sms, brev, texttelefon osv.), men bekräftelse på gjord beställning får kunden enligt det kontaktsätt som uppgetts i kundprofilen. Då FPA mottagit en tolkbeställning kartlägger de lediga tolkar inom samma område som kunden, jämför kund- och tolkprofiler samt beaktar serviceproducenternas placering i den tidigare konkurrensutsättningen. Efter att förmedlingen sammanfört en tolk med en beställning borde kunden få kännedom om tolkens namn senast klockan 12 dagen före uppdraget. Ifall ingen lämplig tolk finns tillgänglig tre dagar före uppdraget tar förmedlingscentralen ”vid behov” kontakt med kunden (kela.fi⁵⁸). Motsvarande förfarande gäller också vid längre distanstolkningar, även om kortare ärenden också kan skötas på distans under begränsade mottagningstider.

6.2 Antalet teckenspråkstolkare som behärskar finlandssvenskt teckenspråk och svenska

Då man talar om antalet teckenspråkstolkare finns tendenser att fokusera på volym fram om kvalitet (se t.ex. Språkpolitiskt program 2010:42). För finlandssvenska teckenspråkstolkars del är det dock problematiskt att fokusera på volym eftersom det inte finns någon undervisning eller utbildning i språket som skulle garantera kunskaper på en specifik nivå. För närvarande hänger statistiska uppgifter om tolkarnas antal enbart på deras egen uppskattning om sina språkkunskaper. Detta är problematiskt eftersom olika personer kan ha helt

53 I profilen omfattar ”kommunikationsmetoder” finskt, finlandssvenskt, svenskt och annat teckenspråk samt tecknat tal svenska, finska eller annat språk.

54 I profilen finns t.ex. förval som ”uträtta ärenden”, ”sjukvårdstolkning”, ”andliga situationer” osv.

55 Begreppen förekommer på FPA:s webbplats, se t.ex. <http://www.kela.fi/web/sv/information1-till-kommunerna> (hämtat 2.3.2015)

56 <http://www.kela.fi/valitut-palveluntuottajat> (hämtat 2.3.2015)

57 <http://www.evantia.fi/fi/yritys/> (hämtat 2.3.2015)

58 http://www.kela.fi/web/sv/tolkningstjanster_bestall-en-tolk (hämtat 2.3.2015)

olika uppfattningar om vad som är ”tillräckliga” språkkunskaper för att hantera olika tolkningssituationer i praktiken. På fältet kan det således finnas tolkar som inte kryssat för att de behärskar finlandssvenskt teckenspråk i sina tolkprofiler även om de kanske behärskar språket bättre än en tolk som de facto antar finlandssvenska tolkningar. Bristen på referensramar som skulle ge verktyg för en språklig bedömning, orsakar med andra ord mycket varierande kunskaper bland tolkar vilket i värsta fall leder till att kundens grundläggande mänskliga rättigheter inte kan tillgodoses i tolkningssituationen, oberoende av vad som angetts i profilerna.

Utöver utmaningen att definiera den språkliga kunskapsnivån i finlandssvenskt teckenspråk, påverkas också antalet tolkar beroende på vilka övriga språkkunskaper man förutsätter att en finlandssvensk teckenspråkstolk har. Eftersom finlandssvenska döva ofta rör sig bland Finlands svenska språkminoritet, lär sig skriven svenska som andra språk och primärt använder detta språk i kontakten med bland annat myndigheter, är det en nödvändighet att tolkarna utöver finlandssvenskt teckenspråk också behärskar talad och skriven svenska. Goda färdigheter i både finlandssvenskt teckenspråk och svenska utgör således en grundförutsättning för att i praktiken fungera som tolk för finlandssvenska döva⁵⁹. Men eftersom finlandssvenska döva utgör en så liten minoritet i dubbel bemärkelse betyder de att de i vardagen, utöver två tidigare nämnda språk, vanligen också kommer i kontakt med finskt teckenspråk samt talad och skriven finska i vardagen. För att tolken ska klara alla dessa vardagsituationer borde den med andra ord behärska fyra olika språk och också vara beredd att tolka mellan alla dessa olika språkpar i varierande kombinationer. Dessa faktorer är dock inte något som tolkprofiler och därmed officiell statistik tar i beaktande. **Bristen på språkliga referensramar i kombination med tolkprofilens begränsningar i förhållande till vardagsrealiteten gör därmed att tolkstatistikens bild av situationen märkbart skiljer sig från språk användarnas uppfattning om antalet behöriga finlandssvenska teckenspråkstolkar.** Detta är orsaken till att jag i denna rapport lyfter fram dels serviceproducenternas beskrivning av tolsituationen utifrån tolkarnas profiler (kapitel 6.2.1), dels språk användarnas uppfattning om antalet tolkar som grundar sig på praktisk vardagserfarenhet (kapitel 6.2.2). I kapitel 6.2.3 sammanfattar och diskuterar jag resultatet av antalet tolkar.

6.2.1 Antal enligt serviceproducenter

Som framkommer i kapitel 6.1 har FPA för perioden 1.1.2014–31.12.2015 gjort upp avtal med sammanlagt 65 serviceproducenter som tillhandahåller ett varierande antal teckenspråkstolkar. Under avtalsperioden har fem företag gått samman inom en gemensam koncern vilket gör att man i dag kan räkna med 61 serviceproducenter. För att få en uppfattning om antalet teckenspråkstolkar som enligt tolkprofilerna behärskar finlandssvenskt teckenspråk och svenska i förhållande till det sammanlagda antalet FPA-anlitade teckenspråkstolkar, skickade jag i november 2014 en förfrågan (se *Bilaga 1*) till alla 61 serviceproducenter. Förfrågan sändes primärt per epost men serviceproducenter jag inte kunde nå per epost kontaktade jag per telefon. I förfrågan ställde jag två korta frågor:

1. Hur många teckenspråkstolkar jobbar i ditt/ert företag?
2. Hur många av företagets teckenspråkstolkar har i sin tolkprofil angett sig behärska:
 - a) Svenska?
 - b) Både svenska och finlandssvenskt teckenspråk?

Serviceproducenterna ombads svara inom tio dagar och till dem som inte svarat inom utsatt tid skickade jag en påminnelse. Serviceproducenter som inte hörde av sig trots påminnelsen kontaktade jag ytterligare

⁵⁹ Det vill säga såvida det inte t.ex. gäller tolkning mellan olika tecknade språk.

per telefon. I december hade jag efter detta förfarande fått svar av sammanlagt 49 serviceproducenter av 61, vilket ger den relativt sett höga svarsprocenten på 80.

En sammanställning av de 49 serviceproducenternas svar ger resultatet att dessa sammanlagt tillhandahåller 579 teckenspråkstolkar⁶⁰ runt om i Finland. Som *figur 8* visar hade sammanlagt 54 stycken av de 579 teckenspråkstolkarna i tolkprofilen angett sig behärska svenska. Andelen tolkar som uppgav sig vara beredda att anta tolkningar där svenska används som tolkningspråk utgör således 9,3 procent av de 579 teckenspråkstolkarna. Bland de 579 tolkarna fanns i sin tur sammanlagt 21 teckenspråkstolkare som kryssat för att de behärskar finlandssvenskt teckenspråk. Detta antal utgör således 3,6 procent av alla 579 tolkar.

Resultat av förfrågan: fördelning av 579 tolkars språkkunskaper enligt tolkprofil

Figur 8 Tolkars språkkunskaper enligt svar av 49 av 61 FPA-anlitade serviceproducenter 2014–2015 (sammanlagt 579 tolkar)

Även om fråga 2b var avsedd att gälla antalet tolkar som i profilen angett sig behärska både svenska och finlandssvenskt teckenspråk, framgick det av svaren att många besvarat frågan som om den bara gällde finlandssvenskt teckenspråk. Det är därför inte säkert att alla som kryssat för att de behärskar finlandssvenskt teckenspråk också angett sig behärska svenska. Därmed presenterar också *figur 8* andelen som angett sig kunna svenska och andelen som angett sig kunna finlandssvenskt teckenspråk som separata "kakbitar".

Förfrågans resultat med 21 tolkar som angett sig behärska finlandssvenskt teckenspråk visar sig väl överensstämma med FPA:s statistik över tolkarnas språkkunskaper. I ett svarsbrev (Folkpensionsanstalten 2014) om tolkservice för döva finlandssvenska teckenspråkiga, riktat till Finlands Dövas Förbund r.f. 13.11.2014⁶¹, skriver FPA att det bland serviceproducenterna 2014-2015 finns 24 tolkar som behärskar finlandssvenskt teckenspråk och svenska. Därtill preciserar FPA att de 24 tolkarna är utspridda i Finland enligt följande fördelning: tio i Nyland, tio i Österbotten, två i Egentliga Finland och två i Mellersta Finland. Eftersom sammanlagt tolv serviceproducenter inte besvarade kartläggningens förfrågan, är det mycket sannolikt att en hundraprocentig svarsprocent hade gett motsvarande resultat som FPA presenterar i sin statistik utformad enligt inlämnade tolkprofiler.

⁶⁰ Jag har dock inte några uppgifter hur många av dessa som t.ex. jobbar deltid, tar ut föräldraledighet eller motsvarande.

⁶¹ Finlands Dövas Förbund r.f. uttryckte i ett brev till FPA, daterat 28.10.2014, sin oro över bristen på tolkar för döva finlandssvenska teckenspråkiga, se <http://www.kl-deaf.fi/fi-FI/uutiset/uutinen/?groupId=1ce45fc2-06ff-4d19-924c-67939a0bd93c&announcementId=d3b48128-56b9-405d-82dd-98b0b0532a7d> (hämtat 2.4.2015)

6.2.2 Antal enligt språkanvändare

I samband med materialinsamlingen för att kartlägga antalet döva finlandssvenska teckenspråkiga (se kapitel 5.1) diskuterade jag också tolksituationen med både representanter för och kring den primära målgruppen. Representanterna för målgruppen bad jag nämna teckenspråkstolkare som i deras mening förstår och behärskar finlandssvenskt teckenspråk. I och med att återkommande namn på tolkar dök upp i samtalen med döva språkanvändare kontaktade jag även dessa tolkar och bad dem ge sina synpunkter på vilka teckenspråkstolkare de anser bemästra varierande tolkningssituationer med döva finlandssvenska teckenspråkiga i praktiken. Detta lät sig göras eftersom de finlandssvenska tolkkretsarna är små och många tolkar uppgav sig ha erfarenhet av att tolka i par vilket också ger dem en stark subjektiv känsla för tolkparets språkanvändning i praktiken. Genom att tillfråga både döva och hörande språkanvändare om tolkar strävade jag efter att få en så sanningsenlig bild som möjligt av antalet tolkar med tillfredsställande kunskaper i såväl talade som tecknade språk.

I samtalen med både döva och hörande språkanvändare var det sammanlagt omkring tio (10) namn på teckenspråkstolkare som återkommande dök upp i samtalen. Utöver dessa tio omnämndes ytterligare omkring en dryg handfull tolkar med kunskaper i finlandssvenskt teckenspråk och svenska. Bland språkanvändarna rådde det dock delade åsikter om hurdana tolkningssituationer olika tolkar bemästrar i praktiken. Språkanvändare kunde exempelvis konstatera att somliga tolkar är lämpliga i vissa tolkningssituationer men mindre lämpade för andra. Bland de sammanlagt omkring 15 tolkarna som dök upp i samtalen, nämndes dock också namn på tolkar som i egen mening inte behärskar finlandssvenskt teckenspråk och därför heller inte kryssat för finlandssvenskt teckenspråk som tolkningsspråk i tolkprofilen. Tolkarna som dök upp i samtalen är huvudsakligen verksamma i Nyland, Österbotten och Åboland, med största koncentration i Nylandsområdet.

6.2.3 Sammanfattning och diskussion

Kartläggningens undersökning av tolksituationen visar på en diskrepans mellan antalet tolkar som serviceproducenterna och språkanvändarna själva uppger. Min förfrågan, som skickades till FPA:s 61 serviceproducenter och besvarades av 49 serviceproducenter, ger resultatet av förekomsten av sammanlagt 21 teckenspråkstolkare som enligt tolkprofilen behärskar finlandssvenskt teckenspråk. Motsvarande uppgifter ger FPA som rapporterar om 24 teckenspråkstolkare som angett sig behärska svenska och finlandssvenskt teckenspråk. Antalet som språkanvändarna själva uppger rör sig däremot på enbart omkring tio (10), max 15 teckenspråkstolkare som i praktiken har de språkkunskaper som krävs för att klara av varierande tolkningssituationer med finlandssvenska teckenspråkiga. Orsaken till diskrepansen mellan antalet som de olika parterna uppger kan, som redan nämnt i kapitel 6.2, härledas till både avsaknaden av en språklig utbildning som skulle ge nödvändiga verktyg för en språklig bedömning och tolkprofilens begränsningar i förhållande till vardagsrealiteten där tolken i praktiken bör vara beredd att tolka mellan fyra olika språk.

Utöver skillnaden i antal som tolkprofilerna och språkanvändarna uppger, visar också resultatet på skillnader i tolkarnas placering. Som framgår i kapitel 6.2.1 uppger FPA att det utöver i Österbotten, Nyland och Egentliga Finland dessutom finns tolkar som behärskar finlandssvenskt teckenspråk i Mellersta Finland. Namn på tolkar i denna region har däremot inte framkommit i ett enda samtal med språkanvändarna⁶². Därtill är majoriteten av tolkarna som språkanvändarna uppger verksamma i Nyland, en knapp handfull i Österbotten och enbart ett fåtal i Egentliga Finland, vilket går i strid med FPA:s statistiskt jämna fördelning av tolkar i områdena Nyland och Österbotten.

I resultaten av samtalen med språkanvändarna är det också anmärkningsvärt att det bland tolkarna som omnämns också finns tolkar som enligt egen utsago inte behärskar finlandssvenskt teckenspråk i den mån

⁶² Jag har dock inte heller fått exakta uppgifter om vem som enbart arbetar deltid, är föräldraledig, alterneringsledig eller motsvarande.

att det skulle ha uppgett språket i tolkprofilen. Även om vissa språkanvändare och eventuellt andra tolkar, anser att dessa behärskar tolkningssituationer med finlandssvenska teckenspråkiga, är tolkarna alltså inte bokförda i FPA:s uppgifter och därmed inte tillgängliga som finlandssvenska tolkar. Bristen på språkliga referensramar leder därmed i praktiken till risken för att kunniga tolkar undervärderar sina språkkunskaper, vilket i sin tur ytterligare försvårar situationen för finlandssvenska döva. Samtidigt erbjuds kunderna tolkar som kanske inte ens i egen bemärkelse behärskar alla tolkningssituationer i praktiken, men som i beundransvärd beslutsamhet valt att kryssa för språket i profilen för att på sikt lära sig språket och därmed avhjälpa den akuta tolkbristen. **Den enda lösningen på denna förvrängda situation är att genom utbildning ge nödvändiga referensramar till språklig bedömning.**

I relation till antalet tolkar bör slutligen nämnas att resultatet i kapitel 6.2.1 och 6.2.2 inte tar tolkarnas praktiska arbetsvardag i beaktande, i bemärkelsen att varken serviceproducenterna, FPA eller språkanvändarna uppger exakta uppgifter om vilka tolkar som till exempel är upptagna som studietolkar på heltid, anställda av Finlands Dövas Förbund r.f. eller är reserverade för andra uppdrag som i praktiken gör att de är bundna till en specifik kontext. Även om dessa tolkar naturligtvis utgör oersättliga resurser där de är verksamma, betyder det samtidigt att de inte är tillgängliga för ”löpande” tolkningsuppdrag. För finlandssvenska döva som mer sporadiskt använder sig av tolkning är antalet tillgängliga kompetenta tolkar, i praktiken betydligt mindre än de omkring tio som omnämns av språkanvändarna (särskilt med tanke på att tolkarna också har geografiskt begränsade verksamhetsområden).

Utöver detta har också olika språkbrukare olika individuella uppfattningar och erfarenheter om vilka tolkar som är ”tillräckligt kunniga” för att i praktiken behärska varierande tolkningssituationer med finlandssvenska teckenspråkiga. Tidigare undersökningar och uppskattningar om antalet tolkar gjorda av språkbrukarna själva, överstiger dock aldrig tio. Enligt slutrapporten från projektet Lyktan, genomfört av Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. 2003-2005, fanns exempelvis under denna tid utöver några frilansande tolkar, fem ”svenskkunniga teckenspråkstolkare” i Helsingfors och två i Vasa (Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. 2005:35). Också övriga uppskattningar rör sig mellan tre och tio tolkar (Ajanti 2014:21, 38).

6.3 Synpunkter på tolkningstjänst

I samband med att jag kontaktade FPA:s serviceproducenter och samtalade med döva och hörande språkanvändare om tolksituationen, kom det också fram andra synpunkter på tolkningstjänst och tolkpraxis i dag. Även om frågorna jag riktade till FPA:s serviceproducenter var avgränsade till antalet tolkar, var det många speciellt bland dem jag ringde upp, som självmant valde att ge ytterligare kommentarer relaterade till frågan. I samtalen med döva och hörande språkanvändare förde jag mer specifikt in samtalen på upplevelser av tolkningstjänsten varpå jag fick ytterligare beskrivningar av dagsläget. I kapitel 6.3.1 presenterar jag synpunkter som lades fram av serviceproducenter och tolkar och i kapitel 6.3.2 presenterar jag synpunkter som döva språkanvändare, det vill säga kunderna, lyfte fram. I kapitel 6.3.3 summeras och diskuteras resultaten.

6.3.1 Ur tolkperspektiv

Något som serviceproducenter och tolkar återkommande poängterade var att de gärna skulle delta i både språkkurser och tolkutbildningar i finlandssvenskt teckenspråk såvida sådana ordnades. Den direkta efterfrågan på utbildning i språket är således stor, speciellt bland yrkesverksamma teckenspråkstolkare runt om i landet. Men för närvarande råder det som nämnt brist på både utbildningar och på personer som kunde ansvara för dem och förvärvandet av språkkunskaper hänger helt på tolkens eget intresse. Trots stort intresse och stor beslutsamhet från tolkens sida är det dock utmanande att tillägna sig tillräckliga och heltäckande

språkkunskaper på egen hand, vilket många tolkar är fullt införstådda med. Därför upplever många det som ett särskilt stort problem att det inte går att specificera nivån på teckenspråkkunskaperna i tolkprofilen. Likaså upplevs det som ett problem att det inte går att välja vilka tolkningssituationer man klarar av på olika språk eller mellan olika språkpar. I förmedlingssituationer antas språkparen vanligen gälla tolkningar mellan *antingen* finlandssvenskt teckenspråk och svenska *eller* finskt teckenspråk och finska. Men för tolkar som uppgett sig behärska alla fyra språk kan tolkningssituationer under samma dag innefatta tolkningar mellan såväl finskt teckenspråk och finska, finskt teckenspråk och svenska, finlandssvenskt teckenspråk och svenska *och* finlandssvenskt teckenspråk och finska, i varierande riktningar. Hur väl tolken behärskar tolkningar mellan olika språkpar och i olika riktningar (det vill säga vad som utgör käll- och målspråk i tolkningssituationen) hänger både på tolkens modersmål samt på vilken utbildning och praktisk övning i varierande tolkningar tolken fått. Hur som helst säger det sig självt att ingen tolk kan behärska tolkningar mellan alla språkpar och riktningar lika bra utan det kan tvärtom finnas stora skillnader i hur smidigt tolkningen förlöper mellan olika språk.

En särskild utmaning som kan lyftas fram med tanke på tolkningar mellan finska och finlandssvenskt teckenspråk är att tolken utöver dessa båda språk, konstant måste manövrera svensk vokabulär för att tolkningen ska bli korrekt. Ifall den svenska terminologin vacklar är risken stor för att tolken gör direktöversättningar från finska som blir helt oförståeliga för den finlandssvenska döva mottagaren⁶³. Detta innebär att tolken (speciellt då det gäller översättningslån från ett talat språk) alltid först för sig själv måste översätta det finska ordet till svenska för att sedan producera rätt tecken, eller vid behov bokstavera begreppet på svenska. Tolkningar mellan finska och finlandssvenskt teckenspråk (eller mellan svenska och finskt teckenspråk) kan således lyftas fram som särskilt krävande eftersom de alltid förutsätter flytande kunskaper i tre språk.

Dagens tolkprofil tillåter enbart att man antingen behärskar eller inte behärskar ett språk vilket gör ribban att kryssa för exempelvis finlandssvenskt teckenspråk utan någon som helst utbildning i språket, väldigt hög. På motsvarande sätt upplevs det överlag som ett problem att man inte heller kan välja nivån på talade tolkningsspråk i profilen. Detta gör i praktiken att förmedlaren utifrån tolkprofilen inte kan särskilja språkkunskaper på modersmålsnivå från språk som inlärts som andra eller främmande språk. En tolk som exempelvis själv upplever sig ha nöjaktiga kunskaper i svenska och/eller finlandssvenskt teckenspråk kanske därmed låter bli att ange språken i tolkprofilen i rädsla för att bli tilldelad för krävande tolkningssituationer.

Tolkar som angett sig behärska både svenska och finlandssvenskt teckenspråk i tolkprofilen och som också nämndes i samtalen med språkbrukarna, lyfte fram särskilda utmaningar som gäller deras arbetsvardag. Eftersom tolkarna är så få till antalet är en stor utmaning att tolkarna ofta får klara av alla sorters tolkningssituationer på egen hand, också heldagstolkningar och tolkningar av större gruppsamtal där minimiantalet tolkar borde vara åtminstone två. Dessa tolkningar kan därtill omfatta flera tolkningsspråk än bara två vilket i värsta fall betyder att samma tolk under en heldagstolkning utan nämnvärda pauser förväntas manövrera smidiga växlingar mellan upp till fyra olika språk. Risken för att språkväxlingarna inte blir så smidiga ökar i takt med att arbetets påfrestningar tilltar, vilket i sin tur kan göra att tolken själv känner sig konstant missnöjd med sitt arbete samtidigt som kunden inte upplever sig få nödvändig information. En dylik situation är varken hållbar eller etisk.

Parallellt med långa tolkningar på egenhand lyfte tolkarna dock också fram en problematik som uppstått som följd av en praxis att försöka öka finlandssvenska dövas tillgänglighet på tolkar. Denna praxis går ut på

⁶³ Som ett exempel på detta kan det finska begreppet "työehtosopimus" lyftas fram. Ifall tolken inte känner till att begreppets korrekta svenska motsvarighet är "kollektivavtal" är det sannolikt att denna istället väljer att teckna "TYÖ+EHTO+SOPIMUS" det vill säga "ARBETE+VILLKOR+AVTAL" vilket inte blir begripligt för någon som inte känner till det finska begreppet. En bokstavering av det finska begreppet gör det naturligtvis inte heller mer begripligt för en mottagare som inte behärskar finska.

att tolkar som behärskar finlandssvenskt teckenspråk och svenska i första hand ska reserveras för tolkningar på dessa språk. Ifall en finlandssvensk tolk bokats för en tolkning på finska och finskt teckenspråk och det senare kommer in en tolkbeställning av en finlandssvensk kund för samma tidpunkt, är tanken att den finlandssvenska tolken alltid flyttas över till den finlandssvenska kunden varpå den finska tolkningen ges över till någon annan tillgänglig tolk. Tanken bakom denna praxis är oundvikligen god, speciellt ur kundperspektiv. Men problematiken uppstår i att många tolkars arbetsförhållanden är skrivna på timbasis. Och om en finlandssvensk tolk flyttas över från en heldagstolkning på finska och finskt teckenspråk till en halvtimmes tolkning på svenska och finlandssvenskt teckenspråk, innebär detta en märkbar ekonomisk förlust för tolken. Situationen kan visserligen även vara den motsatta, men eftersom kundunderlaget är betydligt större på finskt håll är sannolikheten stor för att finlandssvenska tolkningar blir tidsmässigt ofördelaktigare för tolken. Med timbaserade arbetskontrakt blir därmed den finlandssvenska teckenspråkstolken paradoxalt nog ekonomiskt bestraffad för sina språkkunskaper. Utöver detta betalas heller inget lönetillägg till tolkar som är beredda att ta tolkningar på både svenska och finska. I samtal med serviceproducenterna dök det upp exempel på tolkar med svenska som modersmål som valt att inte kryssa för svenska i tolkprofilen eftersom de ansåg att denna upplysning snarare skulle försvåra framom gagna deras arbetsvardag i och med att kunskaperna inte heller ger något ekonomiskt tillskott.

6.3.2 Ur kundperspektiv

Överlag beskriver döva språkanvändare det som problematiskt att tillgå finlandssvenska tolkar, även om beställningen skulle ha gjorts i god tid på förhand. Många språkanvändare konstaterar att det helt enkelt finns för få tolkar för att beställningarna ska kunna tillgodoses. I samtalen med språkanvändarna återkommer också kommentarer om förändringar som uppkommit som följd av att FPA övertagit ansvaret för tolkningstjänsten 2010. Även om FPA strävar efter att reservera finlandssvenska tolkar för finlandssvenska kunder, upplever många språkbrukare att det sedan 2010 blivit allt svårare att få tolkar. Dessa svårigheter förefaller ofta hänga samman med administrativa problem som gör att informationen mellan kunder och serviceproducenter inte löper. Som exempel på detta ger språkbrukare att de ett flertal gånger, utan förvarning, blivit tilldelade finska tolkar som varken kan svenska eller finlandssvenskt teckenspråk, även om beställningen uttryckligen gällt behov av en finlandssvensk teckenspråkstolk. Då den finska tolken anlönt har det sedan visat sig att inte heller denna varit medveten om att tolkningssituationen skulle försiggå på svenska och finlandssvenskt teckenspråk, varpå tolken skickats iväg och kunden stått kvar med oförrättat ärende⁶⁴. Ifall informationen mellan kunden och serviceproducenten hade gått fram skulle i alla fall tolken besparats en onödig resa och kunden fått möjlighet att planera om sitt ärende. I alla situationer är det dock inte möjligt att skjuta upp förutbestämda eller akuta ärenden och i sådana situationer uppger språkanvändarna att både de själva och hörande medverkande personer i mån av möjlighet bytt språk till finskt teckenspråk och finska för att kunna utnyttja tolken som tilldelats dem. Ifall berörda parter inte behärskar språken är denna framtvingade och oönskade lösning naturligtvis inte heller möjlig. Som administrativa missar beskriver språkanvändarna därtill situationer då de blivit utan tolk även om en finlandssvensk tolk efteråt visat sig ha varit tillgänglig under ifrågavarande tidpunkt. I dylika situationer har kunden antingen fått negativt tolkbesked eller erbjudits en finsk tolk, för att sedan i samtal med en finlandssvensk tolk efteråt upptäcka att denna överhuvudtaget inte fått kännedom om tolkbehovet även om tolken själv hade varit tillgänglig.

Utöver ovannämnda synpunkter för några språkanvändare också fram att det är svårt att hitta fram till informationen på finlandssvenskt teckenspråk på FPA:s webbplats och att det överlag ges betydligt mer information på finska och finskt teckenspråk än på svenska och finlandssvenskt teckenspråk på webbplatsen. Som ett exempel lyfter bland annat en språkbrukare fram en situation då denna försökt beställa tolk

⁶⁴ Dylika fall syns dock inte i FPA:s statistik eftersom det som bokförs är andelen beställningar som uppfylls. Om en tolk skickats till platsen ses beställningen som uppfylld även om "fel språks tolk" skulle ha skickats.

per bildtelefon utan att lyckas. Efter upprepade försök och efter att ha kontaktat tolkningstjänsten per textmeddelande får kunden slutligen besked om att bildtelefonen inte fungerar. Information om att tjänsten var ur bruk fanns dock enbart tillgänglig som finsk text på den finska sidan.

Slutligen kommenterar ett par döva språkanvändare att de observerat vissa skillnader i tillgängligheten av finlandssvenska tolkar beroende på hur väl kunden kan motivera sitt behov. För de flesta är dock hela tanken på att behöva motivera varför service på det egna språket är särskilt viktig i en specifik situation, totalt främmande och sannolikt också absurd. Och fastän vissa språkanvändare kan ha märkt dylika tendenser kan det vara svårt för många att författa en skriftlig motivering i och med att varken skriven svenska eller finska utgör kundens modersmål.

6.3.3 Sammanfattning och diskussion

I samtalen med tolkar och finlandssvenska döva framfördes också en mängd synpunkter på tolkningstjänsten. De synpunkter som framfördes för mig var primärt kritiska och rörde sig ur tolkperspektiv om bland annat praxisen kring tolkprofiler och om för krävande arbetsvillkor som inte ger några ekonomiska fördelar. Ur kundperspektiv framfördes synpunkter på svårigheter i att tillgå tolkar samt frustration över administrativa problem i kombination med otillräcklig informationstillgång på det egna språket.

Många av synpunkterna som framfördes, speciellt ur kundperspektiv, kan återfinnas i tidigare undersökningar och rapporter. Som nämns i inledningen till kapitel 6 påpekas de finlandssvenska tolkarnas otillräckliga antal i alla Statsrådets berättelser om tillämpningen av språklagstiftningen. På sistone har dock tolksituationen fått ytterligare uppmärksamhet i samband med uppvaknandet inför språkets hotade ställning. Under våren 2014 valde två finska tolkstuderande (en från yrkeshögskolan Diakonia i Åbo och en från humanistiska yrkeshögskolan Humak i Helsingfors) att skriva slutarbeten om tolksituationen på finlandssvenskt håll. I slutarbetet *Ehdottomasti tarvitaan enemmän ruotsinkielisiä tulkkeja* kartlägger Carita Ajanti (2014) med hjälp av webbenkät antalet teckenspråks- och skrivtolkar som använder svenska i arbetet och i slutarbetet *Kuurot suomenruotsalaiset tulkkauspalvelun asiakkaina* undersöker Sirpa Pynnönen (2014) finlandssvenska dövas upplevelser av tolkningstjänsten med hjälp av intervjuer. Utöver dessa slutarbeten uttryckte också Finlands Dövas Förbund r.f. sin oro över tolksituationen i ett brev som sändes till FPA i november 2014 (se kapitel 6.2.1). Slutarbetena och brevet både bekräftar och kompletterar synpunkterna på tolkningstjänsten som framförts i denna kartläggning. Pynnönens undersökning lyfter mer uttömmande fram varierande exempel på döva språkanvändares upplevelse av tolkningstjänsten bland annat genom att också presentera positiva upplevelser av servicen. Förbundets brev konkretiserar i sin tur rådande förhållanden genom att bland annat ge exempel på ett fall där två finlandssvenska unga döva inte fått studietolk samtidigt som en finlandssvensk teckenspråkstolk i området tillåts på grund av för få arbetsuppdrag.

Även om de största problemen i dagens tolkningssituation består i avsaknaden av utbildning och därigenom i för få tolkar som behärskar både finlandssvenskt teckenspråk och svenska, återfinns också olika administrativa problem som kunde förbättras med relativt småskaliga åtgärder. Bland dessa kan nämnas informationsgången och praxisen kring tolkprofiler. Men vid sidan om mer konkreta utmaningar finns det också en mängd faktorer som uppstått som följd av språkgruppens utsatta position över tid, vilka också har inflytande på förverkligande av tolkningstjänsten i dag. I samtal med serviceproducenter och tolkar har det bland annat framkommit att en del finlandssvenska döva kryssar för alla språkalternativ i kundprofilen med förhoppningen om att åtminstone säkra tillgången på någon tolk, i rädsla för att helt bli utan ifall de bara väljer sitt eget språk. Detta försvårar naturligtvis FPA:s arbete att para ihop rätt tolk med rätt kund, samtidigt som behovet osynliggörs. Samtidigt har just språkanvändarnas rädsla för att bli utan service på sitt språk lett till en ond spiral där kundunderlaget och efterfrågan krymper i takt med att språkanvändarna

emigrerar, varpå serviceproducenterna konstaterar att behovet minskar. En tolk uppgav i ett samtal att utbud och efterfrågan inte går ihop, med vilket hen avsåg att finlandssvenska tolkar omöjligt lyckas fylla dagarna med enbart finlandssvenska tolkningar. Det kan med andra ord finnas dagar då det inte kommer in några beställningar på finlandssvenska tolkningar i området och dagar då en och samma tolk plötsligt borde befinna sig på fem olika ställen samtidigt. Men eftersom kunderna omöjligt kan planera sina liv enligt andra kunders tolkbehov minskar detta faktum ändå inte på behovet av fler tillgängliga tolkar. Däremot bestyrker faktumet snarare kravet på finlandssvenska teckenspråkstolkars flerspråkighet.

Slutligen kan det i dag även bland en del finlandssvenska teckenspråkstolkare skönjas en viss osäkerhet kring definitionen av finlandssvenskt teckenspråk som eget språk. Osäkerheten verkar bland annat grunda sig i att det i dag finns en så stor intern variation bland de finlandssvenska döva språkbrukarna, speciellt generationer emellan, att tolkarna finner det omöjligt att dra gränser mellan språk, dialekter och vars och ens personliga språkbruk som ofta kan vara starkt influerat av andra språk. Å ena sidan exemplifierar beskrivningen dagens finlandssvenska teckenspråkigas interna språkliga splittring och akuta behov av stöd för att sammanhålla och förenhetliga språket. Men å andra sidan kan också denna osäkerhet utgöra ett arv från tidigare språkkurser och utbildningar där finska tecken lärts ut som finlandssvenska vilket satt sina spår i tolkarnas egen språkuppfattning. Oberoende av bakgrunden till osäkerheten visar den i alla fall på att också tolkarna, jämsides med språkbrukarna, uttrycker ett skriande behov av forskning och utbildning i språket.

7 Tillgång till finlandssvenskt teckenspråk

7.1 Habiliteringspraxis i dag

Då dövhet eller hörselskada diagnostiserats hos ett barn görs det upp en personlig habiliteringsplan för barnet⁶⁵. Habiliteringsplanen finns till för att barnet på bästa sätt ska anpassas till yttre omständigheter och omfattar allt från bedömning av barnets individuella behov av tekniska och medicinska hjälpmedel till kommunikationsstrategier, handledning och stöd. Planen görs upp av läkare, audionomer, talterapeut, habiliteringshandledare och i vissa fall även socialarbetare och psykolog (Hyvärinen, Dietz & Löppönen 2011).

Eftersom nittiofem procent av alla döva och hörselskadade barn föds i familjer där föräldrarna inte har förkunskaper i teckenspråk, insåg man på 1980-talet behovet av språkundervisning som skulle möjliggöra kommunikation inom familjen och motverka barnets sociala isolering. Som ett led i habiliteringen eller den hörselskadades anpassningsträning, har kommunens socialförvaltning därför sedan 1988, enligt prövning erbjudit hemundervisning i teckenspråk, tecknat tal eller tecken som stöd till familjer med döva eller hörselskadade barn (Språkpolitiskt program 2010:31). Även om ansvaret för tolkningstjänsten 2010 överfördes från kommunerna till FPA är det fortsättningsvis kommunerna som i enlighet med handikappservicelagen bär organiseringsansvaret för hemundervisning i teckenspråk, tecknat tal och tecken som stöd (stm.fi⁶⁶). Hemundervisning är dock inte något som alla familjer erbjuds per automatik utan behovet av språkundervisning avgörs från fall till fall inom ramarna för barnets individuella habiliteringsplan och föräldrarnas önskemål. Ifall de aktiva parterna inom barnets habilitering anser att barnet är i behov av teckenspråks- eller teckenundervisning kan föräldrarna få ett utlåtande som ger dem rätt att ansöka om hemundervisning vid hemkommunens tjänster för funktionshindrade (Seilola & Widberg 2012:33). Antalet timmar hemundervisning som beviljas varierar både enligt fall och kommun men i allmänhet ges undervisning

65 Enligt *Lag om service och stöd på grund av handikapp* (380/1987), paragraf 8 ska ”handikappade” ges ”rehabiliteringshandledning och anpassningsträning samt annan service som behövs för att syftet med denna lag skall nås”.

66 <http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/-/view/1489697#fi> (hämtat 15.4.2015)

enbart på mycket grundläggande nivå (Språkpolitiskt program 2010:31). Tidigare undersökningar visar att föräldrar ibland upplever det som svårt att få rätt till hemundervisning trots önskemål. I barnombudsmannens rapport *“Hei, kato mua!” Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä* ger Maarit Widberg-Palo (2012:74–78) exempel på föräldrar som upplevt det som en både problematisk och utdragen process att bli beviljad hemundervisning i speciellt teckenspråk. Studien visar också på att det finns stora skillnader på hur sjukhusen, och därmed habiliteringspersonal förhåller sig till teckenspråk vilket också inverkar på besluten om hemundervisning.

Under de senaste årtiondena har olika tekniska hjälpmedel kommit att spela en allt större roll i habiliteringen. Utöver ljudförstärkande hörapparater har det i Finland sedan 1995 också opererats in kokleaimplantat (CI) i innerörat på allvarligt och gravt hörselskadade barn. I motsats till hörapparater förstärker kokleaimplantatet inte ljud utan omvandlar ljudvågorna till elektriska signaler som stimulerar hörselnerven i innerörat. Hörselnervens stimuli kan hjärnan i sin tur lära sig förnimma som ljudupplevelser (horsel.fi⁶⁷). År 2007 fanns det över 500 personer med kokleaimplantat i Finland, varav en tredjedel fått implantatet inopererat som under fyraåringar. Under 2010-talet är målsättningen att allvarligt hörselskadade barn, om möjligt ska få kokleaimplantat inopererade i båda öronen redan i ett års ålder (Martikainen & Rainò 2014:5).

Även om en person får ett implantat betyder det dock inte att denna per automatik kan höra (och naturligtvis än mindre att ett litet barn plötsligt skulle kunna producera tal). Både lyssnandet och talproduktionen kräver tålmodig träning vilket gör att resurserna inom habiliteringen i dag, i allt högre grad satsas på hörsel- och talutvecklingen, framom undervisning i exempelvis tecken eller teckenspråk. I rapporten *Sisäkorvaistutetta käytävien lasten ja nuorten kuntoutus- ja tulkkauspalvelujen toteutuminen ja tarve tulevaisuudessa* ger Liisa Martikainen och Päivi Rainò (2014:6–7) exempel på forskning som visar att fokuset på hörsel- och talutvecklingen åsidosatt andra kommunikationsmetoder i den utsträckning att tecken- eller teckenspråksundervisning erbjuds som alternativ först ifall det tydligt visar sig att talutveckling inte kommit igång trots implantatet. Enligt *Språkpolitiskt program för teckenspråken i Finland* (2010:32) förblir tal- och hörselutvecklingen bristfällig hos cirka en tredjedel av barnen med kokleaimplantat.

Statistiken på andelen barn som lär sig klara av talsituationer med hjälp av implantatet varierar mellan allt från 50 till 80 procent (Martikainen & Rainò 2014:6–7). Procenten avslöjar dock inte vad som i praktiken avses med att behärska talad kommunikation och hurdana kommunikationssituationer det i så fall rör sig om. Även om implantatet inte är ljudförstärkande, fungerar det likt hörapparater bäst i en lugn och störningsfri omgivning. Därmed kan talkommunikationen fungera problemfritt i vissa situationer medan andra mer bullersamma miljöer kan upplevas som både utmanande och uttröttande för personer med kokleaimplantat. Både i och med detta och i och med att det överlag finns en stor variation i vilken utsträckning opererade barn börjar använda muntlig kommunikation, ser många det som oundvikligt att också använda andra hjälpmedel vid sidan om implantatet. Beroende på kontext och umgänge kan personer med implantat växla mellan tal, läppavläsning, tecken som stöd, tecknat tal och teckenspråk, förutsatt att de fått tillgång till de senare alternativen. Kommunikativt utgör kokleaimplanterade därmed en mycket heterogen grupp.

7.1.1 Reflektioner kring habiliteringspraxis i relation till finlandssvenska döva och hörselskadade

För största delen föräldrar till döva och hörselskadade barn kommer beskedet om barnets hörselnedsättning som en chock. Trots detta förutsätts föräldrarna i ett tidigt skede ta ställning till avgörande beslut med tanke på barnets språkliga utveckling och framtida kommunikativa kompetens. I och med att majoriteten

67 <http://www.horsel.fi/Site/Data/173/Files/h%C3%B6rselinfo/Kokleaimplantat%20och%20benf%C3%B6rankrat%20implantat.pdf> (hämtat 14.4.2015)

föräldrar varken har tidigare kunskaper om medicinska eller kommunikativa hjälpmedel, för att inte tala om teckenspråk i allmänhet och finlandssvenskt teckenspråk i synnerhet, innebär det att den information som habiliteringspersonalen ger kan spela en avgörande roll med tanke på föräldrarnas beslut (se också Londen 2004:132–136, 165–180). I och med detta har jag inom ramarna för kartläggningen också träffat personer involverade i habiliteringen av finlandssvenska döva och hörselskadade barn för att få en bild av rådande praxis, attityder och informationstillgång på finlandssvenskt håll. Speciell fokus lägger jag på vilken roll teckenspråk spelar i dagens habilitering.

I samtalen med habiliteringspersonal och med representanter för och kring språkgruppen framträder det tydligt att synen på teckenspråk överlag genomgått en stor förändring under de senaste fyrtio åren. Efter att först ha genomlevt ett uppsving efter oralismen och därmed fått större bifall även inom habiliteringen har teckenspråket, i och med den tekniska utvecklingen och framför allt kokleaimplantaten, åter fått en alltmer undanskymd roll. Framom teckenspråk har istället tecknat tal och framför allt tecken som stöd vunnit mark som en form av den så kallade anpassningsträningen för döva och hörselskadade barn. Men användningen av tecken ses i dessa fall främst som ett tillfälligt kommunikationsstöd som används medan hörseln och talet övas upp eller ifall talutvecklingen inte kommer i gång i önskvärd takt trots hörapparater eller kokleaimplantat. Det primära syftet med kokleaimplantaten är uppenbart att döva barn genom tal ska få tillträde till den hörande majoriteten, varpå stora satsningar läggs på träning av talet och hörseln. Ur samhällsperspektiv ses det därmed inte som ekonomiskt lönsamt att parallellt med operationerna som kokleaimplantat medför i kombination med efterföljande talträningen, dessutom satsa på undervisning i teckenspråk för döva och hörselskadade barn. Habiliteringspersonalen uppger snarare att tidigare uträkningar visar på inbesparingar som samhället gör genom att inte behöva finansiera livslånga tolkningstjänster och specialskolor för döva.

Med denna realitet i bagaget ligger också fokusen i habiliteringen av finlandssvenska döva och hörselskadade på hörsel- och talträning. Problemet är dock att det på förhand är omöjligt att förutspå vem som i praktiken kommer att tillhöra de 50-80 procent (se kapitel 7.1) som med hjälp av kokleaimplantatet börjar behärska talade kommunikationssituationer ”tillräckligt väl” för att klara av vardagen⁶⁸. Då fallen av dem som inte lär sig uppdragas är dessa barn redan långt efter sina jämnåriga i språkutvecklingen och risken ökar för att de, utan tillgång till teckenspråk, växer upp till halvspråkiga eller språklösa individer⁶⁹. Även om teckenspråk i dylika fall skulle rekommenderas är dock ribban att föreslå finlandssvenskt teckenspråk som språkalternativ, väldigt hög av flera orsaker. För det första råder det enorm brist på personer som kunde ge hemundervisning i språket, för det andra finns det inga utbildningsalternativ eller läromedel på språket, för det tredje är det svårt att få tolk och för det fjärde råder det brist på jämnåriga att använda språket med. En bland habiliteringspersonalen uttryckte det som följande:

Varför skulle du som tonåring vilja åka till dövföreningen och umgås med 70-åringar? Intressena är ju minst sagt olika. Så det borde ju finnas den där skolan och kontakt med jämnåriga. Det är det som är så besvärligt. Nog kan man ju lära sig teckenspråket men ett språk som man inte använder försvinner ju.⁷⁰

Språkets utsatta situation i dag leder därmed till en ond spiral där det bristfälliga utgångsläget gör det svårt att nå ut till potentiella nya språkanvändare. Detta för i sin tur tillbaka till den komplexa realiteten och utbildningsalternativen som presenteras i kapitel 4.2. Samtidigt har kokleaimplantatens genombrott överlag gett teckenspråken en mer undanskymd roll i habiliteringen, också på finlandssvenskt håll. Framom diskussioner om språk och modersmål förefaller habiliteringen sträva efter att hitta *kommunikationsformer*

68 Nivån bland dessa är som sagt mycket varierande och risken för att vissa samtalsmiljöer eller –situationer blir otillgängliga är stor.

69 Eventuella kunskaper i tecknad svenska eller tecken som stöd innebär tillgång till kommunikativa stödformer men inte tillgång till ett naturligt språk och möjligheterna som det erbjuder.

70 Citatet är inte ordagrant återgivet.

som passar det enskilda barnet. I praktiken kan kommunikationsformerna handla om en mängd olika kommunikativa hjälpmedel som rekommenderas för att tillfälligt stödja utvecklingen av talat språk. Teckenspråkstolk har dock uttryckt sin oro över hörselskadade personer som uppenbarligen går miste om en hel del information i talade situationer men som i och med bristande teckenkunskaper, inte heller kan använda sig av det stöd som en tecken- eller teckenspråkstolk kunde erbjuda. Detta tyder på att det som från början var tänkt som tillfälliga kommunikativa hjälpmedel, för vissa hänger med tills blandningen av kommunikationsstrategier förvandlas till personens faktiska kommunikation, utan att personen egentligen behärskar varken ett talat eller tecknat språk.

7.1.2 Sammanfattning och diskussion

I och med utvecklade tekniska hjälpmedel har habiliteringen, sedan sent 90-tal, i allt högre grad kommit att fokusera på hörsel- och talträning för döva och hörselskadade barn. Detta har i sin tur gett teckenspråken en mer undanskymd roll. Kokleaimplantatet erbjuder i sig en enastående möjlighet att genom tålmodig träning bli delaktig i majoritetens ljudvärld och få tillgång till talat språk. Men problemet är att implantatet i sig inte garanterar tal- eller språkutveckling. Variationen av i vilken utsträckning olika personer gagnas av implantatet är tvärtom stor. Också bland de mellan 50 och 80 procent som med hjälp av implantatet primärt börjar använda ett talat språk, är behovet av annat kommunikativt stöd stort. Martikainens och Rainòs rapport (2014:42–43) visar att större delen av personer med implantat, trots detta, ändå är i behov av stöd i form av exempelvis assistent, tal-, skriv-, tecken- eller teckenspråkstolk i undervisningen. Undersökningar visar därtill på att unga, trots vana att höra med hjälp av implantat, upplever det som mycket tröttsamt att enbart lyssna under längre tidsintervaller (se t.ex. Widberg-Palo 2012) och därför väljer att koppla bort implantatet och om möjligt övergå till teckenspråk för att vila. I dylika situationer upplevs det både som en trygghet och en avslappning att kunna använda sig av tolk. Slutligen kan det påpekas att implantatet, likt hörapparater, kan gå sönder. Om detta händer är en person som inte kan teckenspråk språklös i väntan på reparation.

Alla dessa faktorer gör det ohållbart och olönsamt att felaktigt se implantatet som ett sorts ”botemedel” mot dövhet. **Bristerna i dagens habiliteringspraxis, även på finlandssvenskt håll, ligger därmed inte i satsningen på tal- och hörselträning i sig, utan i att denna ges på bekostnad av teckenspråksundervisning, även om det finns ett uppenbart behov av teckenspråk för att undvika potentiell halvspråkighet.** I sig behöver varken dövhet eller hörselskada upplevas som handikapp men däremot är halvspråkiga för att inte tala om språklösa individer handikappade i vårt samhälle där delaktigheten bygger på språk. Det ultimata vore därför att döva och hörselskadade barn skulle få tillgång både till talat och tecknat språk, speciellt i och med att språkforskning visar att tidig tvåspråkighet gagnar barnets språkutveckling (se t.ex. Petitto & Holowka 2002). I artikeln ”Hör man inte så hör man inte – om att välja modersmål för sitt barn” konstaterar Monica Londen (2005:93) följande om habiliteringspraxisen och språket: ”För det döva barnet är det därför bäst att de båda parterna (dvs. förespråkarna för CI och förespråkarna för teckenspråk) arbetar i samförstånd inom ramen för barnets habilitering och framför allt vad gäller åtgärder för att stödja ett hörselskadat barns språkliga utveckling”. För finlandssvenska döva och hörselskadade barn vore det naturliga därmed att parallellt med implantatet och talträningen i svenska, också få tillgång till finlandssvenskt teckenspråk. Men som tidigare framgår gör det allmänna habiliteringsklimatet i kombination med det finlandssvenska teckenspråkets prekära situation att detta inte ses som ett alternativ.

Habiliteringspraxisen, och framför allt kokleaimplantatet i relation till teckenspråk, är något som varit föremål för stora debatter både inom det medicinska fältet och inom dövsamhället sedan 90-talet. I samtalen jag fört med habiliteringspersonalen och med representanter för och kring språkgruppen av finlandssvenska teckenspråkiga visar att frågan är lika aktuell och väcker stora känslor än i dag. Även om kapitel 7.1 till stor del gett en mer allmän inblick i frågan är denna relevant att känna till för att ytterligare förstå en av de många

samhällsfaktorer som i dag påverkar situationen för och tillgången av det finlandssvenska teckenspråket.

7.2 Finlandssvenskt teckenspråk som modersmål

Begreppet *modersmål* är varken entydigt eller neutralt. Språkforskare Tove Skutnabb-Kangas (1981:94) ger exempelvis förslag på fyra olika kriterier utifrån vilka man kan definiera modersmål. Dessa kriterier är *ursprung*, *kompetens*, *funktion* och *attityder*. Mer specifikt innebär kriterierna vilket språk man: lärt sig först (ursprung), behärskar bäst (kompetens), använder mest (funktion) eller identifierar sig med (attityder). I och med begreppets flertydighet i fråga om definition undviker bland annat den finländska lagtexten i allmänhet begreppet och använder exempelvis istället det mer neutrala och ospecifika *eget språk* (se t.ex. kapitel 3.2 och 4.1.2). Ett av undantagen utgör dock *Lagen om grundläggande utbildning* (1998/628) där begreppet modersmål används i samband med att läroämnet modersmål och litteratur⁷¹ omtalas i paragraf 11 samt i paragraf 12 som handlar om ”Undervisning i modersmålet”. Sedan 1998 omnämns utöver svenska, finska, samiska och romani dessutom *teckenspråk* som modersmål i paragraf 12. Varken lagen eller läroplansgrunderna specificerar dock vilket eller vilka teckenspråk som avses.

Enbart en liten del av alla teckenspråkiga har lärt sig språket av sina föräldrar. Majoriteten döva har istället tillägnat sig de språkliga nyanser som ett modersmål innebär i en teckenspråkig miljö, det vill säga en dövskola eller annan omgivning där man på ett naturligt sätt kommit i kontakt med andra teckenspråkiga. På finlandssvenskt håll råder det som tidigare framkommit stor brist på naturliga miljöer där språket kunde föras vidare, speciellt efter Borgå dövskolas stängning. På finskt håll finns det däremot fortsättningsvis specialskolor med undervisning på finskt teckenspråk⁷². Trots detta visar dock Martikainens, Rainòs och Selin-Grönlunds (2014) färsk rapport *Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärä ja opetusjärjestelyt. Selvitys lukuvuoden 2013-14 tilanteesta* att det i dag endast finns tre skolor som för närvarande har fler än fem teckenspråkiga och/eller döva elever. Detta visar i sin tur på att majoriteten både finlandssvenska och finska döva i dag är integrerade i den allmänna undervisningen (vanligen i närskolan) med hjälp av assistent eller tolk. Enligt lagen om grundläggande utbildning ska dessa elever ”vid behov också få undervisning på teckenspråk” (paragraf 10). Om ”det finns behov” avgörs dock av undervisningsanordnarna som åläggs bedöma situationen utifrån ”graden av elevens hörselskada” (finlex.fi⁷³). Ifall undervisningsanordnarna och rektorn ser det som nödvändigt att anställa en teckenspråkig lärare, faller också rekryteringen och således även bedömningen av den teckenspråkiga lärarens språkkunskaper, på deras lott (Martikainen, Rainò & Selin-Grönlund 2014:8). Detta är oroväckande med tanke på att gemene medborgare i dag sällan varken känner till att det finns olika teckenspråk eller att det vid sidan om teckenspråk existerar tecknat tal och tecken som stöd som inte är språk utan kommunikativa stödformer. Ifall undervisning ordnas, finns det med andra ord ingen garanti för att läraren som anställs verkligen har flytande teckenspråkskunskaper eller ens kunskaper i samma teckenspråk som eleven. Motsvarande ohållbara situation med tanke på den teckenspråkiga elevens språkutveckling och inläring överlag förefaller även gälla anordnandet av tolkning i undervisningssituationer. I *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen* (2013:101) påtalas följande: ”I offentligheten har man också uppgett att många kommuner i stället för teckenspråkstolkar anställer assistenter, vars bristande kunskaper i teckenspråk påverkar barnens språkutveckling och gör det svårare för dem att delta i undervisningen och klara sig i klassrummet”.

71 Begreppet används därmed också i de finländska läroplansgrunderna för alla undervisningsstadiet (se: http://www.oph.fi/lagar_och_anvisningar/laroplans-och_examensgrunder) (hämtat 21.4.2015)

72 2009 fanns det sju kommunala och tre statliga specialskolor för hörselskadade i runt om i Finland (Merimaa 2009).

73 I propositionen PR 86/1997 (paragraf 10) anges följande: ”I 2 mom. tas det dessutom in en bestämmelse om skyldigheten att använda teckenspråk som undervisningsspråk. Bestämmelsen är ny. Skyldigheten bestäms enligt graden av elevens hörselskada. Ätminstone döva som har lärt sig teckenspråk som sitt första språk skall meddelas undervisning på teckenspråk.” <http://www.finlex.fi/sv/esitykset/he/1997/19970086> (hämtat 19.5.2015)

Språkliga majoriteter tenderar att se tillgången till modersmål som en självklarhet. För minoriteter är dock tillgång till det egna språket, ens i knapphändiga översättningar, allt annat än självklar. För teckenspråkiga minoriteter försvåras språktillgången avsevärt av att de flesta döva och hörselskadade föds till icke-teckenspråkiga föräldrar vilket betyder att språk- och kulturöverföringen konstant bryts, varpå de teckenspråkiga istället måste förlita sig på samhälleliga strukturer som borde trygga den tidiga språktillgången, men inte alltid gör det. Utöver denna problematik påverkas språktillgången av teckenspråkens låga status i samhället överlag. För en teckenspråkig räcker det vanligen inte med att motivera behovet av tillgång till det egna språket utan en teckenspråkig måste inleda med att klargöra att det egna språket verkligen är ett naturligt språk bland världens många teckenspråk. Först efter att denna information mottagits kan den teckenspråkiga förklara tillsynes självklara fakta, som att översatt information inte är desamma som direkt kommunikation och att en assistent utan pedagogisk behörighet som tillägnat sig ett teckenspråk som främmande språk inte kan ge tillfredsställande modersmålsundervisning i språket. En döv teckenspråkig får i sin tur inte möjlighet att förklara, ifall personen inte får tillgång till en tolk som både förstår honom eller henne och kan förmedla informationen till målspråket. Mot denna bakgrund förstår man att språktillgången för en minoritet i dubbel bemärkelse, som finlandssvenska teckenspråkiga utgör, minst sagt kan beskrivas som vansklig. Speciellt i och med att det finlandssvenska teckenspråket officiellt har börjat betraktas som ett eget språk först under det pågående millenniet.

Även om mycket har förbättrats med tanke på teckenspråkens situation i samhället finns det fortsättningsvis enorma brister, speciellt i tillgången till det egna språket som modersmål. Bristerna i kombination med hur teckenspråken omtalas, inverkar inte enbart på den faktiska språktillgången utan också på språkanvändarnas uppfattning om sig själva och om sin språkliga identitet. I kapitel 7.2.1 beskriver jag praxisen med registrering av finlandssvenskt teckenspråk som modersmål vid Befolkningsregistercentralen och går samtidigt in på uppfattningen av begreppet modersmål bland teckenspråkiga. I kapitel 7.2.2 presenterar jag språkmiljöer där det finlandssvenska teckenspråket används i dag och i kapitel 7.2.3 sammanfattar jag och diskuterar tillgången till finlandssvenskt teckenspråk som modersmål.

7.2.1 Registrering av finlandssvenskt teckenspråk som modersmål

Då ett barn föds ska vårdnadshavaren anmäla barnets namn och modersmål till befolkningsdatasystemet inom två månader efter barnets födsel (maistraatti.fi⁷⁴). Enbart ett språk kan anges som modersmål. Ifall modersmålet inte är svenska eller finska finns också ett separat fält i anmälningsblanketten med alternativet ”annat språk”. Den som kryssar för ”annat språk”-alternativet anger sedan vilket språk det handlar om genom att välja bland en mängd förvalsalternativ eller skriva in uppgifter manuellt. Sedan 2008 har det också varit möjligt att ange teckenspråk som modersmål (kl-deaf.fi⁷⁵). Uppgiften kan lämnas till befolkningsdatasystemet genom en blankett för ”Ändring av modersmålet⁷⁶”. På denna blankett finns dock inte ”teckenspråk” bland andra språkalternativ utan anges genom att manuellt skriva in uppgiften i ett separat fält. Den nuvarande blanketten ger följande instruktioner för registrering av teckenspråk som modersmål:

”Som modersmål förs i befolkningsdatasystemet språk som definieras i SFS-ISO 639-1-standard (i rullgardinsmeny). Likvärdigt registreras som modersmål språk som baserar sig på självständigt språkssystem. Då väljer man alternativet ”i klartext nedan”. Det registreras i klartext. Som närmare förklaring kan man t.ex. i samband med teckenspråk

74 <http://www.maistraatti.fi/sv/Tjanster/namnarenden/Basuppgifter/#> (hämtat 22.4.2015)

75 <http://www.kl-deaf.fi/Page/2672eba2-9a17-4d54-82d8-aa3e0d8aaaa0.aspx?announcementId=960f54ee-8b81-48b2-9801-d35dc5124213&groupId=5954f97e-20dd-4336-84a9-a17d05ec7afa> (hämtat 22.4.2015)

76 Se ”Modersmålsuppgift i befolkningsdatasystemet” på http://www.suomi.fi/suomifi/svenska/e-tjanster/blanketter/maist_vrk_kieli_1/index.html (hämtat 22.4.2015)

*anges vilket lands nationella teckenspråk det är fråga om (finlandssvenskt teckenspråk)*⁷⁷.

Sedan det blev möjligt att registrera teckenspråk som modersmål 2008 fram till 2011 hade sammanlagt 223 personer angett något teckenspråk som sitt modersmål. Av dessa 223 hade 147 personer uppgett *finskt teckenspråk*, 64 personer *teckenspråk*, 11 personer *ryskt teckenspråk* och en person *vietnamesiskt teckenspråk* som modersmål (Kilpeläinen 2012). Ingen hade uppgett finlandssvenskt teckenspråk som modersmål.

I samband med kartläggningen var jag i kontakt med Befolkningsregistercentralen för att höra mig för om någon under de senaste åren angett finlandssvenskt teckenspråk som modersmål. Som svar på frågan fick jag en närmare inblick i praxisen kring bokföringen av teckenspråk som modersmål. Inledningsvis framgick det att Befolkningsregistercentralen och Finansministeriet 2013 kommit överens om att övergå från språkkodsstandard SFS-ISO 639-1 till standarden SFS-ISO 639-2. Standarderna är internationella språkkoder som används för att statistiskt bokföra världens språk. SFS-ISO 639-1 är en äldre standard med tvåbokstavskoder och SFS-ISO 639-2 utgör en uppdaterad standard med trebokstavskoder. Övergången från två- till trebokstavskoden trädde i kraft 17.4.2013 och uppgifterna som anges i blanketten för ”Ändring av modersmålet” är således föråldrade. I samband med övergången mellan standarder började Befolkningsregistercentralen bokföra registreringar av *finskt teckenspråk* med koden **fse** och registreringar av *teckenspråk* med koden **sgn**. Även om sammanlagt 138 olika teckenspråk har egna språkkoder i dag (ethnologue.com⁷⁸) bokför Befolkningsregistercentralen statistiskt enbart alternativen finskt teckenspråk och ”teckenspråk i allmänhet”. Anmärkningsvärt är således att inte heller finlandssvenskt teckenspråk bokförs med sin egen officiella **fss**-kod utan förs in under kategorin *sgn teckenspråk* tillsammans med övriga teckenspråk som inflyttade teckenspråkiga kan ha rapporterat om. Sedan övergången till ny språkkodsstandard 17.4.2013 fram till augusti 2014 hade 87 personers modersmålsanmälningar bokförts som finskt teckenspråk (fse) och 55 som teckenspråk (sgn). (Kangas 2014) Men eftersom finlandssvenskt teckenspråk inte är statistiskt sökbar, utan skulle kräva en manuell genomgång av vad personer angett i ”i klartext”-fältet, upp gav Befolkningsregistercentralen att de inte kan ge exaktare uppgifter om dessa.

Även om finlandssvenskt teckenspråk i princip kan anmälas som modersmål till Befolkningsregistercentralen är dessa anmälningar statistiskt sett osynliga. Att gruppen osynliggörs är oundvikligen ett problem, i synnerhet med tanke på att myndigheter ofta stöder sig på statistiska uppgifter vid bedömningen av olika gruppers servicebehov.

Överlag kan man dock konstatera att tämligen få låtit registrera något teckenspråk som sitt modersmål (sammanlagt 365 personer under tiden september 2008 till augusti 2014). Orsakerna till detta kan tänkas vara många. Inledningsvis är möjligheten att registrera teckenspråk som modersmål relativt ny. Alla teckenspråkiga känner sannolikt inte till möjligheten även om Finlands Dövas Förbund r.f. försökt informera om saken⁷⁹. Och som *Språkpolitiskt program för teckenspråken i Finland* (2010:58) för fram kan det även bland dem som fått kännedom, vara svårt att uppmuntra till ändringen av modersmålet ifall ”anmälan inte har någon annan funktion än att bidra till en kvantitativ informationssamling”. En utmaning är därför att nå ut till de teckenspråkiga och på deras eget språk förklara varför också kvantitativ information kan göra skillnad, i till exempel servicetillgången.

Men en av de största utmaningarna med den statistiska bokföringen över teckenspråkiga ligger dock

⁷⁷ Motsvarandefinska instruktionerna i samma blankett lyder: ”Äidinkielenä viettä äänväestötietojärjestelmään SFS-ISO 639-1-standardin mukaiset kielet, jotka löytyvät alusvetovalikosta. Yhdenvertaisena rekisteriin voidaan merkitä muun itsenäisen kielijärjestelmän kieli henkilön äidinkielenä. Tällöin valitaan ”kirjoitettuna alla”-kohta. Se merkitään rekisteriin tekstinä. Selventävänä tietona esim. viittomakielen yhteydessä olisi hyvä ilmoittaa minkä maan kansallisesta viittomakielestä on kyse (suomalainen viittomakieli).”

⁷⁸ <http://www.ethnologue.com/subgroups/deaf-sign-language> (hämtat 22.4.2015)

⁷⁹ Se <http://www.kl-deaf.fi/fi-FI/uutiset/uutinen/?announcementId=e9f5933f-f2d2-4495-849a-0ef568dafa61&groupId=1ce45fc2-06ff-4d19-924c-67939a0bd93c> (hämtat 23.4.2015)

i faktumet att majoriteten döva och hörselskadade föds till icke-teckenspråkiga föräldrar, som inom två månader efter barnets födsel sannolikt först börjar smälta faktumet att barnet har en hörselnedsättning. Detta betyder att majoriteten ”framtida teckenspråkiga” bokförs med ett talat språk som modersmål och en ändring av modersmålet kräver alltid en medveten insats av personen i fråga. För att insatsen ska göras är en förutsättning att personen verkligen upplever ett specifikt teckenspråk som sitt modersmål. Denna upplevelse kommer inte självmant utan hänger utöver tillgången till språket, också på omgivningens attityder till språket. Detta för en in på en diskussion som kan te sig främmande för språkgrupper som under hela skolgången undervisats i det egna språket (som också är någondera föräldrarnas språk) på lektioner kallade ”modersmålslektioner”. För dylika individer är det snarast en självklarhet att begreppet modersmål är synonymt med det språk man lärt sig först, behärskar bäst, använder mest och/eller identifierar sig med. I motsats till detta har realiteten för många teckenspråkiga varit att de under större delen av sitt liv, för det första fått höra att teckenspråk inte är egentliga språk utan rentav något man ”bör avvänjas från” för att kunna lära sig ”riktiga talade språk” (se kapitel 2.2.2). I skolan kan dessa personer för det andra ha haft läsordningar där ”modersmål” uttryckligen stått för undervisning i svenska eller finska⁸⁰. För det tredje kan en ordagrann tolkning av det svenska begreppet modersmål uppfattas betyda ”moderns språk”, alltså vanligen ett talat språk och inte det språk som är starkast för en själv. I och med allt detta är själva innebörden av begreppet modersmål inte något självklart. Tvärtom finns det även i dag exempel på utbildade döva som trots stor samhällslig medvetenhet uppger svenska eller finska som modersmål, även om det bara är finlandssvenskt eller finskt teckenspråk de skulle kalla sitt *eget språk*.

Uppfattningen av begreppet modersmål påverkas av både språkanvändarnas historia och samhällets attityder i dag. Ifall teckenspråkiga konstant måste förklara och motivera varför tillgången till det egna språket är viktig, samtidigt som auktoriteter fortsätter att omtala teckenspråk som ”kommunikationsmetod för handikappade” (se kapitel 4.1.2), kan det för döva vara svårt att ens tänka sig att myndigheter kunde anta teckenspråk som ett ”giltigt” modersmålsalternativ. Allt detta påverkar också antalet teckenspråkiga som de facto låter registrera finskt eller finlandssvenskt teckenspråk som sitt modersmål. Samhälleliga attityder förändras inte över en natt men varje erkännande av finlandssvenskt och finskt teckenspråk som språk och framför allt modersmål är ett steg i rätt riktning. Därför är det också av högsta relevans att Befolkningsregistercentralen inte bara möjliggör registrering, utan också statistisk bokföring av såväl finlandssvenskt som finskt teckenspråk som modersmål på lika grunder.

7.2.2 Språkmiljöer i dag

För att ett språk ska leva och överleva måste det finnas personer som använder det och därmed också sammanhang och miljöer där det används. De språkliga miljöerna är därmed avgörande med tanke på individens tillgång till språket. Att både kartlägga existerande språkmiljöer och bereda mark för nya domäner utgör därmed ett centralt steg i att stärka en språkgemenskap. För finlandssvenska teckenspråkiga har centrala språkmiljöer förvunnit i takt med språkanvändarnas ökade utsatthet, men samtidigt har också en del nya språkmiljöer vunnit mark under de senaste åren. Nedan redogör jag för en del centrala språkmiljöer för dagens finlandssvenska teckenspråk.

Föreningar och Finlands Dövas Förbund

Föreningar har alltid inneburit oaser för döva där de fritt fått träffas och använda sitt eget språk. Utöver att föreningar erbjuder en naturlig träffpunkt genom fri samvaro och varierad verksamhet (till exempel kultur och idrott) gör många dövföreningar därtill en viktig insats vad gäller informering och intressebevakning av den egna målgruppen (se t.ex. Wallvik 2005:80–113).

⁸⁰ Detsamma kan gälla teckenspråkiga som i dag är integrerade i den allmänna undervisningen.

På finlandssvenskt håll i Finland finns det i dag primärt fem dövföreningar med finlandssvenska teckenspråkiga medlemmar. Dessa är *Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.*, *Borgå Nejdens Döva r.f.*, *Jakobstads Nejdens Döva r.f.*, *Vasa Dövas Förening r.f.* och *Helsingfors Dövas Förening r.f.* Utöver dessa föreningar uppger dock döva språkanvändare att ytterligare föreningar, beroende på år och verksamhet, också har finlandssvenska medlemmar. Som exempel på en sådan förening nämndes *Espoon viittomakieliset ry.* Utöver dövföreningar i Finland finns också *Föreningen Teckenspråkiga Finlandssvenskar (FTF)* i Sverige som är medlemsförening i Finlandssvenskarnas Riksförbund i Sverige (FRIS). Bland dövföreningarna med finlandssvenska medlemmar utger Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. och Föreningen Teckenspråkiga Finlandssvenskar ett eget medlemsblad.

Utöver dövföreningar finns det också andra föreningar på finlandssvenskt håll där finlandssvenskt teckenspråk används i varierande utsträckning. En central förening för finlandssvenska familjer med döva och hörselskadade barn är *Döva och hörselskadade barns stödförening r.f. (DHBS)* med omkring 114 medlemsfamiljer (Westerlund 2014). Årligen återkommande evenemang som föreningen arrangerar är en sommarträff för familjer med döva och hörselskadade barn samt döva och hörselskadade vuxna och en anpassningskurs för familjer med döva och hörselskadade barn. En annan förening med unga döva och hörselskadade som central målgrupp utgör *Föreningen hörseltjänst r.f.* som årligen arrangerar ett sommarläger för döva och hörselskadade barn. På deras läger har också finlandssvenska teckenspråkiga representanter deltagit i varierande utsträckning. Ytterligare en relativt nygrundad förening på finlandssvenskt håll utgör *Hörselskadade i arbetslivet (HiA)*. Som namnet säger riktar sig denna förening till hörselskadade men i samtal med representanter från och kring språkgruppen har det framkommit att föreningens aktiviteter i viss mån också dragit till sig unga finlandssvenskar med kokleaimplantat som både använder talad svenska och teckenspråk eller tecknad svenska.

Förutom föreningarna har också Finlands Dövas Förbund r.f. spelat en viktig roll för finlandssvenska döva. På 1980-talet tog förbundet steg mot ökad svensk verksamhet (se kapitel 3.2) men anmärkningsvärt under de senaste åren är att förbundet 2013 påbörjade ett Korpus- och SignWiki-arbete i finlandssvenskt teckenspråk samt från och med våren 2014 anställde en koordinator för finlandssvenskt teckenspråk på deltid. I och med dessa satsningar erbjuder också förbundet i dag språkmiljöer för det finlandssvenska teckenspråket. Därtill ger förbundet ut tidningen *Kuurojen lehti Dövas tidskrift* som också innehåller artiklar på svenska. Tidningen utkommer fem gånger årligen och har en tryckupplaga på 1 600.

Privat umgänge

I och med att det finlandssvenska teckenspråket används i sin mest renodlade form bland språkanvändarna själva, bör privat umgänge också lyftas fram som en central språkmiljö. I tiderna var det framför allt skolan som förenade finlandssvenska döva och gav upphov till livslånga vänskapsband. Det är därmed ofta just gamla skolkamrater som finlandssvenska döva i dag uppger sig kunna använda finlandssvenskt teckenspråk med. I viss utsträckning kan också hemmen uppges som språkmiljöer, men eftersom majoriteten döva finlandssvenska teckenspråkiga hittat sin partner utanför den egna språkgruppen, är det vanligt att blanda olika språk i hemmen. I samtal med språkanvändarna framgår det att de själva finner det svårt att lägga fingret på i vilka specifika sammanhang de faktiskt använder finlandssvenskt teckenspråk. En del uppger i sin tur att de är medvetna om att de ofta anpassar sig till samtalspartnern och att det lätt blir blandspråk i flerspråkiga miljöer.

Virtuella språkmiljöer och webbplatser med inslag av finlandssvenskt teckenspråk

En verklighet som både finska och finlandssvenska dövföreningar står inför i dag är medlemmarnas stigande medelålder. Många dövföreningar upplever det därmed som utmaning att locka yngre generationer och nya

medlemmar till föreningarnas aktiviteter. Intresset för föreningsaktiviteter förefaller ha svalnat parallellt med en snabb teknisk utveckling och utvecklingen av ett mer individualiserat samhälle överlag. Framför allt yngre generationer teckenspråkiga verkar föredra att hålla kontakt med varandra genom sociala media, smarttelefoner, internet, skype och så vidare. Dessa tekniska möjligheter gör i sin tur att man inte är beroende av den lokala dövföreningen för att komma i kontakt med andra teckenspråkiga, utan både nationella och internationella kontakter kan uppehållas virtuellt. Också för det finlandssvenska teckenspråkets del innebär detta att virtuella plattformar erbjuder nya språkliga miljöer. Samtidigt blir dessa miljöer lätt mer privata och grupp-specifika vilket inte främjar språkutbytet mellan exempelvis olika generationer språkbrukare. För det finlandssvenska teckenspråket utgör detta en utmaning eftersom yngre generationer akut borde komma i kontakt med äldre språkbrukare för att språket ska föras vidare.

En enorm möjlighet som den tekniska utvecklingen och virtuella språkmiljöer skapat är dock att det blivit allt lättare att dokumentera, bevara och sprida teckenspråkigt material virtuellt. För det finlandssvenska teckenspråkets del utgör nämnvärda framsteg bland annat lanseringen av finlandssvenskt teckenspråk i nätordboken Suvi (se suvi.teckensprak.net), våren 2015, samt arbetet med wiki-ordboken i finlandssvenskt teckenspråk (se finssl.signwiki.org). Under de senaste åren har också övrigt webbmaterial på finlandssvenskt teckenspråk ökat. Även om den språkliga variationen i tillgängligt videomaterial är stor (Teckenspråknämndens protokoll 52⁸¹) ger det dock språket synlighet och väcker i bästa fall diskussioner om behovet av en mer enhetlig språkform bland språkanvändarna. Nedan listas webbplatser (i alfabetisk ordning) som erbjuder någon form av information/material på finlandssvenskt teckenspråk våren 2015.

Webbplatser med information/material på finlandssvenskt teckenspråk, maj 2015

- Evangelisk lutherska kyrkan i Finland
www.evl.fi/viittomakieli/svenska.html
- Finlands Dövas Förbund
www.kuurojenliitto.fi/sv
- Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.
www.dova.fi
- Folkpensionsanstalten
www.kela.fi/web/sv/tolkningstjanster
- Helsingfors, Vanda, Esbo, Grankulla stad
www.helsinginseutu.fi/hki/HS/Viittomasivut/Viittomasivut/Teckensprak_2
- Justitieombudsmannens kansli
www.oikeusasiames.fi/Resource.phx/ea/svenska/ts/vkvideot.htx
- Kultur för alla
www.kulttuuriakikille.info/finlandssvenska.php
- Suomi.fi
www.suomi.fi/suomifi/svenska/tjansteguidet/tjansteguide_for_teckensprakiga/index.html
- Suvi – Nätordbok i de finländska teckenspråken
suvi.teckensprak.net/

81 http://www.kotus.fi/kielietieto/kielipolitiikka/kotimaisten_kielten_keskuksen_kielilautakunnat/viittomakielen_lautakunta/poytakirja-arkisto (hämtat 13.5.2015)

- Teckeneko (Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.)
www.teckeneko.fi
- Teckenspråkiga biblioteket
www.viittomakielinenkirjasto.fi/sv/
- Wiki-ordbok i finlandssvenskt teckenspråk
finssl.signwiki.org
- Visualbridge Nyland
visualaccess.fi

Utöver ovan listade webbplatser kan det ytterligare nämnas att Undervisnings- och kulturministeriet, våren 2015, beviljade Dövas museums nätmuseum 6 000 euro för att göra webbplatsen tillgänglig på två teckenspråk (minedu.fi⁸²).

Kyrkan och församlingarna

Kyrkan och församlingarna har på många plan varit föregångare då det gäller arbetet med döva och teckenspråkiga i Finland. Redan 1908 inledde den första dövprästen sitt arbete och sedan dess har dövpräster och församlingarnas diakoner och diakonissor inte bara handlett döva i trosfrågor utan stundvis också agerat tolkar och gett ovärderligt stöd för döva på deras eget språk (Språkpolitiskt program 2010:52). Det skulle dock dröja till 1991 innan Borgå stift officiellt instiftade den första tjänsten för en svensk dövpräst i Finland. Tjänsten fylldes påföljande år och har fortgått trots interna administrativa förändringar. (Wallvik 2005:139–140) Den nuvarande prästen för döva i Svenskfinland prästvigdes 2010 (Ekström & Westerlund 2010) och arbetar inom Kyrkans central för det svenska arbetet. I prästens arbetsbild ingår att ”hålla gudstjänster, andakter och förrättningar; göra hem- och sjukbesök till döva och dövblinda och ordna kyrkogångsdagar” (sakasti.evl.fi⁸³).

En ansenlig insats med tanke på teckenspråken har också kyrkan bidragit med genom att låta översätta kyrkliga texter till både finskt och finlandssvenskt teckenspråk. Översättningen av de första finlandssvenska texterna inleddes 2009 efter att Kyrkostyrelsen beslutat om att översätta veckomässan (mässan, jordfästning och dop) till finlandssvenskt teckenspråk. Översättningen godkändes 2011 och finns i dag tillgänglig på webben (se: www.evl.fi/viittomakieli/svenska.html).

Som stöd för arbetet bland finlandssvenska teckenspråkiga har kyrkan också grundat en resursgrupp bestående av sex medlemmar, ordförande och tolk. Resursgruppen samlas fyra gånger per år och har utöver att bevaka dövas intressen, i uppgift att planera och ge ut *Dövas församlingsblad*. Församlingsbladet utkommer fyra gånger per år (sakasti.evl.fi⁸⁴). Hösten 2014 hade tidningen 341 adressater varav 56 var bosatta utanför Finland (Lindberg 2014).

Språknämnden för de finländska teckenspråken

I lagen om Institutet för de inhemska språken anges det att institutet ska ”samordna språkvården av samiska, teckenspråk och romani” (paragraf 3). Efter att teckenspråk erkändes i grundlagen har därmed språkinstitutet sedan 1997 också haft en Språknämnd för de finländska teckenspråken vars huvudsakliga uppgift är att likt övriga språknämnder ”utfärda rekommendationer av allmän eller principiell natur när

82 http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/tky_avustukset/myonnetyt_avustukset/2015_Vammaisyhteisojen_kulttuuritoiminta_ja_kulttuurin_saavutettavuuden_edistaminen_www.pdf (hämtat 27.4.2015)

83 <http://sakasti.evl.fi/sacrista.nsf/sp?open&cid=Content228733> (hämtat 28.4.2015)

84 Se webbadress i föregående fotnot.

det gäller språkbruket” (paragraf 4). Sedan 2012 har Teckenspråksnämnden, utöver finska teckenspråkiga representanter, också fått finlandssvenska teckenspråkiga representanter. Nämnden 2012-2015 hade, utöver två sekreterare, åtta representanter varav tre representerade det finlandssvenska teckenspråket (kotus.fi⁸⁵). Nämndmedlemmarna utses för tre år i taget och i juni 2015 utnämndes nya representanter. Nämnden ordnar i allmänhet fyra möten per år (Salonen & Savolainen 2013).

Efter de finlandssvenska nämndmedlemmarnas tillträde har det finlandssvenska teckenspråket fått ökad synlighet jämsides med att nämnden fått en betydligt bredare expertis att behandla vårt lands båda teckenspråk. Värt att uppmärksamma är dessutom att bägge teckenspråken används på nämndens möten vilket också berett mark för en ny men viktig finlandssvenskt teckenspråkig miljö. Sedan 2012 finns nämndens protokoll, utöver på finska och finskt teckenspråk, dessutom tillgängliga på svenska⁸⁶.

Specialdaghemmet Snäckan och Ytteresse skola

Utöver ovannämnda språkmiljöer kan ytterligare domäner lyftas fram där finlandssvenskt teckenspråk åtminstone stundvis eller delvis används. Bland dessa miljöer kan bland annat *Specialdaghemmet Snäckan* och *Ytteresse skola* i Pedersöre kommun lyftas fram. Specialdaghemmet Snäckan är det enda specialdaghemmet i Svenskfinland som ger specialundervisning för döva och hörselskadade barn. Sedan tidigt 1980-tal har daghemmet satsat på teckenspråks- och teckenkurser för personalen, samt enligt behov och möjlighet samarbetat med döva teckenspråkiga (Snellman 2012:16–21). Under verksamhetsåren har dock Snäckan i allt högre grad, utöver döva och hörselskadade/CI-barn, också börjat ta emot allt fler barn med andra särskilda behov vilket samtidigt ökat fokuset på användningen av stödtecken och tecknad svenska framom teckenspråk. Således erbjuder Specialdaghemmet Snäckan en tecknande miljö även om det varierar i vilken utsträckning det rör sig om en rent teckenspråkig eller finlandssvensk teckenspråkig miljö.

Strax intill Specialdaghemmet Snäckan ligger Ytteresse skola som är en grundskola för årskurserna 1-6. Efter att Borgå dövskola lagts ner började Pedersöre kommun, från och med 1997, få förhöjt statsbidrag för att satsa på undervisning av döva och hörselskadade barn vid Ytteresse skola och Specialdaghemmet Snäckan. I och med det förhöjda statsbidraget kunde daghemmet och skolan, utöver att anpassa lärmiljöerna för döva och hörselskadade (bland annat genom förbättrad akustik och investeringar i tekniska hjälpmedel) och utveckla ett koncept av distansundervisning för döva och hörselskadade runt om i Svenskfinland. Det förhöjda statsbidraget föll däremot bort 2010, i samband med statsandelsreformen, vilket också frantog kommunen möjligheterna att satsa på döva och hörselskadade. I och med detta ansökte Pedersöre kommun 2011 om ett lärmiljöprojekt för att kunna utveckla och fortsätta verksamheten. Utbildningsstyrelsen beviljade kommunen bidrag för projekttiden 2012-2014. Bidraget har bland annat använts för fortbildning och utveckling av distansundervisning. Under projekttiden har distansundervisningen getts gratis till grundskoleelever med hörselnedsättning i hela Svenskfinland men efter 2014 har distansundervisningen igen blivit avgiftsbelagd (extranet.pedersore.fi⁸⁷).

Likt vid daghemmet Snäckan har de rent teckenspråkiga och finlandssvenskt teckenspråkiga inslagen i Ytteresse skola varierat enligt resurser och tillgängliga personer. I dag satsar skolan primärt på döva och hörselskadade genom teknisk utrustning och genom att erbjuda en mer visuell och tecknande miljö i en specialklass. I denna används primärt tecknad svenska parallellt med tal. Det är dock inget i sig som garanterar existensen av tecknade eller teckenspråkiga inslag utan skolan gör upp årsplaner för ett år i taget och tillgången till tecken och teckenspråk hänger på tillgången av och skolstyrelsens prioritering av tecken-

85 http://www.kotus.fi/kielitieto/kielipolitiikka/kotimaisten_kielten_keskuksen_kielilautakunnat/viittomakielen_lautakunta (hämtat 28.4.2015)

86 Se: http://www.kotus.fi/kielitieto/kielipolitiikka/kotimaisten_kielten_keskuksen_kielilautakunnat/viittomakielen_lautakunta/poytakirja-arkisto (hämtat 28.4.2015)

87 <http://extranet.pedersore.fi/yes/index.html> (hämtat 29.4.2015)

och teckenspråkskunnig personal. Ifall nyckelpersoner i personalen försvinner, försvinner därmed också den tecknande och framför allt teckenspråkiga miljön som skolan och daghemmet stundvis erbjuder.

7.2.3 Sammanfattning och diskussion

Begreppet modersmål är inte något självklart utan uppfattningen av begreppet påverkas och styrs, utöver den faktiska tillgången till språket, av det omgivande samhällets attityder. Med tanke på det finlandssvenska teckenspråkets erkännande som modersmål i det finländska samhället står utvecklingen fortsättningsvis i barnaskor även, om riktningen är rätt. Genom att lagtexter och myndigheter synliggör och erkänner språket, förändras också sakta men säkert attityderna och kunskapen om teckenspråk som språk och finlandssvenskt teckenspråk som modersmål. Att Befolkningsregistercentralen sedan 2008 möjliggjort registrering av finlandssvenskt teckenspråk som modersmål innebär därmed ett viktigt steg i rätt riktning. En miss som avslöjats i samband med kartläggningen är dock att Befolkningsregistercentralen inte statistiskt bokför registreringar av det finlandssvenska teckenspråket trots att språket har en egen officiell språkkodsstandard. Detta osynliggör möjliga registreringar av finlandssvenskt teckenspråk som modersmål.

Med tanke på tillgången av ett språk som modersmål är miljöer där språket används väldigt centrala. För finlandssvenska teckenspråkiga är miljöerna där språket skulle användas väldigt få. Positivt är dock att bland annat den tekniska utvecklingen berett mark för nya miljöer och också nya sätt att bevara och föra vidare språket. Samtidigt har också synliggörandet av både finskt och finlandssvenskt teckenspråk under det senaste decenniet haft ett positivt inflytande på språkets status vilket bland annat synliggörs i att Teckenspråksnämnden sedan 2012, äntligen också fått finlandssvenska teckenspråkiga representanter.

Vid sidan om samhällets ansvar ligger dock den slutgiltiga makten över språket i språkanvändarnas egna händer. Med tanke på språkets framtid är det därmed mycket centralt att språkanvändarna själva blir språkligt medvetna och aktivt både vill och väljer att använda sitt språk. I samband med kartläggningen har det framgått att språkligt medvetna språkbrukare dock stundvis upplever det som väldigt tärande att ständigt vara tvungna att motivera och förklara rätten till och behovet av det egna språket. Att gruppen finlandssvenska teckenspråkiga är så utspridd gör också att många känner sig relativt ensamma i sin kamp om språkliga och mänskliga rättigheter vilket naturligtvis ytterligare gör situationen mer utmanande. En språkbrukare som återflyttat från Sverige, beskrev vardagen som stundvis så kvävande att hen måste åka till Sverige "för att andas" och få nya krafter för att fortsätta kämpa. En annan språkbrukare uppgav att viljan att kämpa för språket går i vågor och att man efter alla dessa år av kamp kan känna sig helt utpumpad för att sedan plötsligt få nya krafter i ilskan över konstanta orättvisor. Uppenbart är i alla fall att viljan att kämpa för det finlandssvenska teckenspråket bland dagens språkanvändare finns, även om den ibland kan ta sig en törn av utmattning. Ett exempel på viljan till språklig sammanhållning visar bland annat Teatteri Tottis aktuella pjäs *Den sista blomman*⁸⁸ som realiserats av finlandssvenska döva (och döva med finlandssvensk bakgrund) och som dragit stor publik i både Finland och Sverige. Dylika kulturella inslag bör inte underskattas i deras kraft att förena och stärka den språkliga identiteten genom att bland annat erbjuda en språklig miljö.

88 Se: <http://www.teatteritotti.fi/portfolio-view/den-sista-blomman-viimeinen-kukka/> (hämtat 29.4.2015)

8 Behov av fortsatt kartläggning och forskning

Inom ramarna för denna kartläggning har det enbart funnits möjlighet till att utreda och beskriva en del av realiteterna för dagens finlandssvenska teckenspråkiga. Behovet av fortsatt kartläggning är därmed stort. Till särskilt relevanta faktorer att utreda hör att mer ingående klargöra antalet olika typer språkbrukare, samt deras spridning och åldersfördelning. Som beskrivs i kapitel 5 omfattar denna rapport enbart en kartläggning av antalet döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland. Men språkanvändare som det fortsättningsvis saknas exaktare information om är bland annat hörande barn till döva finlandssvenska teckenspråkiga föräldrar, syskon till döva finlandssvenska teckenspråkiga personer samt döva och hörande finlandssvenska teckenspråkiga personer bosatta i Sverige. Utöver nämnda grupper som med stor sannolikhet tillägnat sig finlandssvenskt teckenspråk som modersmål eller första språk, utgör därtill personer som lärt sig språket som andra eller främmande språk också viktiga språkbärare. För att få en realistisk bild av språkets verkliga variation, vitalitet och resurser borde exaktare uppgifter samlas in om alla dessa grupper. En viktig insats med tanke på att stärka språket vore därtill att nå ut till nya, så kallade potentiella språkanvändare (se kapitel 5.4) men för att hitta och nå ut till dessa krävs ytterligare efterforskningar och resurser.

Att kartlägga de olika typerna av språkanvändare är nödvändigt både för att göra en realistisk situationsbedömning och därmed rikta de vitaliserande åtgärderna rätt, men framför allt också för att identifiera språkanvändarna med tanke på framtida forskning. Denna rapport visar att behovet av forskning i det finlandssvenska teckenspråket är skriande, vilket inte enbart tar sig i uttryck i den allmänna okunskapen om finlandssvenskt teckenspråk och i bristen på språkliga referensramar (se kapitel 6) men också i språkanvändarnas behov av ett enhetligare språk. Men för att stärka och förenhetliga språket, bland annat genom undervisning, krävs inledningsvis kännedom om dagens olika språkanvändares faktiska språkanvändning i all dess variationsrikedom. För det finlandssvenska teckenspråkets del är behovet av språkdokumentation och forskning särskilt akut eftersom majoriteten språkanvändare som gruppen internt identifierar som finlandssvenska teckenspråkiga, i dag tillhör en äldre generation som snart kommer att försvinna. Ifall deras språkbruk inte omgående studeras närmare finns det risk för att det försvinner odokumenterat och därmed blir otillgängligt för kommande generationer. Av denna orsak vore det också av högsta relevans att yngre (däribland även potentiella språkbrukare) och äldre språkbrukare snarast kom i kontakt med varandra.

Utöver att dagens varierade finlandssvenska teckenspråk bör dokumenteras och studeras måste forskningsresurser också tillägnas dokumenterat material som redan finns insamlat. I samband med att forskningsprojektet som resulterade i *Se vårt språk*-ordboks materialet genomfördes 1998-2002, dokumenterade Karin Hoyer och Karin Kronlund-Saarikoski bland annat samtal mellan finlandssvenska teckenspråkiga på videofilmer⁸⁹ som i brist på resurser fortsättningsvis står orörda i Finlands Dövas Förbunds arkiv. Framför allt med tanke på jämförande språkstudier av hur det finlandssvenska teckenspråket utvecklats och förändrats över tid, är detta orörda material ovärderligt. Ifall materialet glöms bort och aldrig studeras finns det däremot risk för att det går förlorat eller med tiden blir otillgängligt i och med ett föråldrat format.

För att systematisk forskning ska bedrivas är en förutsättning dock att en instans tilldelas nödvändiga resurser för att ta huvudansvar för forskning i det finlandssvenska teckenspråket. Kartläggning av språkgruppen och studier i språket ökar förutsättningarna till aktuell och exakt undervisning i språket vilket i sin tur möjliggör en mer förenhetligad språkform. Den ökade kunskap om språket som forskning skulle medföra, både bland allmänheten och bland språkbrukarna själva, innebär i sig en nödvändig språklig statusförhöjning med tanke på språkanvändarna tilltro till sitt eget språk som modersmål. Utan samhällets acceptans och stöd för språket sinar i längden också språkanvändarnas krafter att kämpa för det som tillhör dem.

⁸⁹ Sammanlagt rör det sig om 31 digitala inspelningar på 20-60 minuter var, varav sammanlagt 26 stycken (dvs. 18,5 timmar) får användas för forskning.

9 Förslag till åtgärder

För att stärka det finlandssvenska teckenspråket krävs akuta åtgärder. Dessa åtgärder måste både stärka själva språket, men också trygga språkanvändarnas språkliga rättigheter och tillgång till modersmål. Den tudelade fokusen på både *språket och språkanvändaren* är av högsta relevans eftersom inget språk kan existera utan språkanvändare samtidigt som ingen kan föra vidare ett språk den inte får tillgång till. Detta är viktigt att hålla i åtanke även om språket och språkanvändaren i praktiken är tätt sammanbundna och en åtgärd som stärker själva språket också gagnar språkanvändaren och vice versa.

Med tanke på åtgärder bör det också påpekas att inget behov ”existerar i vakuum” utan olika stödjande insatser samverkar, stöder och påverkar varandra. Som det framgår av rapporten är exempelvis behovet av undervisning i det finlandssvenska teckenspråket stort både med tanke på språkanvändarnas tillgång till modersmål och med tanke på teckenspråkstolkarnas språkkunskap och språkliga referensramar. Adekvat undervisning kan dock inte ges utan kunskap i och om språket (behov av forskning!) och inte heller utan undervisningspersonal (behov av utbildning av språkanvändare som kan undervisa i det egna språket!). Ifall grundläggande kunskap om språket och språkanvändarna saknas är det i sin tur omöjligt att uppfylla språkanvändarnas mänskliga rättigheter (till exempel genom tillgång till tolkar med faktiska språkkunskaper). Inget av detta kan dock uppnås ifall samhället saknar den kunskap och vilja som stödåtgärderna inledningsvis förutsätter.

Samhällets intresse för att stödja språket och språkanvändarna är direkt sammanlänkat med språkets status i samhället. Statusen kan bland annat avläsas i lagstiftning och förordningar (eller bristen på dessa) som berör språket och språkanvändarna. Ett tecken på en positiv utveckling för det finlandssvenska teckenspråkets status i samhället utgör den nyinstiftade *Teckenspråkslagen (359/2015)* som uppmärksammar det finlandssvenska teckenspråket som eget språk. Parallellt med *Diskrimineringslagen (1325/2014)* och den kommande ratificeringen av *FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*, ålägger teckenspråkslagen myndigheter ett större ansvar för att i praktiken trygga finlandssvenska teckenspråkigas rättigheter. Mot denna bakgrund uppmärksammar arbetsgruppen för kartläggningen i detta kapitel konkreta åtgärder som vi ser som särskilt relevanta för att trygga mänskliga och språkliga rättigheter, samt garantera det egna språkets fortlevnad för finlandssvenska teckenspråkiga. Åtgärderna är fördelade under de fyra områdena: forskning, tolkning, språktillgång och språket i samhället.

FORSKNING

En forskningsinstans måste utses och tilldelas nödvändiga resurser för att bedriva systematisk forskning i språket.

Inom ramarna för forskning bör bland annat:

- diverse språkanvändare i Finland och Sverige kartläggas och deras faktiska aktuella språkbruk dokumenteras och undersökas
- den äldre generationen språkanvändares språkbruk dokumenteras och bevaras
- tidigare insamlat material undersökas
- resurser tillägnas lexikografiskt arbete och språkvård i språket
- undervisningsmaterial skapas

TOLKNING

Enligt *Lag om tolkningstjänst för handikappade personer (2010/133)*, paragraf 10, ska ”serviceanvändarens önskemål, åsikter, fördel och individuella behov samt modersmål och kulturella bakgrund beaktas” när tolkningstjänst ordnas. Likaså förpliktigar diskrimineringslagen till att främja likabehandling samt förbjuder diskriminering på grund av bland annat språk, hälsotillstånd och funktionsnedsättning (paragraf 8). För att finlandssvenska teckenspråkigas rättigheter ska uppfyllas vid anordnandet av tolk, krävs en mängd åtgärder som förbättrar den finlandssvenska tolksituationen.

Grundförutsättningar för att förbättra situationen utgör bland annat att:

- starta en utbildning för finlandssvenska teckenspråkstolkar, inom vilken
 - tolkarna får språkundervisning som ger faktiska språkkunskaper och referensramar för språklig bedömning
 - tolkarna ges praktisk övning i att tolka mellan olika språkpar i olika riktningar (t.ex. också färdigheter att tolka mellan finlandssvenskt teckenspråk och finska samt finskt teckenspråk och svenska).
- yrkesverksamma finlandssvenska tolkar utöver kunskaper i finlandssvenskt teckenspråk också förutsätts ha flytande kunskaper i svenska samt kunskaper i finska och finskt teckenspråk.
 - Språkkunskaperna i svenska måste bestyrkas/garanteras genom språkprov såvida språket inte utgör tolkens modersmål.
 - Innan en finlandssvensk tolkutbildning kommit igång måste Folkpensionsanstalten samarbeta med döva finlandssvenska teckenspråkiga för att bedöma tolkarnas kunskaper i finlandssvenskt teckenspråk (döva språkanvändare kan dock inte ta ställning till tolkarnas svensk kunskaper utan dessa förutsätter separat bedömning).
- administrativa missar i tolkförmedlingen rättas till och arbetsförhållandena för finlandssvenska teckenspråkstolkar förbättras.
 - Tolkprofilerna måste förnyas så att de motsvarar verkliga behov.
 - Informationsgången inom förmedlingen måste ses över så att resurser inte läggs på att skicka ”fel tolk på fel uppdrag”.
 - I alla ärenden relaterade till tolkningstjänst måste finlandssvenska teckenspråkiga garanteras service på sitt eget språk.
 - Kunskaper i svenska och finlandssvenskt teckenspråk får under inga omständigheter leda till olönsamma arbetsförhållanden för timavlönade tolkar.
 - Tolkarna måste ges lönetillägg för språkkunskaper och därtill ersättas för tolkningar som görs under särskilt krävande förhållanden (t.ex. i och med tolkbristen på finlandssvenskt håll).

SPRÅKTILLGÅNG

Finlandssvenska teckenspråkiga måste garanteras tillgång till sitt eget modersmål, både vad gäller språkundervisning och språkliga miljöer.

För att språktillgången ska tryggas krävs bland annat att:

- språkanvändarna ges tillgång till språkliga funktionsdomäner genom att

- äldre och yngre språkanvändare förenas under organiserade former (finansierade språkträffar) för att språket ska överföras mellan generationerna innan det är för sent
- grundläggande service och information (också lagar och förordningar som berör gruppen) garanteras på det egna språket.
- språkanvändare utbildas för att ge hemundervisning och modersmålsundervisning i språket.
 - Planering av utbildningen för finlandssvenska teckenspråksinstruktörer måste komma igång och finansiering för att genomföra utbildningen måste garanteras (denna utbildning utgör en grundförutsättning för att på sikt starta en utbildning för finlandssvenska teckenspråkstolkar).
 - Då undervisningspersonal finns måste språkundervisningen effektivteras genom distansundervisning (tekniska hjälpmedel), ambulering modersmåls lärare samt genom ökat samarbete mellan inblandade parter (språkanvändare, habiliteringspersonal, Ytteresse, Speres, föreningar).
- habiliteringspersonalen ges ökad kunskap om det finlandssvenska teckenspråket parallellt med att resurser inom habiliteringen avsätts för teckenspråksundervisning.

SPRÅKET I SAMHÄLLET

Samhällets intresse för att stödja en utsatt och internt splittrad språkminoritet, som de finlandssvenska teckenspråkiga utgör, är avgörande med tanke på språkets vitalitet.

Utöver ovannämnda förslag, är det därmed av högsta vikt att:

- myndigheter görs medvetna om sitt ansvar för det finlandssvenska teckenspråket och de finlandssvenska teckenspråkanvändarna. Dessa får inte negligeras eller osynliggöras. Därför är det också avgörande att:
 - Befolkningsregistercentralen korrigerar sin språkregistreringspraxis och börjar registrera finlandssvenskt teckenspråk med egen kod
 - myndigheter erbjuder service och information på finlandssvenskt teckenspråk
 - myndigheter bidrar till att sprida information om språkgruppen och dess behov till allmänheten
- tillgången till finlandssvenskt teckenspråk garanteras i såväl tidig habilitering och småbarnspedagogik som i grundläggande utbildning.
- situationen inom social- och hälsovårdsservicen utreds och att språkanvändarna tryggas service på sitt eget språk.
- finlandssvenskt teckenspråk både tillgänglig- och synliggörs i media genom exempelvis tv-nyheter och barnprogram på språket.
 - Enligt *Lag om Rundradion Ab* (1380/1993), paragraf 7, ska programverksamhet som bedrivs ”sörja för programutbud även för minoriteter” samt ”tillhandahålla tjänster på samiska, romani och teckenspråk” (med ”teckenspråk” avses enligt teckenspråkslagen det finska och det finlandssvenska teckenspråket). Finlandssvenska teckenspråkiga ska därmed garanteras tillgång till information på sitt eget språk. Därtill är mediasynlighet särskilt relevant eftersom den kan bidra till att förenhetliga språket, höja språkets status i samhället, öka allmänhetens kännedom om språkgruppen samt stödja språktillgången för yngre generationer.

Åtgärderna som ovan presenteras under områdena forskning, tolkning, språktillgång och språket i samhället, lyfter fram de mest akuta behoven för att trygga den fortsatta språktillgången för finlandssvenska teckenspråkiga. **En övergripande situationsbedömning och en exakt åtgärdsplanering kräver dock ett heltäckande revitaliseringsprogram för det finlandssvenska teckenspråket. Budgetering, planering och genomförande av ett revitaliseringsprogram framhålls därför slutligen som en inledande och övergripande åtgärd för att stärka det finlandssvenska teckenspråket.**

Litteraturförteckning

Ajanti, Carita, 2014: *Ehdottomasti tarvitaan enemmän ruotsinkielisiä tulkkeja – Selvitys ruotsin kieltä työssään käyttävistä viittomakielentulkeista ja kirjoitustulkeista keväällä 2014*. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Turku.

Bryman, Alan, 2011: *Samhällsvetenskapliga metoder*. [I översättning från original *Social research methods* av Björn Nilsson] Liber. Malmö.

Chromy, James R, 2008: "Snowball sampling". I: Paul J. Lavrakas (red.) *Encyclopedia of Survey Research Methods*. SAGE Publications, Inc. United States of America.

Dahl, Östen, 2000: *Språkets enhet och mångfald*. Studentlitteratur. Lund.

Dahl, Östen, 2008: "Älvdalska – eget språk eller värsting bland dialekter?" I: *Språktidningen*, december 2008. <http://spraktidningen.se/artiklar/2008/11/alvdalska-eget-sprak-eller-varsting-bland-dialekter> (hämtat 19.12.2014)

Ekström, Iwe & Westerlund, Rolf 2010: "Maria Lindberg – vår nya präst". I: *Dövas församlingsblad* 2/2010. S. 4–7.

Einarsson, Jan, 2009: *Språksociologi*. Studentlitteratur. Lund.

Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. 2005: *Projekt Lyktan 2003-2005 slutrapport*.

Folkpensionsanstalten 2013: Utlåtande med anledning av klagomål 18.11.2013. Svar på riksdagens justitieombudsmans begäran om utredning och utlåtande 1.10.2013.

Folkpensionsanstalten 2014: Suomenruotsalaisten viittomakielisten kuurojen tulkkauspalvelu 13.11.2014. Vastauskirje: Kuurojen Liitto ry:n kirje 28.10.2014.

Hedrén, Johan; Hoyer, Karin; Londen, Monica; Wenman, Lena; Westerholm, Håkan & Östman, Jan-Ola, 2005: "Finlandssvenska teckenspråkiga i dag". I: Östman, Jan-Ola (red.): *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk*. [Nordica Helsingiensia 4, Teckenspråksstudier 1] Nordica, Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet. S. 113–122.

Hoyer, Karin, 1998 (kompletterad 1999): *De finlandssvenska dövas situation i Finland i dag*. Opublicerad rapport. Finlands Dövas Förbund r.f.

Hoyer, Karin, 2000: *Variation i teckenspråk – en studie i släktskapsterminologi i teckenspråk hos finlandssvenska döva*. Avhandling pro gradu. Allmän lingvistik. Helsingfors universitet. [Publikationsserie L 4/2000, Finlands Dövas Förbund r.f.]

Hoyer, Karin & Kronlund-Saarikoski, Karin (red.) 2002: *Se vårt språk! – Näe kieleemme!* Finlandssvenskt teckenspråk 38 ordboksartiklar. Finlands Dövas Förbund r.f. & Forskningscentralen för de inhemska språken. Tummavuoren kirjapaino. Helsingfors.

Hoyer, Karin 2004a: «Det finlandssvenska teckenspråket av i dag». I: Østern, Anna-Lena & Heilä-Ylikallio, Ria (red.): *Språk som kultur – brytningar i tid och rum*. Vol. 1. Rapport från pedagogiska fakulteten vid Åbo Akademi Nr 11/2004. Multiprint. Vasa. S. 163–175.

Hoyer, Karin, 2004b: "The Sociolinguistic Situation of Finland-Swedish Deaf People and Their Language, Finland-Swedish Sign Language". I: Herreweghe, Mieke Van & Vermeerbergen, Myriam (red.): *To the Lexicon*

and Beyond: Sociolinguistics in European Deaf Communities. Washington, D.C.: Gallaudet University Press. S. 3–23.

Hoyer, Karin 2005: ””Vi kallade dem Borgåtecken”. Det finlandssvenska teckenspråket i går och i dag”. I: Östman, Jan-Ola (red.): *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk*. [Nordica Helsingiensia 4, Teckenspråksstudier 1] Nordica, Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet. S. 21–80.

Hoyer, Karin, 2010: ”Normering av de tecknade språken i Finland – en historisk tillbakablick”. I: Jarvard, Pia (red.): *Sprog i Norden 2010. Tema: Sprognormering og tegnsprog*. Nordisk Sprogkoordination og forfatterne. Nordisk Ministerråd. S. 65–80.

Hoyer, Karin, 2011: ”Teckenspråkgemenskap och dövsamhälle – nya termer”. I: *Dövas tidskrift* 4/2011:41–42.

Hoyer, Karin 2012: *Dokumentation och beskrivning som språkplanering – perspektiv från arbete med tre tecknade minoritetsspråk*. [Nordica Helsingiensia 29] Nordica. Finska, finskugriska och nordiska institutionen. Unigrafia. Helsingfors universitet.

Hoyer, Karin 2013: ”Suomenruotsalainen viittomakieli – attritiosta ahdinkoon”. I: Granqvist, Kimmo & Rainò, Päivi (red.): *Rapautuva kieli. Kirjoituksia vähemmistökielten kulumisesta ja kadosta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Hansaprint Oy. Vantaa. S. 232–251.

Hyvärinen, Antti; Dietz, Aarno & Löppönen, Heikki 2011: ”Lasten kuulonkuntoutuksen polku”. I: *Läketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 2011;127(8):819–825. http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/arkisto?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&p_p_action=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&viewType=viewArticle&tunnus=duo99494 (hämtat 15.4.2015)

Jantunen, Tommi, 2001: *Suomalaisen viittomakielen synnystä, vakiintumisesta ja kuvaamisen periaatteista*. Pro gradu-tutkielma. Yleinen kielitiede. Helsingin yliopisto. [Julkaisusarja L 1/2001, Kuurojen Liitto ry]

Jantunen, Tommi (red.), 2010: *Näkökulmia viittomaan ja viittomistoon*. Jyväskylän yliopisto.

Jokinen, Markku, 2000: ”Kuurojen oma maailma – kuurous kielenä ja kulttuurina”. I: Malm, Anja (red.) *Viittomakieliset Suomessa*. Finn Lectura. Pieksämäki. S. 79–101.

Justitieministeriet, 2006: *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2006*. <http://oikeusministerio.fi/sv/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1198084778540.html>

Justitieministeriet, 2009: *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2009*. <http://oikeusministerio.fi/sv/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1236880953561.html>

Justitieministeriet 24/2011: *Teckenspråkigas språkliga rättigheter*. <http://oikeusministerio.fi/sv/index/julkaisut/julkaisuarkisto/242011viittomakielistenkielelliset oikeudet.html>

Justitieministeriet, 2013: *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2013*. http://oikeusministerio.fi/sv/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1371117791064/Files/VNn_kielikertomus_2013_svenska.pdf

Justitieministeriet 43/2014: *Betänkande av arbetsgruppen för beredningen av en teckenspråkslag*. <http://www.oikeusministerio.fi/sv/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1411039009003.html>

Kangas, Petri, 2014. Personlig kommunikation, 7.10, 14.10 och 15.10.2014.

Kiili, Johanna & Pollari, Kirsi (red.), 2012: *"Hei, kato mua!" Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä*. Lapsivaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:3. Finlands Dövas Förbund r.f. och Hörselskadade barns Föräldraförbund r.f. Helsingfors.

Kilpeläinen, Ilkka, 2012: "Harva on ilmoittanut äidinkielekseen viittomakielen". Yle uutiset. Inlägg publicerat 23.11.2012 kl. 14:49. http://yle.fi/uutiset/harva_on_ilmoittanut_aidinkielekseen_viittomakielen/6388961 (hämtat 22.4.2015)

Käld, Mia, 1993: *Studiemotivation och evaluering. Faktorer som påverkat studiemotivationen under teckenspråksutbildningen åren 1990-1993 vid Borgå folkhögskola*. Seminariearbete. Linjen för teckenspråkstolkare. Borgå folkhögskola.

Lappi, Päivi, 2000: "Viittomakielen lainsäädännöllinen asema". I: Malm, Anja (red.) *Viittomakieliset Suomessa*. Finn Lectura. Pieksämäki. S. 71–77.

Liikamaa, Arttu, 2014: *Kuulovammaiset ja viittomakielen käyttäjät Suomen koulutuspoliittisissa teksteissä*. Maisterintutkielma. Suomalainen viittomakieli. Jyväskylän yliopisto.

Lindberg, Maria, 2014. Personlig kommunikation, 13.10.2014.

Londen, Monica, 1992: *Döva barn och deras språk. Teckenspråkets betydelse för det döva barnets utveckling och undervisning*. Avhandling pro gradu. Pedagogik. Helsingfors universitet. [Publikationsserie L 3/1992, Dövas Förbund rf]

Londen, Monica, 2004: *Communicational and Educational Choices for Minorities within Minorities: The Case of the Finland-Swedish Deaf*. Research Report 193. Department of Education. Helsinki University Press.

Londen, Monica, 2005: "Hör man inte så hör man inte" Om att välja modersmål för sitt barn". I: Östman, Jan-Ola (red.): *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk*. [Nordica Helsingiensia 4, Teckenspråksstudier 1] Nordica, Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet. S. 81–112.

Lähteenmäki, Salla, 2013: "Kielenpuolustaja". I: *Dövas tidskrift* 1/2013. S. 9–11.

Malm, Anja & Östman, Jan-Ola, 2000: "Viittomakieliset ja heidän kielensä". I: Malm, Anja (red.): *Viittomakieliset Suomessa*. Finn Lectura. Pieksämäki. S. 9–32.

Martikainen, Liisa; Rainò, Päivi & Selin-Grönlund, Pirkko, 2014: *Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärä ja opetusjärjestelyt. Selvitys lukuvuoden 2013-14 tilanteesta*. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2014:11. Helsinki.

Martikainen, Liisa & Rainò, Päivi, 2014: *Sisäkorvaistutetta käyttävien lasten ja nuorten kuntoutus- ja tulkkauspalvelujen toteutuminen ja tarve tulevaisuudessa*. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 89/2014. Kelan tutkimusosasto. Tampere.

Merimaa, Erkki, 2009: *Selvitys erityiskoulujen ja sairaalaopetuksen asemasta, tehtävistä ja rahoituksesta kehittämishdotuksineen*. Opetusministeriö. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto. Yliopistopaino.

Nevalainen, Mervi, 2014. Personlig kommunikation, 27.10.2014.

Petitto, Laura Ann & Holowka, Sobhan, 2002: "Evaluating Attributions of Delay and Confusion in Young Bilinguals: Special Insights from Infants Acquiring a Signed and a Spoken Language". I: *Sign Language*

Studies 3(1):4–33.

Pynnönen, Sirpa, 2014: *Kuurot suomenruotsalaiset tulkkauspalvelun asiakkaina. Kokemuksia äidinkielen tulkkauspalvelun saatavuudesta*. Opinnäytetyö. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kuurojen Liitto ry. Helsinki.

Rissanen, Terhi, 1985: *Viittomakielen perusrakenne*. [Department of General Linguistics, Publications No. 12] University of Helsinki. S. 14.

Rainò, Päivi, 2000: ”Carl Oscar Malm – suomalaisen viittomakielen isä”. I: Malm, Anja (red.): *Viittomakieliset Suomessa*. Finn Lectura. Pieksämäki. S. 35–47.

Rainò, Päivi, 2004: *Henkilöviittomien synty ja kehitys suomalaisessa viittomakieliyhteisössä*. Kuurojen Liitto ry. Helsinki.

Salonen, Juhana & Savolainen, Leena, 2013: ”Mistä puusta viittomakielen lautakunta on veistetty?” I: *Dövas tidskrift* 4/2013. S. 9–11.

Seilola, Irja & Widberg-Palo, Maarit, 2012: ”Kuurot ja huonokuuloiset lapset Suomessa”. I: Kiili, Johanna & Pollari, Kirsi (red.), 2012: *”Hei, kato mua!” Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä*. Lapsivaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:3. Finlands Dövas Förbund r.f. och Hörselskadade barns Föräldraförbund r.f. Helsingfors. S. 24–33.

Skutnabb-Kangas, Tove, 1981: *Tvåspråkighet*. Liber Läromedel. Lund.

Slotte, Anna-Maria, 2008: *”Samförstånd när händerna fungerar” – tillgänglighet och delaktighet ur finlandssvenska teckenspråkiga dövas synvinkel*. Avhandling pro gradu. Samhällspolitiska institutionen. Helsingfors universitet.

Snellman, Charlotte, 2012: ”Glimtar från gångna år”. I: *Snäckan 1972-2012. Förskola/specialdaghem 30 år, Ytteresse daghem 40 år*. Korsholms Tryckeri. Korsholm. S. 16–21.

Språkpolitiskt program för teckenspråken i Finland, 2010. Finlands Dövas Förbund r.f. och Forskningscentralen för de inhemska språken. Multiprint. Vanda.
http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk17/Sprakpolitiskt_program_for_teckenspraken.pdf

Suksi, Markku, 2006: ”Reglering av teckenspråkigas rättigheter.” I: *JFT Juridiska Föreningens tidskrift* 1-2.

Wallvik, Birgitta, 1997: *... ett folk utan land...* Döva och hörselskadade barns stödförening r.f. (DHBS). Borgå.

Wallvik, Birgitta, 2005: *Du måste vara döv för att förstå. Finlandssvenska dövas fotspår i historien*. Österbottningen. Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. Helsingfors.

Westerlund, Gun-Britt 2014. Personlig kommunikation, Jakobstad 29.9.2014.

Widberg-Palo, Maarit, 2012: ”Hei, kato mua! Viittomakielisten ja viittomakieltä käyttävien lasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen Suomessa.” I: Kiili, Johanna & Pollari, Kirsi (red.), 2012: *”Hei, kato mua!” Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä*. Lapsivaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:3. Finlands Dövas Förbund r.f. och Hörselskadade barns Föräldraförbund r.f. Helsingfors. S. 47–79.

Östman, Jan-Ola, 2005: ”Om teckenspråk, teckenspråkiga och minoriteter”. I: Östman, Jan-Ola (red.): *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk*. [Nordica Helsingiensia 4, Teckenspråksstudier 1] Nordica, Institutionen för

nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet. S. 9–19.

Östman, Jan-Ola (red.) 2005: *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk*. [Nordica Helsingiensia 4, Teckenspråksstudier 1] Nordica, Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet.

Webbplatser

Dövas världsförbund

<http://wfdeaf.org/whoarewe> (hämtat 5.12.14)

Ethnologue – Languages of the World

<http://www.ethnologue.com/subgroups/deaf-sign-language> (hämtat 22.4.2015)

Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland

<http://sakasti.evl.fi/sacrista.nsf/sp?open&cid=Content228733> (hämtat 28.4.2015)

Evantia

<http://www.evantia.fi/fi/yritys/> (hämtat 2.3.2015)

Finlands Dövas Förbund r.f. (uppdaterade sin webbplats 18.5.2015)

<http://www.kl-deaf.fi/Page/529d87d8-3432-4ea9-bfa1-60de1971cce8.aspx> (hämtat 5.12.2014)

<http://www.kl-deaf.fi/Page/2672eba2-9a17-4d54-82d8-aa3eod8aaaao.aspx?announcementId=96of54ee-8b81-48b2-9801-d35dc5124213&groupId=5954f97e-20dd-4336-84a9-a17d05ec7afa> (hämtat 22.4.2015)

<http://www.kl-deaf.fi/fi-FI/uutiset/uutinen/?announcementId=e9f5933f-f2d2-4495-849a-0ef568dafa61&groupId=1ce45fc2-06ff-4d19-924c-67939a0bd93c> (hämtat 23.4.2015)

Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.

<http://www.dova.fi/verksamhet/styrelse> (hämtat 18.2.2015)

Finlex – Elektronisk författningssamling (Regeringspropositioner)

<http://www.finlex.fi/sv/esitykset/he/1997/19970086> (hämtat 19.5.2015)

Folkpensionsanstalten

<http://www.kela.fi/web/sv/tolkningstjanster> (hämtat 19.1.2015)

http://www.kela.fi/web/sv/tolkningstjanster_sok-ratt-till-tolkningstjanst (hämtat 26.2.2015)

http://www.kela.fi/documents/10180/1169666/TU52r_W+13.11.13.pdf/3af5a066-3678-4482-9f66-dbob173ac6d6 (hämtat 26.2.2015)

<http://www.kela.fi/web/sv/information-till-kommunerna> (hämtat 2.3.2015)

<http://www.kela.fi/valitut-palveluntuottajat> (hämtat 2.3.2015)

http://www.kela.fi/web/sv/tolkningstjanster_bestall-en-tolk (hämtat 2.3.2015)

Institutet för de inhemska språken

http://www.kotus.fi/kielitieto/kielipolitiikka/kotimaisten_kielten_keskuksen_kielilautakunnat/viittomakielen_lautakunta/poytakirja-arkisto (hämtat 13.5.2015)

http://www.kotus.fi/kielitieto/kielipolitiikka/kotimaisten_kielten_keskuksen_kielilautakunnat/viittomakielen_lautakunta (hämtat 28.4.2015)

Justitieministeriet

<http://oikeusministerio.fi/sv/index/ministeriet/delegationerochnamnder/delegationenforsprakarenden.html> (hämtat 18.5.2015)

<http://www.oikeusministerio.fi/sv/index/aktuellt/tiedotteet/2015/04/viittomakielistenoikeuksiaedistavaviittomakielilakivoimaantoukokuunalusta.html> (hämtat 29.4.2015)

Magistraten

<http://www.maistraatti.fi/sv/Tjanster/namnarenden/Basuppgifter/#> (hämtat 22.4.2015)

Migrationsverket

http://www.migri.fi/for_media/meddelanden/pressmeddelanden/pressmeddelanden/1/0/medborgarskapslagen_forandras_1_9_2011_14578 (hämtat 5.1.2015)

Riksdagen

<http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/vex3000.sh?kaanna=ru&TUNNISTE=he+294/2014> (hämtat 30.3.2015)

Social- och hälsovårdsministeriet

<http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/-/view/1489697#fi> (hämtat 15.4.2015)

Statsbudgeten 2015

<http://budjetti.vm.fi/indox/download.jsp?lang=sv&file=/2015/taet/hallituksenEsitysRuotsi/YksityiskohtaisetPerustelut/29/29.pdf> (hämtat 12.5.2015)

Suomi.fi

http://www.suomi.fi/suomifi/svenska/e-tjanster/blanketter/maist_vrk_kieli_1/index.html (hämtat 22.4.2015)

Svenska hörsselförbundet r.f.

<http://www.horsel.fi/Site/Data/173/Files/h%C3%B6rselinfo/Kokleaimplantat%20och%20benf%C3%B6rankrat%20implantat.pdf> (hämtat 14.4.2015)

Teatteri Totti

<http://www.teatteritotti.fi/portfolio-view/den-sista-blomman-viimeinen-kukka/> (hämtat 29.4.2015)

Undervisnings- och kulturministeriet

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/tyk_avustukset/myonnetyt_avustukset/2015_Vammaisyhteisojen_kulttuuritoiminta_ja_kulttuurin_saavutettavuuden_edistaminen_www.pdf (hämtat 27.4.2015)

University of Central Lancashire (Uclan)

http://www.uclan.ac.uk/research/explore/projects/sign_languages_in_unesco_atlas_of_world_languages_in_danger.php (hämtat 19.1.2015)

Utbildningsstyrelsen

http://www.oph.fi/lagar_och_anvisningar/laroplans_och_examensgrunder (hämtat 21.4.2015)

Utveckling av lärmiljön för döva och hörselskadade

<http://extranet.pedersore.fi/yes/index.html> (hämtat 29.4.2015).

Lagar

Diskrimineringslag 1325/2014

<http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2014/20141325>

Finlands grundlag 731/1999, paragraf 17

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731>

Lag om grundläggande utbildning 628/1998

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980628>

Lag om Institutet för de inhemska språken 1403/2011

<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2011/20111403>

Lag om service och stöd på grund av handikapp 380/1987

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1987/19870380>

Lag om Rundradion Ab 1380/1993

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1993/19931380>

Lag om tolkningstjänst för handikappade personer 133/2010

<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2010/20100133>

Medborgarskapslag 359/2003, paragraf 13

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2003/20030359>

Teckenspråkslag 359/2015

<http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2015/20150359>

Bilagor

Bilaga 1: Förfrågan till serviceproducenter

Skickat: Wed, 12 Nov 2014 10:20:02 +0200

Ämne: Kartoitus viittomakielitulkkien kielitaidoista/Kartläggning av teckenspråkstolkarnas språkkunskaper

Hei,

Finlandssvenska teckenspråkiga r.f:n, eli suomenruotsalaisten viittomakielisten yhdistyksen palkkaamana, teen kartoitusta suomenruotsalaisesta viittomakielestä ja suomenruotsalaisen viittomakielen kielenkäyttäjien nykytilanteesta. Kartoituksen yhtenä tavoitteena on saada selville tarkka lukumäärä viittomakielen tulkeista, jotka hallitsevat sekä suomenruotsalaista viittomakieltä että ruotsia. Siksi pyydän teitä vastaamaan viimeistään 21.11, alla oleviin kysymyksiin tulkkausyrityksenne kohdalta:

Montako viittomakielentulkkia työskentelee yrityksessänne?

Kuinka monta yrityksessänne toimivaa viittomakielentulkkia ovat tulkkiprofilissaan merkinneet hallitsevansa:

a) Ruotsia?

b) Sekä ruotsia että suomenruotsalaista viittomakieltä?

Edeltävät kysymykset ovat lähetetty kaikille Kansaneläkelaitokselle tulkausta tarjoaville tulkkausyrityksille (<http://www.kela.fi/valitut-palveluntuottajat>). Vastauksenne pyydän lähettämään viimeistään perjantaina 21.11., sähköpostitse osoitteeseen maria.andersson@dova.fi.

Kiitos etukäteen!

Yhteistyöterveisin,

Maria Andersson

—

FM, Projektforskare

Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.

Hej,

jag är anställd av Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. för att göra en kartläggning av det finlandssvenska teckenspråket och språkanvändarnas situation i dag. Ett av kartläggningens syften är att få exaktare uppgifter om det faktiska antalet aktiva teckenspråkstolkare som behärskar både finlandssvenskt teckenspråk och svenska. Därför ber jag dig/er vänligen, senast 21.11, svara på följande frågor med tanke på ditt/ert tolkföretag:

Hur många teckenspråkstolkare jobbar i ditt/ert företag?

Hur många av företagets teckenspråkstolkare har i sin tolkprofil angett sig behärskas:

a) Svenska?

b) Både svenska och finlandssvenskt teckenspråk?

Ovanstående frågor har sänts till alla tolkföretag som anlitas av Folkpensionsanstalten (<http://www.kela.fi/valitut-palveluntuottajat>). Jag ber dig/er besvara frågorna per e-post på adressen maria.andersson@dova.fi senast fredag 21.11.

Tack på förhand!

I hopp om samarbete,

Maria Andersson

—

FM, Projektforskare

Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.

Bilaga 2: Svensk-finsk ordlista, begrepp i döv världen

den som använder teckenspråk	viittomakieltä käyttävä
döv	kuuro
dövblind	kuurosokea
dövförening	kuurojen yhdistys
dövgemenskap	kuurojen yhteisö
dövkultur	kuurojen kulttuuri
dövsamhälle	kuurojen yhteisö
dövskola	kuurojen koulu
dövstum (äld.)	kuuromykkä (vanh.)
coda, CODA (eng. Child Of Deaf Adult), hörande barn till döva föräldrar	coda, CODA kuurojen vanhempien kuuleva lapsi
eget språk	oma kieli
Finlands Dövas Förbund	Kuurojen Liitto
finlandssvenskt teckenspråk	suomenruotsalainen viittomakieli
finlandssvensk teckenspråksinstruktör	suomenruotsalaisen viittomakielen asiantuntijaohjaaja
föreningsinstruktör	järjestöohjaaja
habilitering	kuntoutus
habiliteringshandledare/hemvägledare	kuntoutusohjaaja
habiliteringssekreterare	kuntoutussihteeri
handalfabet	sormiaakkoset
hörselskadad	kuulovammainen
kokleaimplantat (eng. CI, Cochlear Implant)	sisäkorvaistute
oralism	oralismi/puhemenetelmä
persontecken	viittomanimi
stödtecken/tecken som stöd tss	tukiviittomat
teckenspråk i taktil form	taktiili vittominen
teckenspråkig	viittomakielinen
teckenspråksaktör	viittoja
teckenspråksanvändare	viittomakieltä käyttävä
teckenspråksgemenskap	viittomakielinen yhteisö
tecknat tal	viitottu puhe

Bilaga 3: Nedslag i finlandssvenska teckenspråkigas historia

- 1846 Borgå dövskola grundas
- 1863 Jakobstad dövskola grundas
- 1932 Jakobstad dövskola läggs ner
- 1979 Döva och hörselskadade barns stödförening r.f. (DHBS) grundas
- 1979 Specialdaghemmet Snäckan (Ytteresse) börjar erbjuda specialundervisning för döva och hörselskadade barn
- 1980 *Dövas församlingsblad* grundas
- 1981 Tillsättning av svensk arbetsgrupp vid Finlands Dövas Förbund (som följd av den första skolträffen i Borgå 1980 med ca 170 deltagare)
- 1990-1993 Finlandssvensk tolkutbildning vid Borgå folkhögskola
- 1991 Borgå stift instiftar tjänst för svensk dövpräst
- 1993 Borgå dövskola läggs ner
- 1995 Grundlagsförändring, paragraf 17
- 1997 Pedersöre kommun får förhöjt statsbidrag för att inleda undervisning av döva och hörselskadade grundskolelever vid Ytteresse skola
- 1997-2001 Kulturseminarier om svenska döva i Finland (1997, 1999 och 2001)
- 1998-2002 Det första forskningsprojektet i finlandssvenskt teckenspråk genomförs (språket dokumenteras systematiskt med inspelade intervjuer)
- 2002 *Se vårt språk! Näe kielemme! Finlandssvenskt teckenspråk 38 ordboksartiklar* utkommer
- 2002 Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. grundas
- 2004 Monica Londen disputerar på doktorsavhandling *Communicational and Educational Choices for Minorities within Minorities: The Case of the Finland-Swedish Deaf*
- 2004 Föreningen Teckenspråkiga Finlandssvenskar i Sverige grundas
- 2004 Teckenspråk läggs till i *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen*
- 2005 Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. ger utlåtande om språket till Justitieministeriet (och gör uppskattning om antalet finlandssvenska teckenspråkiga)
- 2005 Birgitta Wallviks bok *Du måste vara döv för att förstå. Finlandssvenska dövas fotspår i historien* utkommer
- 2006 *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2006*
- 2009 *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2009*
- 2009-2012 Översättning av kyrkliga förrättningar till finlandssvenskt teckenspråk

- 2010 Språkpolitiskt program för teckenspråken i Finland publiceras
- 2011 Justitieministeriets rapport: *Teckenspråkigas språkliga rättigheter*
- 2011 Ändring i medborgarskapslag
- 2012 Finlandssvenska teckenspråkiga representanter i Språkinstitutets teckenspråksnämnd
- 2012 Karin Hoyer disputerar på doktorsavhandlingen *Dokumentation och beskrivning som språkplanering – perspektiv från arbete med tre tecknade minoritetsspråk.*
- 2013 Korpus- och SignWiki-arbete i finlandssvenskt teckenspråk inleds vid Finlands Dövas Förbund
- 2013 *Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2013*
- 2013 Finlandssvenskt teckenspråk läggs till på listan över hotade teckenspråk enligt Unescos kriterier.
- 2014 Finlands Dövas Förbund anställer en koordinator för finlandssvenskt teckenspråk på deltid
- 2014 Riksdagens nätverk för teckenspråken i Finland instiftas
- 2014 *Betänkande av arbetsgruppen för beredningen av en teckenspråkslag*
- 2014 Regeringen beviljar ett statsbidrag på 250 000 euro för revitalisering av det finlandssvenska teckenspråket
- 2015 *Suvi* – nätordbok i finlandssvenskt teckenspråk lanseras
- 2015 Justitieministern föreslår samarbetsgrupp för teckenspråksfrågor
- 2015 Teckenspråkslagen godkänns (12.3) och träder i kraft (1.5)

Bilaga 4: Forskning och litteratur i/om finlandssvenskt teckenspråk och finlandssvenska teckenspråkiga

- Ajanti, Carita, 2014: *Ehdottomasti tarvitaan enemmän ruotsinkielisiä tulkkeja – Selvitys ruotsin kieltä työssään käyttävistä viittomakielentulkeista ja kirjoitustulkeista keväällä 2014*. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Turku.
- Alanne, Kaisa & Hoyer, Karin, 2008: *Teckenspråkens och teckenspråkigas ställning i Norden 2008*. Finlands Dövas Förbund r.f. och Forskningscentralen för de inhemska språken. http://www.kotus.fi/files/1987/Teckensprakens_stallning_i_Norden.pdf
- Derhokasian, Jenny, 1999: *Tolkning åt finlandssvenska döva*. Slutarbete. Teckenspråkslinjen. Pohjois-Savon Kansanopisto.
- Hoyer, Karin, 2000: *Variation i teckenspråk – en studie i släktskapsterminologi i teckenspråk hos finlandssvenska döva*. Avhandling pro gradu. Allmän lingvistik. Helsingfors universitet. [Publikationsserie L 4/2000, Finlands Dövas Förbund r.f.]
- Hoyer, Karin, 2000: "Vähemmistö vähemmistöissä: suomenruotsalaiset kuurot ja heidän viittomakielensä". I: Malm, Anja (red.): *Viittomakieliset Suomessa*. Finn Lectura. Pieksämäki. S. 205–215.
- Hoyer, Karin & Kronlund-Saarikoski, Karin (red.), 2002: *Se vårt språk! – Näe kieleemme! Finlandssvenskt teckenspråk 38 ordboksartiklar*. Finlands Dövas Förbund r.f. & Forskningscentralen för de inhemska språken. Tummavuoren kirjapaino. Helsingfors.
- Hoyer, Karin, 2002: "Det finlandssvenska teckenspråket – ett av våra minsta minoritetsspråk". *Språkbruk* 2002 (3). S. 4–7. <http://www.sprakbruk.fi/index.php?mid=2&pid=13&aid=2573>
- Hoyer, Karin, 2004: "Det finlandssvenska teckenspråket av i dag". I: Østern, Anna-Lena & Heilä-Ylikallio, Ria (red.): *Språk som kultur – brytningar i tid och rum*. Vol. 1. Rapport från pedagogiska fakulteten vid Åbo Akademi Nr 11/2004. Multiprint. Vasa. S. 163–175.
- Hoyer, Karin, 2010: "Viittomakielten sanakirjatyö: kielen dokumentoinnin, kuvauksen ja standardisoinnin polttopisteessä". I: Jantunen, Tommi (red.): *Näkökulmia viittoman ja viittomistoon*. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 5. Jyväskylän yliopisto. S. 115–137.
- Hoyer, Karin, 2010 "Normering av de tecknade språken i Finland – en historisk tillbakablick". I: Jarvard, Pia (red.): *Sprog i Norden 2010. Tema: Sprognormering og tegnsprog*. Nordisk Sprogkoordination og forfatterne. Nordisk Ministerråd. S. 65–80.
- Hoyer, Karin, 2012: "Viittomakieliset ja kaksikielisyys". I: Aunola, Ulla; Haaksilahti, Tiina; Laatikainen, Sari; Rainò, Päivi & Salonsaari, Maria-Elisa (red.): *Viiton ja ohjaan. Viittomakielen ohjaajan oppikirja*. Opetushallitus. Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere. S. 26–34.
- Hoyer, Karin, 2012: *Dokumentation och beskrivning som språkplanering – perspektiv från arbete med tre tecknade minoritetsspråk*. [Nordica Helsingensia 29] Nordica. Finska, finskugriska och nordiska institutionen. Unigrafia. Helsingfors universitet.
- Studie A: Hoyer, Karin, 2004: "The Sociolinguistic Situation of Finland-Swedish Deaf People and Their Language, Finland-Swedish Sign Language". I: Herreweghe, Mieke Van & Vermeerbergen, Myriam (red.): *To the Lexicon and Beyond: Sociolinguistics in European Deaf Communities*. Washington, D.C.: Gallaudet University Press. S. 3–23.

Studie B: Hoyer, Karin, 2005: ”Vi kallade dem Borgåtecken”. Det finlandssvenska teckenspråket i går och i dag”. I: Östman, Jan-Ola (red.): *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk*. [Nordica Helsingiensia 4, Teckenspråksstudier 1] Nordica, Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet. S. 21–80.

Studie D: Hoyer, Karin, under utgivning 2012a. ”Teckenspråk och datainsamling – metoder och utmaningar”. I: Londen, Monica & Östman, Jan-Ola (red.): *Med rätt att teckna*. 46 sidor. [Nordica Helsingiensia, Teckenspråksstudier 4] Nordica. Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet.

Hoyer, Karin, 2013: ”Suomenruotsalainen viittomakieli – attritiosta ahdinkoon”. I: Granqvist, Kimmo & Rainò, Päivi (red.) *Rapautuva kieli. Kirjoituksia vähemmistökielten kulumisesta ja kadosta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Hansaprint Oy. Vantaa. S. 232–251.

Hoyer, Karin; Londen, Monica & Östman, Jan-Ola (red.), 2006: *Teckenspråk: Sociala och historiska perspektiv*. [Nordica Helsingiensia 6] Nordica. Helsingfors universitet.

Käld, Mia, 1993: *Studiemotivation och evaluering. Faktorer som påverkat studiemotivationen under teckenspråksutbildningen åren 1990-1993 vid Borgå folkhögskola*. Seminariearbete. Linjen för teckenspråkstolkare. Borgå folkhögskola.

Londen, Monica, 1992: *Döva barn och deras språk. Teckenspråkets betydelse för det döva barnets utveckling och undervisning*. Avhandling pro gradu. Pedagogiska institutionen. Helsingfors universitet. [Publikationsserie L 3/1992, Dövas Förbund rf]

Londen, Monica, 2004: *Communicational and Educational Choices for Minorities within Minorities: The Case of the Finland-Swedish Deaf*. Research Report 193. Department of Education. Helsinki University Press.

Lönnholm, Oscar, 2011: *(O)lika?* Examensarbete. Yrkehögskolan Novia. Nykarleby.

Pynnönen, Sirpa, 2014: *Kuurot suomenruotsalaiset tulkkauspalvelun asiakkaina. Kokemuksia äidinkielen tulkkauspalvelun saatavuudesta*. Opinnäytetyö. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kuurojen Liitto ry. Helsinki.

Raitio, Suvi Maaria & Sillanpää, Maria, 2005: ”*Javisst har vi vår egen kultur*” *Suomenruotsalaisten kuurojen identiteetti*. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Turku.

Rissanen, Terhi, 1985: *Viittomkielen perusrakenne* [Department of General Linguistics, Publications No. 12] University of Helsinki. S. 14.

Savolainen, Leena, 2011: ”Suomen kaksi viittomakieltä.” I: *Kielikello* (3) 2011.

<http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=2403>

Siltaloppi, Satu, 2015: ”*Jagtittadeförväntat*” *Känsloutryckifinlandssvensktteckenspråk*. Kandidatavhandling. Nordiska språk. Finska, finskugriska och nordiska institutionen. Helsingfors universitet.

Slotte, Anna-Maria, 2008: ”*Samförstånd när händerna fungerar*” – *tillgänglighet och delaktighet ur finlandssvenska teckenspråkiga dövas synvinkel*. Avhandling pro gradu. Samhällspolitiska institutionen. Helsingfors universitet.

Slotte, Anna-Maria [doktorsavhandling under arbete]: *Teckenspråkiga livsberättelser av en minoritet i*

diaspora (arbetstitel). Socialt arbete. Helsingfors universitet.

Se blogg: <http://annamariaslotte.wordpress.com/>

Suksi, Markku, 2006: ”Reglering av teckenspråkigas rättigheter.” I: *JFT Juridiska Föreningens tidskrift* 1-2.

Språkpolitiskt program för teckenspråken i Finland, 2010. Finlands Dövas Förbund r.f. och Forskningscentralen för de inhemska språken. Multiprint. Vanda. http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk17/Sprakpolitiskt_program_for_teckenspraken.pdf

Wallvik, Birgitta, 1997: *...ett folk utan land...* Döva och hörselskadade barns stödförening r.f. (DHBS). Borgå.

Wallvik, Birgitta, 2005: *Du måste vara döv för att förstå. Finlandssvenska dövas fotspår i historien.* Österbottningen. Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. Helsingfors.

Östman, Jan-Ola (red.), 2005: *FinSSL - Finlandssvenskt teckenspråk.* [Nordica Helsingiensia 4] Nordica. Helsingfors universitet.

Finlandssvenska teckenspråkiga r.f:s projekt

- Projekt Lyktan 2003-05
- Projekt Kompetens 2006-08
- Signwebb projekt 2009-12
- VisualBridge Nyland projekt 2013-14 Handboken *Produktion av information på teckenspråk för myndigheter* tillgänglig på http://visualaccess.fi/wp-content/uploads/2014/02/ProduktionavinformationpateckensprakVBN_handbok2014.pdf

Opublicerade rapporter och dokument

Edlund, Brita, 1996: *Statistik över forna elever från Dövskolan i Borgå och barn under skolåldern.* Döva och hörselskadade barns stödförening.

Edlund, Brita, 1999: *Rapport om teckenspråkig undervisning för finlandssvenska döva barn.* På uppdrag av Det finlandssvenska specialpedagogiska resurscentret.

Edlund, Brita, 2004: *DHBS 25 år – en stor förening i en liten minoritet.* Historik. Döva och hörselskadade barns stödförening r.f. Helsingfors.

Hoyer, Karin, 1998 (kompletterad 1999): *De finlandssvenska dövas situation i Finland i dag.* Opublicerad rapport. Finlands Dövas Förbund r.f.

Hoyer, Karin, 2002: *Se vårt språk!* Slutrapport 31.5.2002.

Salminen, Riitta (red.), 1997: *Svenska dövas situation i Finland*, Seminarierapport.

Litteratur som delvis behandlar finlandssvenska teckenspråkiga

Hoyer, Karin, 2009: ”Teckenspråken och teckenspråkigas ställning i Norden”. I: *Språkbruk* (4) 2009. S. 4-7. http://www.sprakbruk.fi/media/sprakbruk_2009.4_artikel_2.pdf

- Jansson, Eva & Leppänen, Jenni, 2008: *Teckenhatten – Tukiviittomaoppimateriaalin käännös*. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Turku. http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Turku2008/Turku_Jansson_Leppanen_2008.pdf
- Jokinen, Markku (red.), 2000: *Viittomakielinen opettajakoulutus. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakoitihankkeen (OPEPRO) selvitys 7*. Opetushallitus. Helsinki. http://www.oph.fi/download/49112_viittomakielinen_opettajankoulutus.pdf
- Kiili, Johanna & Pollari, Kirsi (red), 2012: *”Hei, kato mua!” Vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä*. Lapsivaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:3. Finlands Dövas Förbund r.f. och Hörselskadade barns Föräldraförbund r.f. Helsingfors. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=5535297&name=DLFE-20222.pdf
- Martikainen, Liisa; Rainò, Päivi & Selin-Grönlund, Pirkko, 2014: *Kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden lukumäärä ja opetusjärjestelyt. Selvitys lukuvuoden 2013-14 tilanteesta*. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2014:11. Helsinki. http://www.oph.fi/julkaisut/2014/kuurojen_ja_viittomakielisten_oppilaiden_lukumaara_ja_opetusjarjestelyt
- Martikainen, Liisa & Rainò, Päivi, 2014: *Sisäkorvaistutetta käyttävien lasten ja nuorten kuntoutus- ja tulkkauspalvelujen toteutuminen ja tarve tulevaisuudessa*. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 89/2014. Kelan tutkimusosasto. Tampere.
- Savolainen, Leena, 2009: ”Viittomakielten kirjallistuminen Suomessa”. I: Ruppel, Klaas (toim.) 2009: *Omin sanoin. Kirjoituksia vähemmistökielten kirjallistumisesta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 6. S. 177–212. <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk6/>.
- Salmi, Eeva & Laakso, Mikko, 2005: *Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia*. Kuurojen Liitto ry. Helsinki.
- Thurén, Virpi & Widberg-Palo, Maarit, 2009: *Tulkkauspalvelut viittomakielisten asiakkaiden näkökulmasta*. Kuurojen Liitto ry, viittomakieliyksikkö. Helsinki.

Bilaga 5: Språkplan, version 6.0

Språkplanen är uppdaterad i samarbete mellan Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. (FST) och Finlands Dövas Förbund r.f. (FDF). Texten är skriven av specialsakkunnig Karin Hoyer vid FDF.

April 2015

SPRÅKPLAN FÖR FINLANDSSVENSKT TECKENSPRÅK

Version 6.0

Varför behövs det en språkplan?

- Det finlandssvenska teckenspråket är allvarligt hotat. En språkplan behövs för att kunna utvärdera målsättningen, överblicka helhetssituationen och koordinera olika språkstödande aktiviteter.

Vad vill man nå med språkplanen – vilka är målen?

- Långsiktigt mål:

Att hindra det finlandssvenska teckenspråket från att försvinna genom att revitalisera och främja språket och stödja språkbrukarnas språkliga och kulturella identitet och medvetenhet. Avsikten är att få ett ökat antal språkanvändningsdomäner samt att öka de nya språkanvändarnas antal.

- Mål på kort sikt – Om 5 år (2020):

1. Är de **finlandssvenska teckenspråkigas språkliga självmedvetenhet stark**. Språkbrukarna är språkligt och kulturellt medvetna om och kan motivera sina språkval, när de tecknar finlandssvenskt teckenspråk (fisv. tsp.) och när finskt teckenspråk (fi. tsp.). Språkbrukarna är medvetna om förhållandet mellan tecknade och talade/skrivna språk och motiverade att upprätthålla sitt eget teckenspråk.
2. **Har antalet språkbrukare ökat** (förstaspråksanvändare, de som har fisv. tsp. som andraspråk och främmandespråksanvändare)
3. Finns det en akademisk **instans på universitetsnivå som ansvarar för forskning och undervisning** i fisv. tsp. Dokumentation och beskrivning av

språket pågår, och det finns en språkkorpus som bl.a. fungerar som data för forskningen.

4. **Finns det utbildade finlandssvenska teckenspråksinstruktörer** som är kompetenta att undervisa i finlandssvenskt teckenspråk som andra eller som främmande språk. Dessa instruktörer fungerar som tolkutbildare, översättare för webben, undervisar i språket (bl.a. familjeundervisning) och verkar inom skolan (assistenter och språkstöd).
5. Innehåller **teckenspråkstolkutbildningen** i Finland undervisning i finlandssvenskt teckenspråk och tolkning i språket.
6. Är situationen inom **grundundervisningen för finlandssvenska teckenspråkiga avsevärt förbättrad** – jfr. utgångsläget med Utbildningsstyrelsens utredning (Selin-Grönlund & co 2014) – och språkbrukarna har också reella möjligheter till **vidareutbildning** i Finland.
7. Är användningen av finlandssvenskt teckenspråk mer utbredd (till nya domäner) och **möjligheten att använda språket har ökat**. Information på myndigheters webbplatser finns tillgänglig på fisv. tsp. i allt högre grad.
8. Finns **material och läromedel i fisv. tsp. att tillgå** (på nätet) – t.ex. material som kan användas som läromedel i språkundervisning och sagor för barn.
9. **Känner myndigheterna till det finlandssvenska teckenspråkets existens och teckenspråkigas språkliga rättigheter**. Även den finska teckenspråksgemenskapen är medveten och vill främja finlandssvenska teckenspråkigas rättigheter.

Planering och genomförande

En konkret strategi/ ett heltäckande revitaliseringsprogram behövs för att utreda svaren på frågorna som denna språkplan väcker: **Prioritet** – vad skall man börja med, vad är viktigast? **Vem gör vad?** **När** ska det göras – tidtabell? **Hur** skall det genomföras? **Vem** har helhetsansvaret? **Vem** genomför i praktiken? **Hur lösa** finansieringsfrågan?

- Finlandssvenska teckenspråkiga r.f. (FST) ansvarar för att följa upp denna språkplan och uppdaterar den på årlig basis i samband med FST:s årsmöte. Uppdateringen sker i samarbete med Finlands Dövas Förbund r.f. (FDF).
- FST har som representant för de finlandssvenska teckenspråkiga ansvaret för att följa upp språkets situation, men pga. att FST inte har egna fortlöpande resurser ligger mycket av ansvaret för de konkreta språkstödande aktiviteterna på FDF. Samarbetet mellan FST och FDF är speciellt viktigt när det handlar om att informera och hålla varandra uppdaterade om aktuella händelser.
- Staten har det yttersta ansvaret för att ett revitaliseringsprogram finansieras och att de finlandssvenska teckenspråkigas språkliga rättigheter tillgodoses i praktiken.

Relevanta aktörer och samarbetspartners för aktiviteterna i språkplanen (alfabetisk ordning)

- Döva och hörselskadade barns stödförening (DHBS) – medlemsförening i Hörselskadade barns föräldraförbund (HBFF)
- Finlands Dövas Förbund (FDF)
- Finlandssvenska teckenspråkiga (FST)
- Finlandssvenskt specialpedagogiskt resurscentrum (SPERES) – med hörselpedagoger som har kontakt till skolvärlden
- Föreningen Hörseltjänst
- Föreningen Teckenspråkiga Finlandssvenskar (FTF). Medlemsförening i Finlandssvenskarnas Riksförbund i Sverige (FRIS)
- Helsingfors universitet
- Humanistiska yrkeshögskolan (Humak)
- Hörselskadade i arbetslivet (HiA)
- Institutet för de inhemska språken: Språknämnden för finländska teckenspråk (Teckenspråknämnden)
- Jyväskylä universitet
- Kultur för alla
- Kyrkans central för det svenska arbetet (KCSA)
- Myndigheter (bl.a. statliga ministerier, kommunala institutioner) inom relevanta områden (språk, kultur och utbildning)
- Svenska YLE
- Sjukvårdsdistriktens hemvägledare i Svenskfinland
- Teatteri Totti
- Övriga dövföreningar i Finland med finlandssvenska teckenspråkiga medlemmar

<p><u>2012</u> Vad stod det i språkplanen (version 5)?</p>	<p><u>2012 => våren 2015</u> Vad har genomförts?</p>	<p><u>2015 =></u> Vad bör göras?</p>
<p>Utarbeta en konkret och detaljerad språkplan och heltäckande strategi för revitaliseringsarbetet</p>	<ul style="list-style-type: none"> • FST & FDF har idkat aktivt politiskt intressebevakningsarbete => <ul style="list-style-type: none"> ○ Teckenspråksseminarium 2014 och 2015 i riksdagens utrymmen ○ Grundandet av riksdagens nätverk för teckenspråken 2014 ○ Justitieministeriets samarbetsgrupp för teckenspråksfrågor tillsattes 2015 	<ul style="list-style-type: none"> • Det behövs resurser för att sammanställa den heltäckande strategin och för att genomföra de revitaliseringsåtgärder som krävs • Ta modell från andra grupper (samiska revitaliseringsprogram) • Sammankalla språkgemenskapen och samarbetsaktörer till idémöten (i södra Finland och i Österbotten)
<p>KARTLÄGGNING: Teckenspråkigas attityder och vilka resurser finns det – hur viktigt är det finlandssvenska teckenspråket?</p> <p>Ansöka om projektfinansiering</p> <ul style="list-style-type: none"> • Anställa en koordinator som håller i trådarna för språkplanen och projektet • Sammankalla en styrgrupp för det avgränsade projektet 	<ul style="list-style-type: none"> • UNESCOs frågeformulär sändes in sommaren 2013 => språket togs med i databasen över hotade teckenspråk (uppskattades som allvarligt hotat). http://www.uclan.ac.uk/research/explore/projects/sign_languages_in_unesco_atlas_of_world_languages_in_danger.php • FST:s kartläggningsprojekt (september 2014=>) med privat fondfinansiering <ul style="list-style-type: none"> ○ projektforskare och stödgrupp ○ Kartläggningen utreder: 1) antalet döva finlandssvenska teckenspråkiga och 2) det verkliga antalet tolkar som kan fälsv. tsp. och svenska. • Justitieministeriets samarbetsgrupp för teckenspråksfrågor tillsattes 2015 med bl.a. uppgift att utreda de finlandssvenska teckenspråksanvändarnas helhetssituation 	<ul style="list-style-type: none"> • Slutgiltig sammanställning av kartläggningsrapporten (forskare Maria Andersson) • Behövs garanterad finansiering för att genomföra JM:s föreslagna utredning – dvs. en fortsättning och uppföljning av den påbörjade kartläggningen • Vad som behövs kartläggas är bl.a: språkkunskaper, attityder, kulturella och mänskliga resurser (traditioner, kulturella evenemang, språkbrukare med specialkompetens), materialresurser (inspelningar med fälsv. tsp.), antalet hörande teckenspråksanvändare, antalet fälsv. teckenspråkiga i Sverige, etc.

<p>Öka finlandssvenska dövas medvetenhet om språk och kultur</p>	<ul style="list-style-type: none"> • FST:s regelbundna medlemsträffar: stöd för den egna identiteten och det egna teckenspråksbruket • Hösten 2013 Projektet VisualBridge: veckoslutskurs av typen "Lär känna ditt språk" med både fiv. och fi. tsp. deltagare • FDF:s kurser (sommaren 2012, 2013 och 2014) för fiv. teckenspråkiga har behandlat temat språk, kultur och identitet 	<ul style="list-style-type: none"> • Kurserna och de språkstödande aktiviteterna bör fortsätta (ett undervisningskoncept och ett materialpaket för "lär känna ditt språk"-kurser kunde utarbetas som en del av instruktörsutbildningen) • Med speciellt fokus på att trygga överföring av fiv. tsp. från den äldsta generationen till de yngre (någon form av mentorverksamhet på de ålderstigna fiv. teckenspråkigas villkor)
<p>Göra ett språkpolitiskt beslut (språkpolicy) = <i>teckna alltid finlandssvenskt teckenspråk!</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • "Finlandssvenska teckenspråkiga rum" (så som FST:s kontor och i andra sammanhang) • Inom Teckenspråksnämnden beslutade man att använda de två inhemska teckenspråken parallellt under mötena. De tre finlandssvenska medlemmarna och den svenska sekreteraren tecknar fiv. tsp. medan de övriga nämndmedlemmarna tecknar fi. tsp. 	<ul style="list-style-type: none"> • Denna diskussion bör fortgå inom den fiv. teckenspråksgemenskapen, för att gemenskapen skall stå bakom policyn • Information om denna policy (teckna alltid ditt eget språk) bör spridas till den finska teckenspråksgemenskapen, vilket främjar förståelse och flexibilitet
<p>Barnens tillgång till fiv. tsp. som överförare av språket</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Deltagande i aktiviteter ordnade av bl.a. DHBS (årlig familjeträff på Solsand i Jakobstad) • Deltagande i Hørseltjänsts årliga sommarläger • Deltagande i barnfest på Annegården, samarbete med Luckan och andra fiv. organisationer (2012, 2013, 2014) 	<ul style="list-style-type: none"> • Mer aktivt samarbete med organisationer som har kontakt till yngre generation (DHBS, SPERES, LapCI) • Starkare nätverk behövs (både sociala medier och face-to-face) och mentorverksamhet • Sådan verksamhet som är lockande för barn och unga (familjeträffar på fiv. tsp. – som främjar teckenspråksanvändning)

		<ul style="list-style-type: none"> • De utexaminerade instruktörerna har en viktig roll som språkmodeller och lärare av språket • Teckenspråkstolkar och sakkunniga som jobbar med döva barn och deras föräldrar borde få information om fivsv. tsp. • Behov av teckenspråkskunniga lärare och annan skolpersonal inom grundutbildningen
<p>Gör inventering i det videomaterial som finns på fivsv. tsp. och digitalisera för att publicera på webben</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Inventering av videomaterial påbörjad (både inom FST och FDF) • Den finlandssvenska teckenspråksnätdataboken Suvi (februari 2015). Det tecknade materialet baserar sig på Se vårt språk! Näe kielemme! materialet från 2002 	<ul style="list-style-type: none"> • Inventeringen bör systematiseras • Mer fivsv. tsp.materiel bör digitaliseras i publiceringssyfte. Obs! Frågan om samtycke och tillstånd till publicering
<p>Dokumentation och forskning i fivsv. tsp.</p> <p>Dokumentera språkanvändningen av i dag för att användas i undervisningssyfte</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ansökan om projekt under språkprogrammet vid Koneen Säätiö 	<ul style="list-style-type: none"> • Helsingfors universitet har uttryckligen ställt sig positiv till att ta ansvaret för forskning och undervisning i finlandssvenskt teckenspråk ifall universitetet blir tilldelat resurser • Finlands Dövas Förbunds Korpus- och SignWiki-projekt 2013–2015 (finssl.signwiki.org) • Jyväskylä universitet har planer på att också inbegripa fivsv. tsp. i sitt korpusmateriel 	<ul style="list-style-type: none"> • Reda ut finansieringsfrågan för att forskningen kunde påbörjas • Hitta resurser för att upprätthålla SignWikiverksamheten och tillägga språkligt materiel • Ordna ”berättarkvällar” som får spelas in
<p>Producera språkligt videomateriel för webben och utnyttja och utveckla de kanaler som finns (Teckeneko och webbTV)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • FST:s Teckeneko publicerar nyheter om aktuella händelser på fivsv. tsp. • FST:s VisualBridge Nyland (2013–2014) och Accolla-projekt (2013–2015) om tillgänglighet på det egna språket • Teckenspråksnämndens mötessammandrag tecknas för webbTV på fivsv. tsp. då en 	<ul style="list-style-type: none"> • Resurser behövs för fortsatt materielproduktion på nätet • Teckenspråkiga biblioteket behöver tilläggsresurser för att kunna fungera även på svenska • Moxio bör stabiliseras som företag

	<p>finlandssvensk nämndmedlem står i turen att teckna sammandraget</p> <ul style="list-style-type: none"> • I juni 2015 publicerar FDF sina nätsidor för första gången även på fisv. tsp. 	
<p>Undervisa fisv. tsp.</p> <p>Teckenspråkstolkutbildning i finlandssvenskt teckenspråk</p> <ul style="list-style-type: none"> • bör vara 4-språkig • även vidareutbildning för redan verksamma tolkar 	<ul style="list-style-type: none"> • Innehållsplanering av teckenspråksinstruktörsutbildningen (våren 2014) • Lobbying för statsfinansiering (2014) • 250 000 e statsbidrag beviljade för en konkret åtgärd: planering av utbildningen (2015) • Kulturutskottet & grundlagsutskottets betänkanden om teckenspråkslagen: resurser bör reserveras i statsbudgeten för 2016 för fortsättning 	<ul style="list-style-type: none"> • Humaks planerings- och forskningsprojekt • Start och genomförande av instruktörsutbildningen (2016–2017) • Under utbildningen utnyttjas ålderstigna fisv. teckenspråkiga som språkmodeller enligt Mästare-Lärling-modell ”levande ordböcker” • Efter att instruktörerna utexaminerats <ul style="list-style-type: none"> ○ kan tolkutbildning på svenska och finlandssvenskt teckenspråk starta (Humak) ○ kan språkundervisning med olika målgrupper (t.ex. hörande finlandssvenska familjer, finska döva och hörande teckenspråkiga) ske
<p>Information utåt: PR och publicitet om aktiviteterna</p> <ul style="list-style-type: none"> • behövs en (projekt)koordinator för att genomföra effektivt 	<ul style="list-style-type: none"> • Information till den finska teckenspråksgemenskapen och till den hörande allmänheten <ul style="list-style-type: none"> ○ Kuurojen Video:s videomeddelande 1/2015 på fisv. tsp. med finlandssvenska teckenspråkiga som tema ○ Teatteri Totti: Pjäsen ”Den sista blomman” (premiär 28.3.2015) 	<ul style="list-style-type: none"> • Mer information till finska teckenspråkiga • Mera information till hörande allmänheten • Starta samarbete med svenska YLE

<p>Information utåt: (fortsättning)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Språklig intressebevakning – för att myndigheterna skall ansvara för att service och information även bör erbjudas på fsv. tsp. <ul style="list-style-type: none"> ◦ Klagomål till Justitieombudsmannen (inlämnat 2013, svar 2014) p.g.a. FPA:s bristande information (avsaknad av videofilmer på finlandssvenskt teckenspråk) <ul style="list-style-type: none"> ◦ Accolaprojektet (2013–2015) • Ny teckenspråkslag 2015 	<ul style="list-style-type: none"> • Tolsituationen och FPA:s aktivitet bör följas upp • Mer information till myndigheter om ansvaret för service och information på fsv. tsp. • Övervakning av hur de lagstadgade uppgifterna realiseras i praktiken • FST:s roll som koordinerare av förmedling av information bland de många olika aktörerna (en personresurs på föreningen behövs för att koordinera de språkstärkande initiativen)
<p>Uppföljning och utvärdering</p> <p>Språkplanen är en pågående process. I den ingår de olika faserna planering > genomförande > evaluering > planering > genomförande > evaluering</p>	<ul style="list-style-type: none"> • FST och FDF: Uppdatering av språkplanen våren 2015 	<ul style="list-style-type: none"> • Ett handlingsprogram (en heltäckande strategi/revitaliseringsprogram) behövs för att kunna följa upp verksamheten
<p>ANNAT (INTE EXPLICIT UTSKRIVET I SPRÅKPLANEN 2012)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Diskussion om rätten till service på det egna språket för seniorer – i och med att språkgruppen åldras • Teckenspråkstolkarnas svårighet att bedöma sina språkkunskaper bör åtgärdas på något sätt – siffrorna FPA hänvisar till stämmer inte. 	<ul style="list-style-type: none"> • Det verkliga tolkantalet diskuteras i FST:s kommande kartläggning • Det behövs resurser för personal inom äldreomsorg med kompetens i fsv. tsp. <p>⇒ Behovet av ett heltäckande revitaliseringsprogram är allt mer akut</p>

Stiftelsen Tre Smeder

Viittomakielialan
Osuuskunta Via

FINLANDS
DÖVAS
FÖRBUND

Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.
Tilkatan 7
00300 Helsingfors
info@dova.fi

